

De ervaringen van hervestigde vluchtelingen in België

Frank Caestecker - Ilse Derluyn

Onderzoek in opdracht van Myria

Maart 2017

DE ERVARINGEN VAN HERVESTIGDE VLUCHTELINGEN IN BELGIË

**Frank Caestecker
Ilse Derluyn**

met de medewerking van Julie Schiltz en Margot Lavent

2016

Onderzoek in opdracht van Myria, het Federaal Migratiecentrum

VOORWOORD

Hervestigingsinitiatieven zijn een belangrijke pijler van het huidig migratiebeleid. Het is dan ook van het grootste belang dat de impact van deze initiatieven voor de betrokkene hervestigde vluchtelingen nagegaan wordt. In dit onderzoek staan we stil bij de ervaringen en perspectieven van vluchtelingen die in 2009 en in 2011 in België hervestigd werden.

Uiteraard kon dit onderzoek maar mogelijk worden gemaakt dankzij de steun van velen. In eerste instantie willen wij de opdrachtgever Myria, het Federaal Migratiecentrum (en de opvolger van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding) van harte danken voor het mogelijk maken van dit onderzoek. In het bijzonder dank aan Koen Dewulf en Nathalie Vanparys van Myria die de motor waren achter dit project. `

Het project was echter slechts mogelijk door de medewerking van velen. Zo hebben bij Caritas Anne Dussart en de begeleiders, Sofie De Mot en Elisabeth Verniers hun werking toegelicht, terwijl bij de Sociale Dienst van Socialistische Solidariteit Brahim Benhaddou, dat samen met Barbele Vandermeersch en Ina Quintyn deed. Bij het Protestants Sociaal Centrum werden we warm onthaald door Tetty Rooze, samen met Mohamed en bij Convivial door Bruno Gilain, samen met Lionel Defraigne en Davide Grosso. Ook Vluchtelingenwerk stond ons ter woord, waarbij Kathelijne Houben en Claudia Bonamini hun rol in het coördineren van de resettlementondersteuning door de NGO's hebben belicht. Bij de overheidsinstanties konden we steeds terecht bij Ewout Adriaens en Christophe Jansen voor het CGVS en Vinciane Masurelle en Mélanie Hostaux voor Fedasil.

Zeker zo belangrijk voor het welslagen van dit onderzoeksproject was de medewerking van de hervestigde vluchtelingen zelf. Het grote vertrouwen dat zij in ons gesteld hebben door ons deelgenoot te maken in hun persoonlijke ervaring heeft ons in staat gesteld de specifieke invalshoek van dit project – de beleving van de hervestiging – naar behoren uit te werken. Bij velen konden wij slechts een diepgaand gesprek hebben met de hulp van een tolk. Khalid Nejjari en Hamsah Alebhayan waren onze partners voor het Arabisch en Mahmud vertaalde uit en naar het Tigrinya. Ook deze tolken willen wij graag danken voor hun inzet.

Wij hopen dat dit onderzoek een belangrijke meerwaarde kan zijn voor alle actoren die betrokken zijn bij hervestigingsinitiatieven en bij het toekomstige beleid hierrond.

Ilse Derluyn

Frank Caestecker, 15.02.2016

LIJST VAN AFKORTINGEN

CGVS: Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen

CPAS: Centre Publics d'Action Sociale

Fedasil: Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers

NGO: Niet-gouvernementele organisatie (*noot: wij gebruiken deze term niet in de strikt juridische zin, maar om organisaties en voorzieningen aan te duiden die geen rechtstreeks deel uitmaken van diensten van de overheid*)

NGB: Begeleider NGO

OC: Opvangcentrum

OCMW: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Werk

PSC: Protestants Sociaal Centrum

RVA: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening

SESO: Service Social de Solidarité Socialiste

UNHCR: United Nations High Commissioner for the Refugees

SAMENVATTING

Inleiding en doelstellingen

Hervestiging is een onderdeel van het immigratiebeleid, waarbij hervestiging beoogt om vluchtelingen die verblijven in een derde land waar ze naar toe vluchtten een betere kans te geven om zich een nieuw bestaan uit te bouwen en zo tegelijkertijd die derde landen te ontlasten. Hervestiging gaat dus over het *“selecteren en overbrengen van vluchtelingen van een land waar zij bescherming hebben gezocht naar een derde land, dat vooraf heeft ingestemd om hen een duurzaam verblijfsrecht te geven. Het is een maatregel die een oplossing moet bieden voor diegenen die niet kunnen terugkeren naar hun land van herkomst en evenmin afdoende bescherming kunnen krijgen of geen lokale integratieperspectieven hebben in het land van eerste opvang”*.

De Belgische autoriteiten hebben in de loop van de twintigste eeuw heel wat vluchtelingen een kans geboden zich te hervestigen in België. Recent gebeurde dit in 2009 toen 47 vluchtelingen uit Irak die naar Syrië en Jordanië gevlucht waren zich in België konden vestigen. Deze vluchtelingen werden geselecteerd op basis van hun nood aan bescherming, maar ook op basis van hun kwetsbaarheid. Het betreft hierbij vooral alleenstaande vrouwen met medische problemen en al dan niet met kinderen. Deze keuze voor ‘women at risk’ kwam voort uit de extra beschermingsnoden van deze vluchtelingen, alsook uit de bekommernis om de eerste asiellanden te ontlasten. In 2011 kregen 25 vluchtelingen uit Eritrea en DR Congo de kans zich te hervestigen in België. Zij waren naar Libië gevlucht, maar ontvluchtten dit land in 2011 en werden in een vluchtelingenkamp in Tunesië opgenomen. Deze hervestigingsoperatie was een antwoord op een urgente humanitaire crisis.

Ondanks deze talrijke hervestigingsoperaties, nu en in het verleden is er toch, ook in andere landen, tot nu toe weinig onderzoek verricht over deze hervestigingsoperaties. Meestal beperken deze studies zich tot het hervestigingsproces an sich. Onderzoeken waarin het perspectief en de ervaringen van de hervestigde vluchtelingen zelf bestudeerd wordt zijn schaars. Ook onderzoek rond de visies van de hervestigde vluchtelingen op de aangeboden ondersteuning op middellange termijn is zo goed als onbestaande. In België beschikken we over enkele evaluatierapporten uitgevoerd door actoren die betrokken zijn bij het hervestigingsproces, maar er was nog geen systematisch onderzoek naar de ervaringen en de beleving van de doelgroep zelf.

Dit onderzoek stelt zich dan ook als doelstelling om meer inzicht te verwerven in de ervaringen en huidige leefsituatie van vluchtelingen die in het kader van hervestigingsprogramma's naar België kwamen en dit vanuit een longitudinaal perspectief. Hierbinnen wordt specifiek aandacht besteed aan de wijze waarop de ondersteuning aan deze hervestigde vluchtelingen werd vorm gegeven en de visies van de hervestigde vluchtelingen hier op.

Volgende onderzoeksvragen worden voorop gesteld:

- Hoe hebben de hervestigde vluchtelingen het gehele proces van hervestiging ervaren en vorm gegeven?
- Hoe is de leefsituatie van de hervestigde vluchtelingen en welke evoluties zijn hierin vast te stellen? Hierbij wordt gefocust op volgende levensdomeinen: huisvesting, arbeid en inkomen, fysiek en psychisch welbevinden, sociaal netwerk, onderwijs, waarbij ook de ervaringen met het immigratiebeleid in de vorm van gezinshereniging, nationaliteitsverwerving, en inburgering aan bod komen.
- Hoe werden zij ondersteund doorheen hun traject naar en in België en hoe hebben de hervestigde vluchtelingen deze ondersteuning ervaren?

Methode

Gezien het onderzoek tot doelstelling heeft om de leefsituatie van hervestigde vluchtelingen in kaart te brengen in een longitudinaal perspectief, dus ook na enkele jaren verblijf in België, en hun kijk op ondersteuning over die periode werd ervoor gekozen om te focussen op de vluchtelingen die hervestigd werden in 2009 en 2011 en dit gedurende een drietal jaren (2013-2015).

In eerste instantie wilden we in het onderzoek zicht krijgen op hoe het proces van hervestiging vorm werd gegeven, zowel wat betreft selectie als voorbereiding, als wat betreft de concrete ondersteuning eens de vluchtelingen zich in België bevonden. Hiertoe werden interviews uitgevoerd met de betrokken actoren, in concreto met (1) het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (verantwoordelijke instantie voor de selectie van de vluchtelingen en het uitreiken van verblijfsdocumenten), (2) Fedasil (verantwoordelijk voor de culturele oriëntatie van de vluchtelingen in de landen van selectie en voor de eerste opvang van de vluchtelingen na aankomst in België in collectieve asielcentra), (3) Caritas International, SESO, PSC en Convivial (de niet-gouvernementale organisaties (NGO's) die tijdens de hervestigingsinitiatieven van 2009 en 2011 instonden voor de begeleiding van de hervestigde vluchtelingen vanaf hun aankomst in België), en (4) Vluchtelingenwerk Vlaanderen (in 2009 verantwoordelijk voor de coördinatie van de ondersteuningsinitiatieven van de betrokken NGO's).

Het belangrijkste luik van het onderzoek bestond uit het afnemen van verschillende interviews met vluchtelingen die hervestigd waren in 2009 (Irak) en 2011 (Libië) en dit met verschillende interviewmomenten gedurende een lange periode (drie jaar). Het onderzoek werd slechts opgestart in juni 2013 waardoor dit onderzoek slechts startte na de eerste fase van de hervestiging.

Via de betrokken NGO's en verdere snowball-sampling werd getracht zo veel mogelijk vluchtelingen uit deze twee hervestigingsperiodes te bereiken. Er werd daarbij in eerste instantie getracht de gezinshoofden te bereiken en anderzijds ook een aantal kinderen van deze gezinnen eenmalig te interviewen.

Van de 23 hervestigde vluchtelingengezinnen en alleenstaanden uit Irak (2009) (totaal aantal personen was 47) werden 14 gezinnen/alleenstaanden bereikt (weliswaar met een ondervertegenwoordiging van de alleenstaanden).

Van de hervestigde vluchtelingen uit Libië (2011) (Eritrese en Congolese nationaliteit) werden 13 gezinnen/alleenstaanden bereikt.

De vluchtelingen-participanten werden twee tot drie maal geïnterviewd, gespreid over drie jaar, waar nodig met een tolk en op een locatie naar keuze. In de interviews met de participanten ging enerzijds aandacht naar de beleving van de begeleiding gedurende het ganse resettlementproces en anderzijds naar hun positie in en beleving van die positie in België. We hebben er hier uitdrukkelijk voor gekozen om niet enkel naar de economische integratie of economische positie in de samenleving te peilen, maar naar verschillende levensdomeinen. Dit betekent dat in de interviews met de hervestigde vluchtelingen werd gepeild naar, onder meer, de huisvestingssituatie, het proces van taalverwerving, de opleidings- en onderwijssituatie, de arbeidssituatie, andere elementen van maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, vrijetijdsbesteding,...), fysieke en psychische gezondheidsstatus, sociale netwerken binnen en buiten België (zowel in het land van oorsprong als in andere landen, inclusief gezinshereniging) en hun verwachtingen voor de toekomst. We hebben hierbij ook gepolst naar mogelijke mechanismen die het proces van hervestiging en het leven in België in positieve zin hebben beïnvloed of net hebben bemoeilijkt. Hierbij werd expliciet gepolst naar de mate en de wijze van ondersteuning die de participanten gekregen hebben doorheen het ganse traject en hun evaluatie van deze ondersteuning. Door een longitudinaal perspectief te hanteren met verschillende consecutieve interviews over een langere

periode werd het mogelijk om eventuele wijzigingen in de levenssituatie van mensen, in hun verwachtingen en in hun ondersteuning(snoden) en hun visie hierop in kaart te brengen.

Dit resulteerde in totaal in 29 interviews met hervestigde vluchtelingen uit 2009 (23 gezinshoofden, 6 kinderen) en 13 met vluchtelingen uit 2011 (allen gezinshoofden).

Alle interviews werden letterlijk uitgeschreven en op systematische wijze verwerkt via het analyseren van de belangrijkste thema's en evoluties hierbinnen.

Het ganse onderzoek werd opgevolgd door een begeleidingscomité, samengesteld uit vertegenwoordigers van de geïnterviewde actoren (NGO's en overheidsinstellingen) en de opdrachtgevers van het onderzoek.

De informatie uit de interviews werd aangevuld met lectuur van relevante beleidsdocumenten en de onderzoekers woonden ook stakeholdersmeetings bij rond resettlement.

Belangrijkste bevindingen

Dit onderzoek naar de hervestiging van twee groepen vluchtelingen in België, 47 uit Irak in 2009 en 25 uit Libië in 2011, heeft een beeld geschetst over een vrij lange termijn – een periode van zes jaar voor de vluchtelingen uit Irak en vier jaar voor de vluchtelingen uit Libië – over hoe de hervestigde vluchtelingen dit proces en de ondersteuning die ze hierbij hebben gekregen hebben ervaren. Niet alle vluchtelingen werden bevraagd, maar de 42 interviews geven ons een duidelijk beeld van hun ervaringen.

De twee groepen vluchtelingen zijn duidelijk te onderscheiden. Terwijl de vluchtelingen uit Irak vooral '*women at risk*' waren, zijn de vluchtelingen uit Libië eerder jonge mannen of koppels die in een situatie van urgentie een nieuw toevluchtsoord nodig hadden. De kwetsbaarheid van de vluchtelingen uit Irak hoort zeker weerhouden te worden bij de bevindingen van dit onderzoek. Tegelijkertijd dient ook gewezen te worden op het feit dat deze Iraakse vluchtelingen veelal afkomstig waren uit een hogere sociaal-economische klasse, gekarakteriseerd door een sterk cultureel en economisch kapitaal, terwijl de vluchtelingen uit Libië veelal jong hun land waren ontvlucht en minder kans hadden gehad hun cultureel en economisch kapitaal op te bouwen.

Erkentelijkheid voor de geboden bescherming

Alle geïnterviewde vluchtelingen zijn België erg erkentelijk voor de bescherming die hen werd geboden en de (extra) ondersteuning die hen bij hun vestiging in België werd verleend. Zij voelden zich welkom in België, daar zij geselecteerd werden door België in het land waar zij in eerste instantie naartoe waren gevlucht.

Terwijl de vluchtelingen uit Libië voor hun aankomst in België geen contact hadden met vertegenwoordigers van de Belgische overheid werden de vluchtelingen uit Irak door een Belgische missie geselecteerd en kregen zij in hun eerste asieland ook een eerste culturele oriëntatie. Deze ontmoeting met vertegenwoordigers van België waren voor de vluchtelingen momenten van persoonlijke contact met hun hervestigingsland, waarbij de boodschap die zij meekrijgen in de eerste plaats was dat zij welkom waren in België. De culturele oriëntatie als individueel informatiemoment blijkt voor een aantal hervestigde vluchtelingen bijgedragen te hebben tot het op een positieve wijze zelf kiezen voor België. Het stelde hen in staat de hervestiging te vertalen als een weloverwogen persoonlijk besluit. De hartelijke ontvangst op de luchthaven in België door een aantal leden van deze missie werd door de vluchtelingen uit Irak sterk geapprecieerd. De aanwezigheid van deze "bekenden" in Zaventem maakte dat deze overgang minder als een cesuur werd ervaren. De vluchtelingen uit Eritrea en DR Congo van 2011 werden op dossier geselecteerd en deelden deze ervaring niet. Zo goed als onvoorbereid en zonder enig voorafgaandelijk contact met Belgische vertegenwoordigers kwamen zij in België aan.

Verwachtingen voor een nieuwe toekomst

De verwachtingen van de hervestigde vluchtelingen waren duidelijk hooggespannen bij aankomst in België. Allen hoopten ze snel in te trekken in hun eigen woning, waarna zijzelf en zeker hun kinderen via het onderwijs zich zouden kunnen voorbereiden op een voorspoedige integratie in de Belgische samenleving.

Verschillende geïnterviewde sleutelfiguren gaven aan dat de verwachtingen bij deze hervestigde vluchtelingen een stuk groter waren dan bij vluchtelingen die op eigen initiatief (niet in het kader van een hervestigingsinitiatief) naar België zijn gekomen. Eén verklarende factor hier zou kunnen zijn dat hervestigde vluchtelingen hun *resettlement* zien als een 'uitnodiging' vanuit België, als het 'gevraagd worden' om in België te komen wonen. Hun verwachtingen zouden ook nog veel meer intact zijn bij aankomst in België in vergelijking met andere vluchtelingen die reeds tijdens de vlucht hun verwachtingen door persoonlijke ervaringen bijstellen. Om hierover een duidelijke uitspraak te kunnen doen is verder onderzoek nodig naar verwachtingspatronen van hervestigde en andere vluchtelingen in België. Een dergelijk onderzoek dient idealiter reeds te starten reeds voor de effectieve hervestiging, met daarna een langdurende opvolging na hervestiging.

De verwachting om een nieuw leven te kunnen starten vanuit een eigen woning die ze bij aankomst konden betrekken, deelden alle hervestigde vluchtelingen. In hun mentale wereld van hervestiging was het collectief wonen – het verblijf in een opvangcentrum – eigen aan een vlucht. Nu België hen de kans bood een nieuw leven te starten en het vluchten voorbij was, werden ze toch opnieuw als mensen op de vlucht gehuisvest. Voor vele vluchtelingen duurde het verblijf in het collectief opvangcentrum soms twee tot drie maanden. De verwachting inzake private huisvesting sluit ook aan bij de hervestigingspraktijken van een aantal traditionele hervestigingslanden (Scandinavië, Noord-Amerika en Nederland). Dat model, vooral gekend door de ervaringen van lotgenoten die zich in deze landen hervestigden, heeft een overduidelijke aantrekkingskracht. Het trekken van een streep onder een verleden van vlucht en onzekerheid met de hervestiging vereist voor de hervestigde vluchtelingen dan ook een stabiele huisvesting. Alhoewel deze vluchtelingen hun hervestiging in België in vergelijking met de hervestiging van lotgenoten in andere veilige landen op heel wat punten beter vinden, blijft een degelijke private huisvesting bij aankomst het kwetsbare punt van het Belgische programma. De wijzigingen die intussen aan het hervestigingsprogramma zijn aangebracht kunnen hier zeker zorgen voor positieve evoluties. Vooral het betrekken van gemeentelijke autoriteiten die een engagement nemen om hervestigde vluchtelingen te huisvesten en te begeleiden maakt dat vluchtelingen sneller in een private woning terecht kunnen.

Ook de verwachtingen met betrekking tot gezinshereniging is voor verschillende hervestigde vluchtelingen niet ingelost. Partner en minderjarige kinderen konden hen wel vervoegen, alhoewel dit soms lang kon aanslepen en een zware financiële inspanning vroeg, maar meerderjarige kinderen, ouders,... konden niet overkomen.

Voor de vluchtelingen uit Irak, maar niet voor zij uit Libië, was de snelle verwerving van de Belgische nationaliteit een integraal onderdeel van hun hervestigingsverwachtingen, wellicht mede ingegeven door de informatie die zij hierrond gekregen hadden. Het verwerven van de Belgische nationaliteit werd door deze vluchtelingen ook als uiterst belangrijk beschouwd voor het gevoel van 'belonging', een gevoel van thuishoren en -zijn in de Belgische samenleving. Een wijziging in de nationaliteitswetgeving heeft de realisatie van deze verwachting heel wat moeizamer gemaakt.

De realiteit van hervestiging op middellange termijn

De verwachting bij de participanten dat zijzelf en hun meerderjarige kinderen zich economisch voorspoedig zouden integreren op korte of zelfs middellange termijn wordt bemoeilijkt door heel wat

praktische problemen. Het gaat om praktische problemen waarmee ook vluchtelingen die niet via hervestigingsprogramma's naar België komen geconfronteerd worden. De voor velen blijvende precare huisvestingssituatie, ook na verschillende jaren verblijf in België, het moeizame taalverwervingsproces (en de soms moeilijke toegang tot taalcursussen, het tekort aan informatie over en de financiële problemen die zich stellen bij het schoollopen en/of het volgen van een beroepsopleiding en de beperkte of niet op hun profiel afgestemde vraag op de arbeidsmarkt vormen enkele factoren die maken dat de financiële afhankelijkheid van deze personen en gezinnen relatief groot blijft. Zeker voor de Iraakse volwassen vrouwen is deze financiële beperkte zelfstandigheid in belangrijke mate ook het gevolg van hun medische problemen, alsook dat het hier vooral om alleenstaande ouders gaat. Daarenboven was het voor vele van de geïnterviewde vluchtelingen niet evident om inzicht te krijgen in het functioneren van de Belgische maatschappij, wat ook soms leidde tot weinig realistische verwachtingen ten aanzien van hun mogelijke participatie aan de arbeidsmarkt.

Een minderheid van de vluchtelingen is tewerkgesteld, vooral in het tijdelijk statuut van "artikel 60". Voor een paar vluchtelingen was dit een opstap naar vaster werk en een paar vonden zelf een vaste baan. De meerderheid van de hervestigde vluchtelingen vond evenwel nog geen aansluiting met de arbeidsmarkt. Deze arbeidssituatie en de hieraan gelinkte vaak erg beperkte financiële draagkracht (met onder meer ook een problematische huisvestingssituatie tot gevolg) stond daarenboven voor veel hervestigde vluchtelingen uit Irak in groot contrast met hun leefsituatie in het land van herkomst, wat misschien nog bijgedragen heeft aan de soms grote ontgoocheling over hun maatschappelijke participatie en hun algehele financiële situatie in België.

Anderzijds dienen we deze bevindingen op het vlak van de economische participatie ook in perspectief te plaatsen. Voor vele nieuwkomers in ons land – ongeacht de wijze waarop men naar België komt – is participatie aan de arbeidsmarkt geen evident gegeven. Bovendien wordt in de hervestigingsinitiatieven in België geopteerd voor 'kwetsbare' doelgroepen (alleenstaande ouders, de oudere leeftijd van deze ouders, medische en/of psychische problemen,...), wat er automatisch toe leidt dat de doorstroom naar arbeidsmarktparticipatie wat minder eenvoudig is.

Ondanks deze vaststelling bleek uit het onderzoek erg duidelijk dat alle hervestigde vluchtelingen bijzonder veel inspanningen leveren om aan de Belgische samenleving te participeren en een definitieve toekomst in België te realiseren. Dit uit zich bijvoorbeeld in het gegeven dat quasi alle gezinshoofden langdurig taallessen volgen of instappen in diverse beroepsopleidingen. Bovendien dient de participatie op de arbeidsmarkt in een breder en meer lange-termijn-perspectief gezien te worden: de kinderen van de hervestigde vluchtelingen vinden wel de weg naar beroepsopleidingen of opleidingen in het (hoger) onderwijs om zo hun plaats te vinden op de arbeidsmarkt. Hervestigingsinitiatieven dienen in die zin misschien veel meer in een lange-termijn-perspectief te worden gezet, wat ook vaak – zeker na verloop van tijd – het perspectief wordt van de vluchtelingen zelf: de hervestiging wordt dan veel meer het creëren en de uitbouw van een 'betere' toekomst voor de kinderen, eerder dan voor zichzelf.

Problematisch doorheen vele verhalen van de vluchtelingen was het schrille contrast tussen de grote behoefte aan het uitbouwen van een sociaal netwerk, zeker ook met Belgische landgenoten en de concrete realiteit van een erg beperkt sociaal netwerk, met heel veel moeite om contact te leggen met mensen uit de buurt en de ruimere context. Hun sociaal leven blijft sterk georiënteerd op hun familie, die buiten België woont waarbij de contacten vooral via internet lopen. De recente initiatieven om vrijwilligers en ervaringsdeskundigen mee in te schakelen bij de begeleiding van hervestigde vluchtelingen kan hier misschien een stap zijn om een antwoord te bieden op de nood aan meer lokale contacten. Ook de activiteiten die voor de ganse groep hervestigde vluchtelingen werden georganiseerd worden door participanten gewaardeerd, hoewel hier grote verschillen zijn tussen de beide groepen hervestigde vluchtelingen.

Het psychosociaal welzijn van de hervestigde vluchtelingen staat bij verschillende mensen sterk onder druk door de huidige veelheid aan stressoren (gebrekkige huisvesting, beperkte financiële situatie, klein sociaal netwerk,...), maar ook door een groot gemis aan familieleden waarvan men gescheiden is of aan het (leven in het) thuisland in zijn geheel. Ook de medische problemen waar verschillende hervestigde vluchtelingen mee kampen vormen hierbij een extra bron van psychologische stress.

Evaluatie van de begeleiding

Beide groepen werden gedurende het eerste jaar individueel begeleid, een extra ondersteuning die alle vluchtelingen ten zeerste apprecieerden. Na het eerste jaar stroomden zij door naar de reguliere begeleiding door de OCMW's van hun woonplaats.

Zowat alle participanten geven aan dat zij tevreden zijn over de ondersteuning en begeleiding die zij gekregen hebben doorheen gans het proces, gaande van de taal- en inburgeringscursussen in het opvangcentrum, de intensieve begeleiding door de NGO's en de begeleiding door andere betrokken actoren, zoals het OCMW. De geïnterviewde vluchtelingen besteden in hun verhaal uiteraard veel aandacht aan de begeleiding door de NGO's omdat deze intensief aanwezig waren in de eerste maanden na aankomst. De verschillen in de wijze waarop de betrokken NGO's invulling geven aan deze begeleiding wordt niet echt gereflecteerd in de evaluaties van de vluchtelingen. Wel geven verschillende participanten aan dat een jaar begeleiding relatief kort is en dat deze begeleiding dus gerust nog wat langer had mogen duren. Over de begeleiding door andere diensten zijn de meningen meer verdeeld, waarbij sommige participanten hun grote tevredenheid uitdrukken en andere geïnterviewden duidelijk aangeven dat zij te weinig ondersteuning ervaren, moeilijk toegang krijgen tot bepaalde diensten of ernstige moeilijkheden ervaren in bijvoorbeeld het communiceren met hulpverleners. Wat de toeleiding naar en de ondersteuning door de reguliere hulpverlening betreft is er dus zeker nog ruimte voor verbetering, wat wellicht gelijkaardig zal zijn als voor andere doelgroepen van nieuwkomers in België.

Aanbevelingen

Als we de eindbalans opmaken van wat de geïnterviewde vluchtelingen ons laten horen over hun ganse migratieproces en in het bijzonder de laatste 'fase' ervan, de hervestiging in België, dan is het heel duidelijk dat dit voor alle betrokkenen een levensreddende fase was. 'Levensreddend' niet per se in de 'fysieke' betekenis van het woord, maar wel in de betekenis dat deze resettlementfase hen de mogelijkheid bood om een nieuw, menswaardig leven op te bouwen in een andere context. De situatie waarin de vluchtelingen zich – soms reeds erg lange tijd – bevonden voor hun hervestiging naar en in België, was voor hen nog steeds een 'op de vlucht' zijn, een 'protracted refugee situation'. De hervestiging in België was het begin van een totaal nieuwe fase van 'settlement', waarbij het voortdurende 'op de vlucht zijn' kon beëindigd worden. Dit betekent niet dat alles in België voorspoedig verliep en verloopt: de hervestigde vluchtelingen bevinden zich, zeker op het vlak van arbeid, inkomen en huisvesting en op sociaal vlak (sociaal netwerk), in soms relatief precaire situaties, punten waarop het resettlementprogramma en de algehele ondersteuning voor vluchtelingen kan worden verbeterd. Niettemin biedt een dergelijke hervestiging voor veel mensen een veilige, legale manier om een lang vluchtelingenbestaan in zekere mate te beëindigen en de mogelijkheden te openen om een nieuwe, menswaardige toekomst op te bouwen. Dit duidt op het belang van het hervestigingsprogramma in België en daarmee ook op de noodzaak om dit programma verder uit te breiden en te onderbouwen.

Het is belangrijk om de bevindingen uit deze studie niet te generaliseren naar alle hervestigde vluchtelingen en naar de verschillende resettlementinitiatieven door de jaren heen. In dit onderzoek werden participanten geïnterviewd uit twee verschillende hervestigingsprogramma's, waarbij er onderling tussen deze groepen ook heel wat verschillen waren. Het Belgische hervestigingsprogramma

heeft in de navolgende jaren ook grote wijzigingen ondergaan. De bevraagde vluchtelingen zijn gekomen op een moment dat er nog weinig ervaring was met hervestigingsprogramma's in België en dat alles erg snel diende te worden georganiseerd. Dit kader van een soort 'urgentie', waarbij er bij de opstart van het programma nog veel onbekende factoren waren in het verdere verloop van het traject van de vluchtelingen, zorgde toch wel voor wat problemen, wat ook duidelijk werd in de verhalen van de hier geïnterviewde participanten. Door de jaren heen heeft het programma een structureel karakter gekregen en is de begeleiding ook in belangrijke mate veranderd. Naast het structureel betrekken van OCMW's, waardoor het probleem van de eerste huisvesting werd aangepakt, is ook het meer systematisch inzetten van ervaringsdeskundigen (andere vluchtelingen) en vrijwilligers (niet-vluchtelingen) een belangrijke evolutie. Niettemin geeft dit onderzoek toch aan hoe hervestigde vluchtelingen dit ganse proces van hun hervestiging ervaren. In de volgende aanbevelingen geven we aan waar nog ruimte is om sterker in te spelen op verwachtingen van de hervestigde vluchtelingen zelf om zo de Belgische hervestigingsprogramma's te optimaliseren.

Vorbereidend traject

De voorbereiding van de vluchtelingen die zullen hervestigd worden vooraleer ze naar België komen is een belangrijke fase in het hervestigingsproces. De informatie en 'culturele oriëntatie' die aan de geselecteerde vluchtelingen geboden wordt, wordt als erg waardevol ervaren. Er moet vooral over gewaakt worden dat de culturele oriëntatiemissie kan uitgroeien tot een dialoog en geen monoloog wordt van het hervestigingsland. Immers, zowel het hervestigingsland als de vluchteling kunnen baat hebben bij een ontmoetingsmoment. Voor het hervestigingsland is het van belang om de geselecteerde vluchtelingen tijdens dit ontmoetingsmoment welkom te heten. Het biedt ook de mogelijkheid de vluchtelingen te bevragen waarom ze precies naar België willen komen, als middel om na te gaan of de verwachtingen niet te hoog gespannen zijn en deze eventueel pogen bij te sturen. In het bijzonder kan hier aandacht gegeven worden aan het bieden van realistische verwachtingen op het vlak van levensstandaard, huisvesting, onderwijs- en tewerkstellingsmogelijkheden. Geïnterviewde vluchtelingen leggen vooral sterk de nadruk op het geven (en herhalen) van correcte informatie, die zo veel als mogelijk kan vermijden dat (te) onrealistische verwachtingen (bv. t.a.v. nationaliteitsverwerving, arbeidsmarktparticipatie of gezinshereniging) groeien bij de vluchtelingen die zullen hervestigd worden. Voor de vluchteling is dit ontmoetingsmoment ook een mogelijkheid om persoonlijk informatie te verwerven over hervestiging in België en zo de keuze voor België als een positieve keuze voor zichzelf te vertalen. Zo kan een belangrijke dimensie van 'agency' ingebracht worden in het vestigingsproces waardoor de vluchteling zich sterker betrokken voelt in het hervestigingsproces.

Tot slot werd tijdens de interviews duidelijk aangegeven dat het voor de betrokken vluchtelingen een belangrijk moment was om een zekere continuïteit in het ganse proces te ervaren: in het bijzonder de aanwezigheid van mensen die reeds bij de culturele oriëntatie en/of de selectiemissie betrokken waren op de luchthaven in Brussel, op het moment dat de hervestigde vluchtelingen in België aankwamen (en dus de 'herkenning' van mensen) werd als een belangrijk en geruststellend moment ervaren.

De huisvestingssituatie

Bij beide groepen van geïnterviewde vluchtelingen vormde de vrij onmiddellijke private huisvesting één van de essentiële elementen van hun hervestigingstraject. Het verblijf in een collectief opvangcentrum moet daarom zo kort mogelijk gehouden worden. Het collectief wonen in een opvangcentrum botst immers met het concept van hervestiging zoals dat geconceptualiseerd wordt door de betrokken vluchtelingen. Indien omwille van bepaalde (externe) redenen het niet mogelijk is om de hervestiging met vrijwel onmiddellijk ter beschikking stellen van een private woning te realiseren, is het belangrijk om de reden hiervan en de duur van het verblijf in het opvangcentrum duidelijk te communiceren naar de betrokkenen toe.

De – vaak vrij langdurende – onbekendheid met de Belgische samenleving, in combinatie met ervaringen van beperkte toegang tot de private huizenmarkt, samen met hun precaire financiële situatie duiden op de noodzaak om deze ‘nieuwkomers’ op lange termijn – soms intensief – te begeleiden in hun zoektocht naar een kwalitatieve huisvesting. Gezien de Belgische overheid bij de selectie kiest voor hervestiging van kwetsbare groepen en de beschermingsnood bij deze selectie centraal stelt, dient met deze kwetsbaarheid ook rekening te worden gehouden bij de huisvesting van deze vluchtelingen. De locatie van de ter beschikking gestelde huisvesting dient dus met hun specifieke noden rekening te houden, bijvoorbeeld door de nabijheid, beschikbaarheid en toegankelijkheid van bijvoorbeeld medische diensten waarop de betrokkenen beroep doen, maar ook de basisdiensten die de ondersteuning van de vluchtelingen kunnen garanderen (bv. taallessen, sociale diensten, inburgeringslessen,...) horen beschikbaar te zijn.

Nood aan gedifferentieerde ondersteuning

De ondersteuning die de hervestigde vluchtelingen krijgen is erg belangrijk in het ganse traject. De wijze waarop de ondersteuning in de beginfase na aankomst wordt vormgegeven, in het bijzonder de ondersteuning door de betrokken NGO's, wordt bijzonder gewaardeerd. Dit betekent dat deze vorm van ondersteuning in toekomstige hervestigingsprogramma's zeker aangehouden dient te worden. Toch blijkt dat een aantal vluchtelingen, vooral gezien de Belgische keuze om kwetsbare individuen te selecteren, blijvend nood ervaart aan ondersteuning, ook op lange termijn. Dit pleit ervoor om de ondersteuning vanuit de NGO's ook op langere termijn in te zetten, weliswaar meer op een ad hoc basis, waar er vragen en specifieke noden zijn. Dit houdt ook onmiddellijk in dat het noodzakelijk is om de ondersteuning sterk te differentiëren en te individualiseren, naargelang de specifieke noden van elke vluchteling, maar ook flexibel in te zetten omdat de mate van ondersteuning die iemand nodig heeft sterk kan veranderen doorheen de tijd (dus ook kan toenemen na enige tijd in België).

Uit het onderzoek blijkt dat de toegankelijkheid van reguliere diensten en de ondersteuning die men daar ervaart erg wisselend is. De hervestigde vluchtelingen gaven aan dat zij als 'uitgenodigde' vluchtelingen terecht extra ondersteuning kregen. Sommigen onder hen hadden deze bijkomende ondersteuning graag intensiever en langer zien lopen, in het bijzonder (maar niet uitsluitend) inzake het zoeken naar een betere woning. Wij treden deze vraag voor een langere ondersteuning, op maat van specifieke noden van hervestigde vluchtelingen bij. Evenwel, deze ondersteuning op maat van individuele noden steunt niet zozeer op het feit dat deze hervestigde vluchtelingen uitgenodigd waren, maar omdat deze uitnodiging gebaseerd was op het kwetsbaar profiel van deze vluchtelingen en een aantal van deze vluchtelingen, juist door deze kwetsbaarheid, nood heeft aan een intensievere en/of langere ondersteuning. Dat de Belgische autoriteiten bij de selectie van vluchtelingen die België wil hervestigen kiezen voor kwetsbare profielen, zoals dat het geval was bij de vluchtelingen uit Irak, ging uit van de vaststelling dat kwetsbare individuen het in vluchtsituaties immers steeds uiterst moeilijk hebben om effectieve bescherming te krijgen. Daarenboven heeft hervestiging steeds ook als doel de landen waar vluchtelingen massaal heen vluchten te ontlasten en het overnemen van vluchtelingen met bijvoorbeeld medische problemen is voor deze landen in het bijzonder welkom.

Een hervestigingsbeleid gericht op kwetsbaar profielen mag zich evenwel niet beperken tot de selectie van deze vluchtelingen, maar vereist dat deze vluchtelingen, gedurende het hervestigingsproces, een begeleiding op maat van de specifieke noden van deze vluchtelingen krijgen. De samenwerking tussen Fedasil en de NGO's en/of OCMW's in de hierboven geanalyseerde hervestigingsprocessen, maar ook, en zeker, de nieuwe vormen van samenwerking vertrekken ook vanuit deze vaststelling. De nieuwe vormen van samenwerking bieden openingen voor een sterker geïndividualiseerde ondersteuning. Een ondersteuning op maat van de noden kan de mogelijkheden van deze hervestigde vluchtelingen om op kwalitatieve wijze te participeren aan de samenleving, op verschillende levensdomeinen (werk, opleiding,

taal, sociaal netwerk, huisvesting, religie,...) sterk bevorderen en op die manier zowel hun interactie met de samenleving als het individuele welzijn van de betrokken vluchtelingen sterk verhogen. Vooral de huisvesting verdient hier bijzonder aandacht te krijgen gezien dit door de vluchtelingen zelf als een cruciaal ingrediënt van hervestiging wordt beschouwd en de toch veelal nog steeds preciaire huisvestingssituatie van de vluchtelingen die in dit onderzoek geïnterviewd werden.

Daarnaast dient er ook nagedacht te worden over de nationaliteitsverwerving voor deze hervestigde vluchtelingen, wat het gevoel van thuishoren en -zijn in de Belgische samenleving kan versterken.

Deze aanbevelingen die zich vooral beperken tot de strikte behoeften eigen aan de hervestigde vluchtelingen die blijken uit dit onderzoek geven het belang aan van een bevraging van de betrokkenen zelf om de noden van deze specifieke groep te detecteren. Alhoewel zij veel delen met andere nieuwkomers en in het bijzonder met de zich spontaan meldende vluchtelingen kent deze groep toch een zekere eigenheid, met name enerzijds het gegeven dat zij in zekere zin 'uitgenodigd' worden om naar België te komen en anderzijds ook hun veelal kwetsbaar profiel. Daarom is het aan te bevelen de monitoring van de vluchtelingen die hervestigd worden in België via longitudinaal kwantitatief en kwalitatief onderzoek te laten opvolgen om zo de verdere uitbouw van het hervestigingsprogramma zo goed mogelijk af te stemmen op de concrete noden, vragen en verwachtingen van de betrokkenen. Het bevragen van hervestigde vluchtelingen over hun evaluatie van hun (verder) migratietraject en van de geboden ondersteuning doorheen dit traject kan ons waardevolle informatie verschaffen over welke de levensdomeinen zijn die extra aandacht en ondersteuning vragen en welke bronnen van ondersteuning waardevol zijn of welke bronnen van ondersteuning nog ontbreken.

SUMMARY

Introduction and aims

Resettlement is one part of an immigration policy, in which resettlement strives to give refugees who live in another country, a country where they first have fled to, the chance to build a new life in another country, and as such also to help reduce the impact on this first country.

Resettlement thus forms *“the selection and migration of refugees from a country where they have sought protection to a third country, that has consented beforehand to give these refugees a definitive residence status. As such, it forms a possible solution for those who cannot return to their country of origin, nor can receive sufficient protection, or who do not have any perspectives on local integration”*.

The Belgian authorities have given many refugees the opportunity to resettle during the twentieth century. Recently, in 2009, 47 refugees originating from Iraq, who had fled to Syria and Jordania, were given the opportunity to resettle in Belgium. These refugees were selected on basis of their need for protection and on the basis of their level of vulnerability. It was mainly single women with medical problems and/or with children. This choice for ‘women at risk’ originated out of the particular needs for protection of these refugees, and also out of the need to support the first countries where these refugees fled to.

In 2011, 25 refugees out of Eritrea and DR Congo resettled in Belgium. They had fled to Libya, but in 2011 fled further to a refugee camp in Tunisia. This resettlement operation to Belgium was an answer to an urgent humanitarian crisis.

Despite these different resettlement processes, few research has been carried out about these processes. Most studies also were limited to the resettlement process itself, and research in which the perspectives and experiences of the resettled refugees were questioned are scarce. Furthermore, there is hardly any research in which the perspectives of the resettled refugees about the support offered to them was investigated. In Belgium, we have some evaluation reports mainly carried out by those key actors involved in the resettlement process. Yet, until now, no systematic research has been carried out to study the lived experiences of the resettled refugees themselves.

This research therefore aims at gaining more insight, from a longitudinal perspective, into the experiences and current living situation of refugees who came to Belgium in the framework of resettlement programmes. We herein specifically question the way the support for these resettled refugees was put into practice and how the refugees evaluate this support.

The following research questions were put forward:

- How did resettled refugees experience the entire process of resettlement?
- What is the current living situation of resettled refugees and how has this evolved over the years? We herein specifically focus on following life domains: housing, labour and income, physical and mental wellbeing social network, and education, and also pay attention to their experiences with immigration policy, in particular family reunification, nationality, and integration processes.
- How have these resettled refugees been supported throughout their trajectory to and in Belgium and how do they evaluate this support?

Methods

Because the research aims at documenting the living situation of resettled refugees within a longitudinal perspective, so also after some years in Belgium, and their views on the support given throughout this period, we focused on refugees resettled in 2009 en 2011 and followed them for about three years (2013 – 2015).

First, we wanted to gain insight into the process of resettlement itself, both the selection and preparation processes, as the support given to the refugees when living in Belgium. Hereto, we have carried out interviews with key actors: (1) Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (authority in charge to select the refugees and to grant them residence documents), (2) Fedasil (responsible authority for the cultural orientation of resettled refugees in the countries from where they depart to Belgium and for the first reception of refugees, in large-scale asylum centres, after their arrival in Belgium), (3) Caritas International, SESO, PSC, and Convivial (the non-governmental organisations (NGOs) who supported the resettled refugees in 2009 and 2011 from the moment they arrived in Belgium), and (4) Vluchtelingenwerk Vlaanderen (the organisation that was responsible for the coordination of all support by NGOs in 2009).

Second, as the main part of the research, we did several interviews with refugees who were resettled in 2009 (Iraq) and 2011 (Libya) over a period of three years. Yet, we only started with the research in 2013, which means that the refugees' first phase in their resettlement process already had passed.

Via the NGOs involved and further snowball-sample, we tried to reach as many refugees as possible, whereby we mainly aimed at interviewing the heads of family, next to some of their children. Of the 23 resettled refugee families and single persons from Irak (2009 (total number of resettled refugees was 47)), we reached 14 families/single persons (with an underrepresentation of the single persons).

Out of the group of 25 resettled refugees from Libya (2011) (Eritrean and Congolese nationality), 13 families/single persons were interviewed.

The participating refugees have been interviewed two to three times, over a period of three years, if necessary with an interpreter and on a location of their choice. In these interviews, we mainly focused on their lived experiences during the entire resettlement process and their current living situation and position in Belgium. We hereby explicitly not only focused on their economic position in society, but on different life domains, such as their housing situation, the process of language acquisition, their educational situation, their labour situation, other aspects of participation (volunteering work, leisure time,...), physical and mental health, social networks in and outside Belgium, and their expectations for the future. We herein also examined which mechanisms had had a positive or a negative impact on their process of resettlement and their life in Belgium. We also explicitly questioned what kind of support they had received and how they evaluated this support. Through using a longitudinal approach, with several consecutive interviews over a longer period of time, we could document changes in people's life situations, in their expectations, and in their support and need for support.

In total, we carried out 29 interviews with resettled refugees from 2009 (23 heads of family, 6 children) and 13 refugees from 2011 (all of them heads of family).

All interviews have been transcribed literally and have been analysed systematically via thematic analysis.

The entire research has been followed up by a guidance committee with representatives of the interviewed key actors (state authorities and NGOs) and those who funded the study.

The data out of the interviews has been complemented with a review of relevant policy documents, and information out of the stakeholders meetings on resettlement in Belgium.

Main results

This research on the resettlement of two groups of refugees to Belgium, 47 from Iraq in 2009 and 25 from Libya in 2011 has produced a long-term picture – six years for those from Iraq and four years from those from Libya – on how resettled refugees experience this process of resettlement and the support they receive. We were not able to trace back and interview all of the resettled refugees, yet the 42 interviews give a quite clear picture of their experiences

Both groups of refugees can be clearly distinguished: The refugees out of Iraq are mainly ‘women at risk’, while those from Libya are mainly young men and couples whose precarious living situations necessitated a new refuge. The vulnerability of the refugees from Iraq needs to be considered when looking at our results. Yet, those refugees from Iraq were also mainly people who originated from relatively high socio-economic classes in their country of origin, characterized by a strong cultural and economic capital, while the refugees from Libya often already left their home country at a very young age, so they had had little abilities to build up an economic and cultural capital.

Grateful for the granted protection

All interviewed refugees are very grateful to Belgium for the protection they were granted and the (extra) support while resettling in Belgium, and they felt also welcome in Belgium, since Belgium selected them to come to their country.

While the refugees from Libya did not have any contact with Belgian representatives before they came to Belgium, the refugees from Iraq had been selected by a Belgian mission in the country where they lived and they also received a first cultural orientation there. This meeting with Belgian representatives provided an opportunity of personal contact with the country to which they would be resettled, and they mainly kept the message that they were very much welcome in Belgium. The cultural orientation session, as a moment of information giving, added to the refugees’ idea that they had chosen Belgium on a positive basis. It sometimes even gave them the possibility to rephrase their resettlement as a well-thought individual decision. The warm welcome for the refugees from Iraq at the airport in Belgium by some members of the selection mission was also much appreciated. This presence of ‘known’ people made this transition process smaller.

In contrast, the refugees from Eritrea and DR Congo (2011) had been selected on basis of their file and so did not share this experience. They came to Belgium mainly unprepared and without any contact with Belgian representatives.

Expectations for a new future

The resettled refugees had high expectations for their future when arriving in Belgium. All hoped that they could move as soon as possible into their own house, after which they and their children could focus on education to prepare themselves for a successful integration into Belgian society.

Yet, many interviewed key actors indicated that the expectations of the resettled refugees are often much bigger than from refugees who come ‘on their own’ (not in the framework of a resettlement programme) to Belgium. One explanation could be that resettled refugees consider this resettlement as an ‘invitation’ from Belgium, that they ‘have been asked’ to come to live in Belgium. Their expectations therefore would also remain unadjusted when arriving in Belgium, while other non-resettled refugees often already have adapted their expectations more to the concrete reality during the flight and the experiences during this flight. Yet, further research is needed here on the expectation patterns of resettled and other refugees. Ideally, such a study needs to start as early as possible, even before the actual process of resettlement, with a longitudinal follow-up afterwards.

All resettled refugees shared the expectation to start a new life from an own house, from the arrival in Belgium onwards. Yet, the first stay in a large-scale asylum centre after their arrival in Belgium

contrasted with the idea that their life as a refugee now had ended, including the life in refugee reception centres. For many of the resettled refugees, the stay in a large-scale asylum centre took up to two or three months. This expectation to being housed independently, immediately after arrived in the country of resettlement, also coincides with the resettlement practices in other countries with long resettlement traditions (Scandinavia, the US, and the Netherlands). This model, that the resettled refugees knew through the stories of other resettled refugees, is clearly preferred by the interviewed refugees. Trying to really leave their refugee status behind them, they need stable housing, and this lack of independent living immediately after arrival in Belgium is for the interviewed resettled refugees clearly a weak point of the resettlement programme in Belgium. The current changes that have been made already in the Belgium resettlement programme will certainly ameliorate this aspect. In particular, the engagement of certain local authorities to house and support resettled refugees will facilitate the way to independent living for those refugees.

Equally, the refugees' expectations regarding family reunification have not been met entirely. While it was possible to be reunified with one's partner and underage children, this process often took very long and requested a considerable financial input. Furthermore, several family members (e.g., overage children, parents,...) could not join them in Belgium.

For the resettled refugees from Iraq (not for those from Libya), it was important to obtain Belgian nationality as fast as possible, probably also due to the information that was given before coming to Belgium. Obtaining Belgian nationality was considered as a feeling of 'belonging', of feeling at home and being at home in the Belgian society. Yet, changes in the law on obtaining the Belgian nationality have made this process much more difficult than expected.

The reality of resettlement on the longer term

Participants' expectation that they and their older children would have a relatively easy economic integration encountered many challenges. For of all, they experienced several problems to enter the labour market, which are quite similar to those of other refugees: their long-term precarious housing situation, the difficult process of language acquisition, sometimes also the difficult access to language courses, the lack of information about and the financial problems relating to school participation and other skills training, and the shortage of jobs related to their specific labour profiles. This often put them in a position of long-term financial dependency on social welfare benefits. In particular for the Iraqi adult women, this financial dependency is also related to their medical problems and to the fact that these are mainly single parents. Furthermore, most of the interviewed refugees experienced challenges in gaining insight into the functioning of the Belgian society, which sometimes also induced unrealistic expectations towards their participation to the labour market.

Only a minority of the resettled refugees had a job at the time, mainly in precarious job systems. For some, these temporary systems were a step towards a more fixed job status. This precarious labour situation and the hereto related difficult financial situation (also leading to a precarious housing situation) sharply contrasted with their past living situation in their home country, in particular for the Iraqi interviewees. This might even have contributed to their quite large disappointment with their level of participation to the Belgian situation and their overall financial situation at the time.

These findings on the resettled refugees' economic participation are not that different from many other newcomers, and considering that these resettled refugees are often 'vulnerable' (single parents, older persons, medical and/or mental problems,...), this economic position is not really surprising.

Yet, all resettled refugees show very large efforts to participate in the Belgian society and to realize their future in Belgium. This is shown in the fact that almost all interviewees made efforts to follow language courses for a long period or other skills training courses. Furthermore, most of the children

of the resettled refugees do find their way to professional trainings or high school education, which will help to find their way to the labour market. Resettlement programmes therefore need to be seen within a long-term perspective, often also the perspective of the resettled refugees themselves (after some time): resettlement is often much more the creation and realisation of a 'better' future for their children, much more than for themselves.

Many stories of refugees revealed a quite problematic difference between their great need for a social network, also with Belgian people and the concrete reality of having a very limited social network, with lots of challenges to build contact with people out of the neighbourhood and the broader society. Their entire social life seems to stay oriented to their own family living outside Belgium and with whom they mainly had contact via internet. The recent initiatives to involve volunteers and resettled refugees themselves in the support programmes of these resettled refugees can help to overcome these challenges in their social life. Also, the activities that were organised by the NGOs for the entire group of resettled refugees were much appreciated by the interviewees, although there were some differences here between the two groups of resettled refugees.

Many resettled refugees experienced problems in their psychosocial wellbeing because of a variety of stressors (e.g., precarious housing, limited financial resources, little social network,...), yet also longing for their family members or their (life in the) home country also had an impact here. The medical problems of many resettled refugees were an extra stressor for their emotional wellbeing.

Evaluation of the support

Both groups had received support on an individual basis throughout the first year after arrival in Belgium, some extra support that was much appreciated by all refugees. After this first year, the resettled refugees received the mainstream support from local social welfare services (OCMWs) in their home town.

All participants indicate that they were very happy about the support they received throughout the entire process, such as the language and integration courses in the asylum reception centre, the intensive support by the NGOs, and the support given by other organisations, such as the OCMW.

The differences in how the NGOs were involved in the support in the first year after arrival shape these supportive initiatives are not clearly reflected in the interviewees' evaluations. Yet, most of the refugees indicated that this support during only one year is too short and that they wished this could have been extended longer.

Their views on the support they received by other organisations differed much more. Some participants were very happy about this support, while other interviewees indicated they received too little support; they experienced large difficulties in having access to certain services or had large communication difficulties with service providers and social workers. In particular the access to mainstream services is certainly something which could be largely improved, not only for resettled refugees, but most likely for all groups of newcomers in Belgium.

Recommendations

Looking at the overall evaluation of the interviewed refugees about their entire migration process and in particular about its last 'phase', the resettlement to Belgium, it is clear that for all resettled refugees, this resettlement phase saved them. 'Life-saving' is used here not particularly in reference to its purely physical meaning, but mainly in the idea that the resettlement has given the opportunity to build a new, human life in another context. The situation in which they lived before their resettlement to Belgium was for many still a situation of still being 'on the move', a 'protracted refugee situation'. The resettlement to Belgium formed the beginning of a new 'settlement' phase that could end the ongoing situation of 'being on the move'. Yet, this does not result in a life in

Belgium without challenges: the resettled refugees do find themselves in many life domains, in particular regarding labour, income and housing and social network, in relatively precarious situations, which indicate clear areas in which the resettlement programme and the overall support for refugees and newcomers can be ameliorated importantly. Yet, we want to stress that resettlement opens opportunities for people to end their long-term 'refugee' status and to build a new, humane future, pointing at the importance of the Belgian resettlement programme and the need to further extend this programme.

The findings of this study cannot be generalized to all resettled refugees, nor to the different resettlement initiatives over the years. We only interviewed resettled refugees out of two resettlement moments, and we noted already considerable differences between both groups. The Belgian resettlement programme also has been changed considerably during the following years, which mean that the refugees we interviewed in this study arrived in Belgium at the moment that the resettlement programme was still young, and many things yet had to be organised. This framework of a certain 'urgency', with many unknown factors in the programme and in the trajectories of the resettled refugees, evoked several problems, reflected in the stories of the interviewed participants. Over the years, the Belgian resettlement programme has gained structure and the kind of support provided also has changed considerably: Local social welfare agencies (OCMWs) are now involved in the programme on a structural basis, improving the (first) housing situation of the resettled refugees, and also the involvement of other refugees and volunteers in the support programmes are important changes. In the next section, we outline some recommendations in order to optimize the Belgian resettlement programme further.

Preparatory trajectory

The preparation of refugees who will be resettled to Belgium is an important phase in the total process of resettlement. The information and 'cultural orientation' provided to selected refugees was experienced as very valuable. Yet, this cultural orientation should be mainly a 'dialogue', not a 'monologue' from the country of resettlement, since both parties can largely benefit from a real moment of meeting before the resettlement actually happens. For the country of resettlement, this moment of meeting the refugees provides the opportunity to say 'welcome' to the refugees, and to question the refugee about their reasons to come to Belgium, as a way to see whether their expectations are not too high and, if needed, to try to adjust these expectations. In particular, attention can be given to refugees' expectations related to living standards, housing, educational and job opportunities.

The interviewed refugees explicitly indicate that giving (and repeating) correct information may prevent as much as possible that (too) unrealistic expectations grow (e.g., regarding the acquisition of Belgian nationality, participation to the labour market or family reunification). This meeting also gives the resettled refugee the possibility to obtain personalised information about resettlement in Belgium and as such to translate the resettlement in Belgium as a positive choice for him/herself. As such, an important dimension of 'agency' can be brought into the resettlement processes, making it possible to feel more involved in the whole process.

Finally, refugees indicated that it is important to feel a certain continuity throughout the whole process: the presence of some people involved in the cultural orientation and / or selection mission at the airport when arriving in Belgium was felt as important and as a reassuring moment.

Housing situation

Both groups of interviewed refugees judged the immediate housing in a separate, own house as one of the pivotal elements of the resettlement trajectory. The stay in the large-scale refugee reception centre therefore needs to be as short as possible, because this type of housing largely contrasts with

the idea of resettlement as conceptualised by the refugees themselves. If it is not possible, due to particular circumstances, to house resettled refugees immediately after arrival in private housing, it is important to clarify these reasons to the resettled refugee as also to inform them about the duration of their stay in the asylum centre.

The often long-lasting unfamiliarity with the Belgian society, combined with the experiences of limited access to the private housing market and their precarious financial situation necessitate a – sometimes intensive – long-term support for these refugees, in particular regarding their access to qualitative housing. Since the Belgian government has opted to select vulnerable groups with high protection needs for the resettlement program, it is important to consider also this vulnerability in the housing of these resettled refugees. This involves that the housing location needs to take account of these specific needs, for example through the availability and accessibility of certain medical services and other basic services (e.g. language courses, social welfare services, integration courses,...) in the near neighbourhood.

The need for differentiated support

The support provided to resettled refugees is considered as being very important in the course of their trajectory. The way the support in the first phase is given, in particular the support by the involved NGOs, is well-valued, which means that this type of support should be continued in future. Yet, some of the refugees, in particular because of the governmental choice for ‘vulnerable’ refugees in the resettlement programme, expressed the need for support during a longer period of time. . This requires to differentiate the support more, adapting it to the specific and individual needs of each refugee, including herein the possibility to also differentiate the support over time, given that one’s needs may change over time, including an increase in the need for support after being some time in Belgium.

The research also showed that the accessibility of mainstream services and the support provided by these services is highly variable. A resettlement policy focusing on vulnerable profiles of resettled refugees requires that these refugees during their entire resettlement process receive support on an individual basis, adapted to each refugee’s needs. The cooperation between Fedasil, involved NGOs, and the local welfare services (OCMWs) may open up these possibilities for a more tailored support. This tailored support can increase refugees’ possibilities to participate in society in different domains (labour, education, language, social network, housing, religion,...), and as such ameliorate both the interaction with society and the refugee’s individual wellbeing. More attention is in particular needed for refugees’ housing situation, given that they consider this a crucial aspect of their resettlement process, and the still precarious housing situation of many of the interviewed refugees. Besides, attention needs to be given to the acquisition of Belgian citizenship, which may increase their feelings of belonging to Belgian society.

These recommendations, based on the lived experiences and views of resettled refugees, indicate the importance of a continued involvement of the resettled refugees to detect their particular needs. Listening to their voice may therefore give particular information that other actors cannot provide. We therefore highly recommend to monitor the resettlement of refugees to Belgium via mixed-methods (quantitative and qualitative methods), longitudinal follow-up, in order to adapt the resettlement programme to the specific needs, questions and expectations of the refugees themselves. Questioning the resettled refugees about their evaluation of their migration trajectory and the support given to them throughout the entire process can provide us with very valuable

information about which life domains needs extra attention and support and which sources of support are valuable to them are still missing.

DEEL 1 : ACHTERGROND, PROBLEEMSTELLING EN METHODE

HOOFDSTUK 1: EEN KORTE SCHETS VAN HERVESTIGING

Hervestiging is een onderdeel van het immigratiebeleid, waarbij hervestiging beoogt om vluchtelingen die verblijven in een derde land waar ze naar toe vluchtten een betere kans te geven om zich een nieuw bestaan uit te bouwen en zo tegelijkertijd die derde landen te ontlasten. Hervestiging gaat dus over het *“selecteren en overbrengen van vluchtelingen van een land waar zij bescherming hebben gezocht naar een derde land, dat vooraf heeft ingestemd om hen een duurzaam verblijfsrecht te geven. Het is een maatregel die een oplossing moet bieden voor diegenen die niet kunnen terugkeren naar hun land van herkomst en evenmin afdoende bescherming kunnen krijgen of geen lokale integratieperspectieven hebben in het land van eerste opvang”*¹.

De Belgische autoriteiten hebben in de loop van de twintigste eeuw heel wat vluchtelingen een kans geboden zich te hervestigen in België. Tot en met de jaren vijftig was deze hervestiging vooral een onderdeel van het beleid om specifieke tekorten op de arbeidsmarkt te lenigen. Kleine groepen vluchtelingen kregen ook de kans zich in België te hervestigen als een politieke strategie om zich te verzekeren van een loyaliteit van deze mogelijk toekomstige elite van hun land van herkomst. Een paar duizend Russische vluchtelingen die gevlucht waren naar Bulgarije en Turkije na de Russische burgeroorlog kregen in de jaren 1920 zo een kans zich te hervestigen in België.

In de tweede helft van de jaren vijftig konden 35 000 ‘displaced persons’ hun vluchtelingenkamp in Duitsland inruilen voor België. Beide groepen werden vooral aangetrokken om arbeidstekorten in de Belgische mijnindustrie te lenigen. Vele Russische vluchtelingen in de jaren 20 konden zich snel onttrekken aan een arbeidsplicht in de mijnindustrie, de ‘displaced persons’ daarentegen waren vijf jaar gebonden aan de mijnsector vooraleer ze een vrije beroepskeuze kregen (Caestecker 2000; Caestecker & Luyckx 2014). De zeventienduizend Hongaarse vluchtelingen die zich in België konden hervestigen in 1956-’57 werden eveneens aangetrokken in een periode van arbeidstekorten, maar de politieke solidariteit van de Westerse wereld tegen het Oostblok speelde hierbij een grotere rol. Om die politieke reden werden deze Hongaarse vluchtelingen minder ingezet voor het lenigen van heel specifieke noden op de arbeidsmarkt.

In de jaren zeventig van de twintigste eeuw werd een aantal ad hoc initiatieven genomen. Zo kregen Aziatische vluchtelingen uit Oeganda, vervolgde Chileense politieke activisten en Vietnamese bootvluchtelingen een kans zich te hervestigen in België (Cieters, 2002; Courtland Robinson, 1998; Caestecker, 1992, 1998). In de jaren ‘80 en ‘90 bleven initiatieven uit en slechts in 1999 werd de draad terug opgepikt. Toen konden 1220 Kosovaren zich hervestigen in België in het kader van het Humanitarian Evacuation Programme (1999). Andere Europese landen (Scandinavië, Nederland en het Verenigd Koninkrijk) bouwden sinds de jaren 1970 reeds een structureel hervestigingsprogramma uit.

Een nationale benadering van hervestiging werd in 2008 aangevuld met een Europees initiatief. In navolging van een oproep van de UNHCR om Iraakse vluchtelingen te hervestigen engageerde de Raad van Justitie en Binnenlandse Zaken (Justice & Home Affairs Council) van de Europese Unie zich om 10 000 vluchtelingen te hervestigen. De grotere betrokkenheid van de Europese Unie, waarbij hervestiging een onderdeel werd van het Europese migratiebeleid betekende een doorbraak voor een breder gedragen hervestigingsbeleid in Europa. De Europese landen die reeds sinds de jaren ‘70 van de vorige eeuw een hervestigingsbeleid hadden, werden vervoegd door andere EU-landen. De

¹ <http://www.hervestiging.be/inhoud/hervestiging>

oproep van de “Justice and Home Affairs Council” (november 2008) om tienduizend Iraakse vluchtelingen die in Jordanië en Syrië verbleven te hervestigen in Europa betekende dat 27 Europese landen zich, althans formeel, engageerden in deze operatie. Het Europees Vluchtelingenfonds voorzag in haar programma ERF-3 (2008-2013) reeds financiële ondersteuning voor hervestiging.

Het quotum van 10 000 hervestigde vluchtelingen werd evenwel niet gehaald, maar legde de basis voor een tweede initiatief voor resettlement binnen de Europese Unie. In 2011 leidde de burgeroorlog in Libië tot een vlucht van een miljoen mensen naar Tunesië. Een vluchtelingenkamp in Choucha nam op het hoogtepunt van de crisis dagelijks 18 000 vluchtelingen op. Op vraag van UNHCR verklaarde de EU zich bereid om 5 000 van deze vluchtelingen op te nemen in Europese landen.

Deze initiatieven legden de basis voor het Joint EU Resettlement Programme dat op 29 maart 2012 werd aanvaard door de Europese Unie. Deelname aan dit programma is vrijwillig voor lidstaten van de EU, maar de financiële ondersteuning via dit programma, alsook de Europese samenwerking leidde tot een toename van de hervestigingsquota. Met het Joint EU Resettlement Programme werd het bevorderen van hervestingsoperaties sterker geïntegreerd in het toekomstige Europese asiel- en migratiebeleid.

HOOFDSTUK 2: EEN KORTE LITERATUURSTUDIE

We geven in wat volgt een beknopte beschrijving van enkele studies die aandacht hebben gehad voor het evaluatieproces van hervestigingsinitiatieven in verschillende landen wereldwijd. Dit is geenszins een exhaustief overzicht, maar biedt wel aanknopingspunten om de eigen probleemstelling op voor te laten bouwen.

De publicaties betreffende het hervestigingsbeleid beperken zich veelal tot een beschrijving van de actoren en hun interventies (Ekholm, Magennis & Salmelin, 2005; France Terre d'Asile, 2011). Onderzoeken op dit terrein betreffen veelal het hervestigingsproces an sich. In deze onderzoeken worden beleidsinstanties en vluchtelingen bevraagd over het selectieproces, de reis en de vestiging gedurende de eerste maanden van hun hervestiging (zie bv. Cramb & Hudek, 2005; Evans & Murray, 2009; Robinson et al., 2011).

Platts en Robinson (2011) volgden vluchtelingen gedurende 18 maanden en peilden naar woonsituatie, taalverwerving, arbeidssituatie alsook hun gezondheidstoestand en hun sociale inbedding.

Guiaux en collega's (2008) beschrijven het Nederlandse hervestigingsbeleid van 1977 tot heden. Tevens schetst de studie een beeld van de maatschappelijke positie van uitgenodigde vluchtelingen aan de hand van cijfers over hun onderwijsdeelname, hun arbeidsmarktparticipatie en hun eventuele veroordelingen. In het onderzoek ligt de nadruk op de feitelijke maatschappelijke positie van deze uitgenodigde vluchtelingen, waaruit blijkt dat zij vrij gelijklopende posities hebben (gelijk of iets slechter) op de arbeidsmarkt en in het onderwijs in vergelijking met andere groepen nieuwkomers en Nederlanders met een migratie-achtergrond. De beleving van vluchtelingen zelf en andere betrokkenen komt in dit rapport niet ter sprake.

Bevelander, Hagström and Rönqvist (2009) bestuderen het integratieproces van hervestigde vluchtelingen in Zweden, met een bijzondere focus op hun economische integratie. In tegenstelling tot het rapport van Guiaux vinden deze auteurs toch wel belangrijke verschillen in de economische integratie tussen hervestigde vluchtelingen en andere groepen van nieuwkomers in Zweden. Hervestigde vluchtelingen hebben globaal genomen een lager tewerkstellingspercentage en dit tot ongeveer 15 tot 20 jaar na aankomst in Zweden. Vanaf dat moment tonen ze vergelijkbare tewerkstellingspercentages als andere groepen nieuwkomers.

Dezelfde bevindingen vinden we terug in een evaluatie van het Canadese hervestigingsprogramma (Citizen and Immigration Canada, 2011), waarbij naast de stakeholders ook een groot aantal vluchtelingen werd bevraagd via een telefonische enquête. In dit rapport wordt vooreerst benadrukt dat de evolutie naar meer 'kwetsbare' profielen bij de hervestigde vluchtelingen leidt tot een grote toename van de ondersteuningsnoden en de aanwezigheid van veel grotere barrières om te participeren aan de verschillende levensdomeinen, in het bijzonder de economische participatie. De vluchtelingen zelf zijn over het algemeen wel erg tevreden met de geboden ondersteuning, terwijl de stakeholders duiden op problemen van onderlinge afstemming tussen de verschillende betrokkenen, de korte duur van het ondersteuningsprogramma (6 weken) en de noodzaak om specifieke programma's te ontwikkelen voor bepaalde doelgroepen, bv. jongere en oudere vluchtelingen. Specifieke problemen worden aangegeven op het gebied van de toegang tot huisvesting, grote medische verzorgingsnoden, de gebrekkige flexibiliteit die ondersteuners aan de dag kunnen leggen binnen het programma en de beperkte financiële mogelijkheden van de vluchtelingen die dan ook

hun toevlucht dienen te zoeken tot bijvoorbeeld voedselbanken. Een longitudinale opvolging van een grote groep vluchtelingen op basis van data uit grootschalige databanken liet zien – in aansluiting met het Zweeds onderzoek – dat een belangrijk deel van de vluchtelingen na vijf jaar verblijf in Canada geen werk had.

Deze beknopte literatuurstudie laat zien dat de voornaamste focus van het onderzoek tot nu toe ligt op de arbeidsmarktparticipatie van hervestigde vluchtelingen en – in mindere mate – op hun participatie aan andere maatschappelijke domeinen zoals onderwijs. De voorhanden zijnde studies baseren zich bovendien voornamelijk op kwantitatieve data. Er is tot nu toe echter slechts heel weinig onderzoek waarin het perspectief en de ervaringen van de hervestigde vluchtelingen zelf bestudeerd wordt. Ook onderzoek rond de visies van de hervestigde vluchtelingen op de aangeboden ondersteuning is zo goed als onbestaande. In België beschikken we over enkele evaluatierapporten uitgevoerd door actoren die betrokken zijn bij het hervestigingsproces, maar er is op dit moment nog geen systematisch onderzoek naar de ervaringen en de beleving van de doelgroep zelf.

HOOFDSTUK 3: PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLINGEN EN METHODE

In dit hoofdstuk gaan we specifiek in op de concrete probleemstelling van het onderzoek, de hieraan gelieerde onderzoeksvragen en de beoogde doelstellingen. Daarnaast staan we stil bij de gehanteerde methodologie in dit onderzoek, met aandacht voor de rekruteringswijzen van de participanten, de gehanteerde dataverzamelmethode en de analyse van de verzamelde data.

3.1 Probleemstelling en doelstellingen

Zoals bleek uit de bovenstaande beknopte literatuurstudie is onderzoek rond het thema van 'resettlement' bijzonder schaars op dit moment. In het bijzonder is er erg weinig bekend rond hoe vluchtelingen zelf dit proces van 'hervestiging' en de ondersteuning die zij hierin kregen ervaren hebben. Bovendien weten we weinig over de globale leefsituatie (ruimer dan enkel de economische situatie) van deze hervestigde vluchtelingen op een langere termijn.

Dit onderzoek stelt zich dan ook als **doelstelling** om meer inzicht te verwerven in de ervaringen en huidige leefsituatie van vluchtelingen die in het kader van hervestigingsprogramma's naar België kwamen en dit vanuit een longitudinaal perspectief. Hierbinnen wordt specifiek aandacht besteed aan de wijze waarop de ondersteuning aan deze hervestigde vluchtelingen werd vorm gegeven en de visies van de hervestigde vluchtelingen hier op.

Volgende **onderzoeksvragen** worden centraal gesteld:

- Hoe hebben de hervestigde vluchtelingen het gehele proces van hervestiging ervaren?
- Hoe is de leefsituatie van de hervestigde vluchtelingen en welke evoluties zijn hierin vast te stellen? Hierbij wordt gefocust op volgende levensdomeinen: huisvesting, werk en inkomen, fysiek en psychisch welbevinden, sociaal netwerk, verblijfsdocumenten/-procedures (inclusief gezinshereniging), nationaliteitsverwerving, onderwijs en inburgering.
- Hoe werden zij ondersteund doorheen hun traject naar en in België en hoe hebben de hervestigde vluchtelingen deze ondersteuning ervaren?

De inzichten uit dit onderzoek zullen leiden tot duidelijke **aanbevelingen** voor hervestigingsprogramma's, zowel wat betreft de wijze waarop deze opgezet worden en de ondersteuning en begeleiding die hierbinnen geboden wordt aan de vluchtelingen, maar ook wat betreft de longitudinale opvolging van hervestigde vluchtelingen in toekomstige resettlement-initiatieven.

Gezien het onderzoek tot doelstelling heeft om de leefsituatie van hervestigde vluchtelingen in kaart te brengen in een longitudinaal perspectief, dus ook na enkele jaren verblijf in België, en hun kijk op ondersteuning over die periode werd ervoor gekozen om te focussen op de vluchtelingen die hervestigd werden in de resettlementinitiatieven in **2009 en 2011**.

Voor **2009** gaat het over 47 vluchtelingen uit Irak die in Jordanië en Syrië verbleven.

Voor **2011** gaat het over 25 vluchtelingen uit Eritrea en uit Democratische Republiek Congo (DR Congo) die eerst in Libië verbleven en die naar aanleiding van de gewelddadige machtswissel in Libië gevlucht waren en opgenomen werden in vluchtelingenkampen in Tunesië (CGVS, 2011).

3.2 Methodologie

3.2.1 Interviews met de betrokken actoren en bijwonen van stakeholders-meetings

Om zicht te krijgen op hoe het proces van hervestiging werd vorm gegeven, zowel wat betreft selectie als voorbereiding, als wat betreft de concrete ondersteuning eens de vluchtelingen zich in België bevonden, werden **interviews** uitgevoerd met de **betrokken actoren**.

Concreet ging het om interviews met:

- Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen: was en is de verantwoordelijke autoriteit voor de selectie van de vluchtelingen en het uitreiken van verblijfsdocumenten. Hier gebeurde een interview met de personen belast met het uitvoeren van het hervestigingsprogramma.
- Fedasil: was en is verantwoordelijk voor de culturele oriëntatie van de vluchtelingen in het vluchtelingenkamp in de landen van selectie en voor de eerste opvang van de vluchtelingen na aankomst in België in collectieve asielcentra. Hier gebeurde een interview met de personen belast met het uitvoeren van het hervestigingsprogramma.
- Caritas International, SESO, PSC en Convivial: NGO's² die tijdens de hervestigingsinitiatieven van 2009 en 2011 instonden voor de begeleiding van de hervestigde vluchtelingen vanaf hun aankomst in België. Hier werden interviews gedaan met de verantwoordelijke van de betrokken organisatie/vereniging alsook met de medewerker(s) die instond(en) voor de concrete ondersteuning van de hervestigde vluchtelingen.
- Vluchtelingenwerk Vlaanderen: stond in 2009 in voor de coördinatie van de ondersteuningsinitiatieven van de betrokken NGO's. Hier gebeurde een interview met de personen die betrokken waren bij dit coördinatiebeleid.

Bij aanvang van het onderzoeksproject (2013) werden al deze actoren geïnterviewd, waarbij gedurende dit eerste interview gefocust werd op de concrete invulling van het hervestigingsproces in 2009 en 2011 en de ondersteuning voor de hervestigde vluchtelingen. Daarnaast werden ook mogelijke evoluties in het hervestigingsbeleid na deze twee periodes bevraagd (voor een overzicht van de bevraagde organisaties en de interviewvragen: zie bijlagen 1 en 2).

Op het einde van het onderzoek (2015) vond met al deze actoren een laatste interview plaats om het voorstel van eindrapport en de hieruit voortvloeiende aanbevelingen te bespreken.

Al deze actoren maakten tevens deel uit van het begeleidingscomité van dit project (zie 3.2.3).

Deze informatie werd aangevuld met lectuur van relevante **beleidsdocumenten**.

De betrokken onderzoekers woonden ook vijf **stakeholdersmeetings**³ bij, om zicht te krijgen op het huidige beleid rond hervestiging in België en de evoluties hierin.

² In het rapport wordt de term 'niet-gouvernementele organisatie' (NGO) niet in de strikt juridische zin gebruikt, maar om organisaties en voorzieningen aan te duiden die geen rechtstreeks deel uitmaken van diensten van de overheid.

³ Een stakeholdersmeeting brengt alle actoren die betrokken zijn bij de Belgische hervestigingsinitiatieven rond de tafel om van gedachten te wisselen en om rond bepaalde thema's verder te reflecteren. Volgende stakeholders meetings werden bijgewoond door de onderzoekers: op 19.04.2013, 16.09.2014, 13.12.2014 en 23.06.2015. De onderzoekers woonden daarnaast ook volgende bijeenkomsten bij (allemaal in Brussel): Know Reset Final Conference (10.07.2013), Share Network Conference on Building a Resettlement Network for

3.2.2 Interviews met de hervestigde vluchtelingen

▪ Rekrutering van de participanten

Om de participanten te rekruteren werd in eerste instantie beroep gedaan op de NGO's die de hervestigde vluchtelingen in 2009 en 2011 hadden begeleid. Aan hen werd gevraagd om de betrokken vluchtelingen-gezinshoofden te contacteren en hen de vraag te stellen of zij wilden meewerken aan het onderzoek. Slechts één vluchteling gaf hier reeds aan liever niet mee te werken aan het onderzoek. Er was evenwel een aanzienlijke groep waarmee de betrokken NGO's geen contact meer hadden. We hebben daarom de NGO's gevraagd alle mogelijke contactgegevens te willen bezorgen aan de onderzoekers (zonder dat deze informatieoverdracht inhield dat de vluchtelingen wensten mee te werken aan het onderzoek). Op die wijze werd vooral via de adressen waar de vluchtelingen in de herfst van 2009 woonden een aantal vluchtelingen opgespoord. We hebben ook getracht om via zogenaamde 'snowball-sampling' bij de vluchtelingen die wel konden geïnterviewd worden contacten te leggen met de overige hervestigde vluchtelingen. Op deze manier werden nog enkele bijkomende participanten gerekruteerd, maar dit was sterk afhankelijk van de mate waarin binnen een groep vluchtelingen die samen hervestigd werd nog contacten bestonden.

We opteerden ervoor om in het geval van gezinnen per gezin het gezinshoofd te interviewen (of één van beide gezinshoofden indien het een koppel met kinderen betrof). Daarnaast werden acht oudere (maar soms nog minderjarig) kinderen van deze gezinnen ook (eenmalig) geïnterviewd om hun leefsituaties en hun visie op het hervestigingsproces in kaart te brengen.

▪ Socio-demografische kenmerken van de participantengroep

Hervestiging uit Syrië en Jordanië

De hervestigde vluchtelingen uit Irak betreffen 12 alleenstaande vrouwen, zeven moeders met tussen de één en vijf kinderen en twee koppels met telkens twee kinderen. De gemiddelde leeftijd van de gezinshoofden was 44 jaar bij aankomst met uitschieters van 71 en 66 jaar enerzijds en anderzijds 21 en 22 jaar. In 2015, na 6 jaar verblijf is meer dan de helft van de gezinshoofden 50 jaar of meer. Onder de hervestigde vluchtelingen uit Irak was een belangrijk subgroep Palestijnen uit Irak die bestond uit de twee koppels met twee kinderen en een moeder met twee kinderen.

Van deze 23 'units' werden uiteindelijk 14 vluchtelingen-gezinshoofden bereid gevonden om mee te werken, waarmee 35 van de 47 hervestigde vluchtelingen werden bereikt, wat betekende dat 66% van de huishoudens werd bereikt en 72% van de personen. In de steekproef is er een duidelijke ondervertegenwoordiging van de alleenstaande vrouwen (50%) en een oververtegenwoordiging van de Palestijnen (100%). Dat de alleenstaanden in veel mindere mate nog wonen in de woning waar ze in 2009 ingetrokken waren, is zeker een element in de verklaring van deze ondervertegenwoordiging. De gemiddelde leeftijd van het gezinshoofd bij aankomst was 44 jaar, dus de steekproef weerspiegelt de leeftijdsamenstelling van de volledige populatie.

Onder de hervestigde vluchtelingen hadden, volgens UNHCR-gegevens, zes dossiers familiebanden in België. In de steekproef voor deze studie hadden drie van de veertien huishoudens familiebanden in België, wat dus een lichte ondervertegenwoordiging betekent van deze groep in de steekproef.

Omdat we in eerste instantie via de NGO's mogelijke deelnemers hebben gerecruteerd, is het mogelijk dat vooral vluchtelingen die relatief veel en/of langdurig ondersteuning hebben gekregen van de betrokken NGO's iets gemakkelijker konden bereikt worden om deel te nemen aan dit onderzoek.

In 2015 (tijdens het laatste interviewmoment) was de gezinssamenstelling van de betrokken participanten enigszins gewijzigd door vier geboortes en de overkomst van een kind uit Syrië. Ook verlieten vier kinderen die bij de huishoudens “alleenstaande moeders” van de steekproef hoorden de ouderlijke woonst. Daarvan waren er drie kinderen die in het huwelijk traden, wat voor één dochter de emigratie naar Australië impliceerde. In 2014 huwde een alleenstaande moeder en haar echtgenoot uit Irak vervoegde haar in België.

Tabel 1: Hervestigde vluchtelingen uit Irak en de steekproef, 2009-2015 (huishoudens^{*})

	Alleenstaand	Koppel met kinderen	Alleenstaande moeder	Aantal huishoudens
Bij aankomst in België (2009)	12	2	7	21
Interviewselectie in 2014-2015				
Situatie in 2009	6	2	6	14
Situatie in 2014/2015	6	6 ^{**}	6 ^{***}	18

* Onder huishouden wordt verstaan mensen die onder hetzelfde dak wonen.

** De koppels met kinderen zijn aangegroeid door verschillende huwelijken van mensen die als alleenstaande naar België kwamen. Onder deze koppels met kinderen is er ook een persoon die alleenstaande is, maar die tijdens haar verblijf in België huwde en een kind heeft, maar waarvan de echtgenoot niet in België woont. Een alleenstaande moeder die huwde tijdens haar verblijf in België valt nu ook onder de koppels met kinderen.

*** Een alleenstaande vrouw bleek een alleenstaande moeder te zijn en liet haar dochter uit Syrië overkomen en een alleenstaande moeder huwde.

Tabel 2: Hervestigde vluchtelingen uit Irak en de steekproef, 2009-2015 (personen)

	Alleenstaand	Koppel met kinderen	Alleenstaande moeder	Totaal
Bij aankomst in België (2009)	12	8	27	47
Interviewselectie in 2014-2015				
Situatie in 2009	6	8	21	35
Situatie in 2014/2015	6	25	13 [*]	44

* Een alleenstaande moeder is gehuwd en verschillende kinderen van alleenstaande moeders verlieten de ouderlijke woonst.

Hervestiging uit Libië

De volksofstand van 2011 tegen het Libische regime bracht een massale uittocht op gang, vooral richting Tunesië en Egypte. Onder de ongeveer één miljoen vluchtelingen uit Libië bevond zich een grote groep mensen uit Sub-Saharaans Afrika, voornamelijk uit Somalië, Eritrea, Soedan, DR Congo en Ethiopië. Tijdens de onlusten werden deze Afrikaanse vluchtelingen in Libië geïnterviewd door de Libische opstandelingen en vertrokken ze massaal naar Tunesië. Daar werden ze in de Tunesische grenszone opgevangen in vluchtelingenkampen van UNHCR, dat meteen een wereldwijde oproep deed om ze te hervestigen. Naar aanleiding van deze oproep besliste de Belgische regering om haar tweede pilootproject toe te spitsen op de hervestiging van 25 van deze vluchtelingen. UNHCR maakte de volgende selectie: vijf families en drie alleenstaande vrouwen van Eritrese nationaliteit; één familie en twee alleenstaande vrouwen van Congolese nationaliteit.

Tabel 3: Hervestigde vluchtelingen uit Libië en de steekproef, 2011-2015 (huishoudens*)

	Alleenstaand	Koppels (al dan niet met kinderen)	Alleenstaande moeder/vader	Aantal huishoudens
Bij aankomst in België (2011)	4**	5	2	9
Interviewselectie in 2014-2015				
Situatie in 2011	1	4	1	6
Situatie in 2014/2015	2	3***	3	10

* Onder huishouden wordt verstaan mensen die onder hetzelfde dak wonen.

** Eén van de alleenstaande mannen die niet kon geïnterviewd worden, heeft zich later herenigd met zijn echtgenote en twee kinderen.

*** Twee koppels, één met kinderen en één zonder kinderen, zijn intussen gescheiden en één alleenstaande man heeft zich herenigd met vrouw en kinderen.

Tabel 4: Hervestigde vluchtelingen uit Libië en de steekproef, 2011-2015 (personen)

	Alleenstaand	Koppel (al dan niet met kinderen)	Alleenstaande moeder/vader	Totaal
Bij aankomst in België (2011)	4	14	5	22
Interviewselectie in 2014-2015				
Situatie in 2011	1	18	3	19
Situatie in 2014/2015	2	17	7	26

▪ Procedure

Nadat de onderzoekers de contactgegevens hadden ontvangen, werd eerst telefonisch contact opgenomen om nogmaals het onderzoek toe te lichten. Indien nodig (dit werd aangegeven door de betrokken medewerker van de NGO die het contact gefaciliteerd had) gebeurde dit met ondersteuning van een tolk. Indien de participant nog steeds toestemde om deel te nemen, werd een afspraak vastgelegd, al dan niet met een tolk waar nodig (in de taalkeuze van de participant en ook zo veel als mogelijk rekening houdend met mogelijke andere wensen inzake het profiel van de tolk).

Tijdens dit gesprek, dat plaatsvond op een door de persoon zelf gekozen locatie (meestal in de woning van de participant), werd vooreerst het doel van het onderzoek nogmaals toegelicht. De volledige vrijwillige deelname werd benadrukt, de anonieme verwerking van de data, de mogelijkheid om op elk moment te stoppen met de deelname aan het onderzoek, alsook de mogelijkheid om inzage te krijgen in de verkregen data en de onderzoeksbevindingen. Elke participant werd ook gevraagd of het interview kon worden opgenomen (slechts enkele participanten stemden hier niet mee in – dan werden nota's genomen tijdens en na het interview). Na deze toelichting werd alle participanten gevraagd om een 'informed consent' te tekenen en werd gestart met het eigenlijke interview.

Na zes maanden werd telefonisch terug contact opgenomen met elke participant (al dan niet met behulp van een tolk) en werd gevraagd om een nieuw interview te plannen. Bij sommigen werd na het tweede interview eveneens nog een derde interview afgenomen.

Dit resulteerde in totaal in 29 interviews met hervestigde vluchtelingen uit 2009 (23 gezinshoofden, 6 kinderen) en 13 met vluchtelingen uit 2011 (allen gezinshoofden).

▪ **Het interview**

Informatie over de hervestiging werd verzameld via semi-gestructureerde interviews met de betrokken vluchtelingen. In de interviews met de participanten ging enerzijds aandacht naar de beleving van de begeleiding gedurende het ganse resettlementproces en anderzijds naar hun positie in en beleving van die positie in België. We hebben er hier uitdrukkelijk voor gekozen om niet enkel naar de economische integratie of economische positie in de samenleving te peilen, maar naar verschillende levensdomeinen. Dit betekent dat in de interviews met de hervestigde vluchtelingen werd gepeild naar, onder meer, de huisvestingssituatie, het proces van taalverwerving, de opleidings- en onderwijssituatie, de arbeidssituatie, andere elementen van maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, vrijetijdsbesteding,...), fysieke en psychische gezondheidsstatus, sociale netwerken binnen en buiten België (zowel in het land van oorsprong als in andere landen, inclusief gezinshereniging) en hun verwachtingen voor de toekomst. We hebben hierbij ook gepolst naar mogelijke mechanismen die het proces van hervestiging en het leven in België in positieve zin hebben beïnvloed of net hebben bemoeilijkt. Hierbij werd expliciet gepolst naar de mate en de wijze van ondersteuning die de participanten gekregen hebben doorheen het ganse traject en hun evaluatie van deze ondersteuning. In bijlage 3 is het interviewschema dat gebruikt werd tijdens deze interviews terug te vinden.

Door een longitudinaal perspectief te hanteren met verschillende consecutieve interviews over een langere periode werd het mogelijk om eventuele wijzigingen in de levenssituatie van mensen, in hun verwachtingen en in hun ondersteuning(snoden) en hun visie hierop in kaart te brengen.

▪ **Analyse van de data**

Alle interviews werden letterlijk uitgeschreven en op systematische wijze verwerkt via het analyseren van de belangrijkste thema's en evoluties hierbinnen. De resultaten worden in het volgende hoofdstuk weergegeven via een chronologische benadering van het resettlementproces, met hierbinnen de identificatie van de verschillende bevraagde levensdomeinen. Waar letterlijke 'quotes' worden weergegeven betreft dit steeds quotes uit de interviews met hervestigde vluchtelingen. Om de anonimiteit van de geïnterviewden echter voldoende te kunnen garanderen wordt geen bijkomende informatie gegeven over de "spreker".

Gezien het longitudinale karakter van de studie werd deze informatie op een dynamische wijze verwerkt, met aandacht voor de zich wijzigende aspecten doorheen de tijd, inclusief een retrospectieve bevraging van het reeds voorbijge traject. Daarnaast werd specifiek aandacht besteed aan de ervaringen met en evaluatie van de ondersteuning door de bevraagde participanten.

3.2.3 Het begeleidingscomité

Het onderzoek werd opgevolgd door een breed begeleidingscomité bestaande uit alle actoren die op één of andere manier betrokken zijn of waren bij het hervestigingsproces van vluchtelingen in België (voor een overzicht: zie bijlage 4). Het begeleidingscomité kwam een eerste keer samen ter bespreking van het tussentijdse rapport en een laatste bijeenkomst werd gehouden om de finale versie van het eindrapport te bespreken en goed te keuren.

3.2.4 Beperkingen van het onderzoek

Het onderzoek kent uiteraard een aantal methodologische beperkingen waarmee dient rekening gehouden te worden bij het lezen en interpreteren van de bevindingen.

Vooreerst kon een aanzienlijk deel van de vluchtelingen niet meer worden teruggevonden en weigerde ook een aantal participanten om (verder) deel te nemen aan het onderzoek. We bereikten vooral de hervestigde vluchtelingen die nog in contact stonden met de betrokken NGO's, wat zou kunnen betekenen dat de participanten in dit onderzoek een grotere en/of meer langdurige ondersteuningsnood hadden. Bepaalde gezinsvormen (bv. alleenstaanden) waren ook ondervertegenwoordigd in de participantengroep (in vergelijking met de initiële sample). Via snowball-sampling werd nog een aantal extra participanten gevonden, maar snowball-sampling draagt in zich steeds een mogelijke vertekening van de gerekruteerde participanten met zich mee.

Ten tweede werden de participanten voornamelijk gerekruteerd via de NGO's die hen ondersteund hadden, wat ervoor kan gezorgd hebben dat de participanten zich minder kritisch durfden uit te spreken over de hen geboden begeleiding. Algemeen kan een zekere terughoudendheid ten aanzien van de onderzoek wel gezorgd hebben voor een vertekening van de data.

Ten derde werd gevraagd aan de participanten om terug te kijken op een proces van enkele jaren. Een zekere vertekening in hoe de realiteit toen ervaren werd en de huidige visie hierop kan hier dus wel opgetreden zijn.

Ten vierde kunnen taal- en culturele barrières tussen de onderzoekers en de participanten de dataverzameling hebben beïnvloed, hoewel, indien nodig, steeds een tolk werd ingeschakeld om deze barrières zo veel als mogelijk te verkleinen.

Tot slot willen we nogmaals benadrukken dat de hervestigingsprogramma's waar de participanten over gesproken hebben tijdens de interviews intussen in belangrijke mate veranderd zijn qua opzet en qua concrete invulling van de geboden ondersteuning.

DEEL 2: RESULTATEN

HOOFDSTUK 4: ORGANISATIE VAN HET PROGRAMMA EN DE BETROKKEN ACTOREN IN BELGIË

In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van hoe het resettlementprogramma in België werd opgezet door de jaren heen, met een bijzonder accent op hoe de begeleiding door de betrokken NGO's werd vormgegeven. Dit overzicht is voornamelijk gebaseerd op interviews met de betrokken partners (Fedasil, CGVS, Vluchtelingenwerk Vlaanderen en de vier betrokken NGO's), samen met het doornemen van een aantal aanvullende documenten.

We willen benadrukken dat er door de verschillende partners en andere externe organisaties reeds vrij uitgebreide evaluaties werden gemaakt van de eerste resettlementinitiatieven in 2009 en (in mindere mate) 2011, die we hier uiteraard geenszins willen herhalen.

Bovendien willen we nogmaals aangeven dat het hier in de eerste plaats een studie betreft van de resettlementinitiatieven in 2009 en 2011. Het hervestigingsprogramma heeft sindsdien ingrijpende wijzigingen doorgemaakt, die we enigszins in onderstaande beschrijving hebben geïntegreerd, maar de focus ligt op de eerste resettlementinitiatieven. In de tekst wordt telkens aangegeven of het een specifieke benadering betreft gelinkt aan een bepaald hervestigingsinitiatief.

4.1 Cijfergegevens en profiel

In navolging van een Europese oproep tot hervestiging van vluchtelingen uit Irak heeft de Belgische ministerraad op 13 februari 2009 ingestemd met de hervestiging van 47 Iraakse vluchtelingen naar België. De groep bestond uit tien Iraakse Palestijnen uit het Al Tanfkamp (op dossier), 10 Iraakse vluchtelingen die in Jordanië verblijven en 27 Iraakse vluchtelingen die in Syrië verbleven. Ze kwamen in september 2009 in België aan.

Ook de Libische vluchtelingen crisis in Tunesië en Egypte leidde in 2011 tot de opvang van 25 vluchtelingen in België. Vijf families en drie alleenstaanden met de Eritrese nationaliteit en één familie en twee alleenstaanden met de Congolese nationaliteit werden in België hervestigd (CGVS, 2011:43).

In 2013 hervestigde België honderd vluchtelingen: 31 Burundese en 52 Congolese vluchtelingen uit Tanzania en 17 kwetsbare vluchtelingen uit verschillende landen.

In 2014 werden door een aantal technische problemen in het land waar de vluchtelingen verbleven (problemen met de uitreisvisa) slechts 28 van de 75 geselecteerde Syrische vluchtelingen uit Turkije hervestigd in België. Daarnaast werden ook een familie van zes Congolezen die in Burundi verbleven hervestigd.

In 2015 hervestigde België 283 personen, 195 Syrische vluchtelingen, vooral uit Libanon, maar ook uit Turkije en Jordanië en 88 Congolese vluchtelingen uit Burundi.

Het grootste deel van het programma (vanaf 2013 zelfs 100%) wordt betaald met Europese middelen.

4.2 Selectie van de vluchtelingen en voorbereiding voor het vertrek naar België

In het Belgische hervestigingsbeleid werd van bij het begin tot op heden geopteerd om voornamelijk 'kwetsbare' vluchtelingen te hervestigen, zoals alleenstaande moeders, gezinnen en personen met ernstige medische of psychische problemen. Naast het in aanmerking komen voor een erkenning als

vluchteling volgens de Conventie van Genève gebeurt de selectie van de vluchtelingen tot op heden in de eerste plaats op basis van de nood aan bescherming en omwille van hun kwetsbaarheid.

De eerste fase van de selectie wordt uitgevoerd door de medewerkers van UNHCR die in het vluchtelingenkamp waar de vluchtelingen verblijven werkzaam zijn. Op basis van het profiel van de vluchtelingen, in het bijzonder hun kwetsbaarheid, wordt door UNHCR een voordracht van mogelijke te hervestigen vluchtelingen gemaakt. Deze dossiers worden overgemaakt aan de Belgische autoriteiten om hun selectie te maken. Deze selectie door de Belgische autoriteiten focust zich enkel op de vraag of de vluchtelingenstatus kan worden toegekend of niet.

Deze kandidaat-hervestigers worden door het CGVS geselecteerd, hetzij via een selectiemissie (soms samen georganiseerd en uitgevoerd met een ander Europees land), hetzij op basis van het door UNHCR aangeleverd dossier. Binnen dit ganse proces wordt ook een verificatie uitgevoerd door de Staatsveiligheid (op dossier) om mogelijke veiligheidsrisico's te detecteren. Integratie-criteria, zoals bijvoorbeeld talenkennis of het aanwezig zijn van familiale banden in België zijn niet van belang in de selectie (CGVS, 2015).

Naast de selectiemissie krijgen de vluchtelingen in het land waar ze verblijven, dus vooraleer ze hervestigd worden naar België, ook een 'culturele oriëntatie' (meestal in een aparte missie; in 2009 gebeurde deze culturele oriëntatie tijdens de selectiemissie zelf). De culturele oriëntatie wordt uitgevoerd door Fedasilverantwoordelijken uit de collectieve opvangcentra waar de vluchtelingen na aankomst het eerst zouden terecht komen (cf. infra). Tijdens deze culturele oriëntatie, ondersteund door tolken, worden de verschillende aspecten van het leven in België toegelicht (onderwijs, werk en diploma-erkenning, huisvesting, gezondheidszorg,...), waarbij zo veel als mogelijk vertrokken wordt vanuit de specifieke vragen van de vluchtelingen zelf. De informatie die ter beschikking werd gesteld (o.a. over de levensduurte) was ook gericht op een soort '*management of expectations*' van de hervestigde vluchtelingen.

Tijdens de selectiemissie in 2009 in Amman en Damascus gebeurde deze culturele oriëntatie voor alle vluchtelingen die door het UNHCR geselecteerd werden, maar vooraleer de definitieve selectie door CGVS was uitgevoerd. Dit betekende dat ook vluchtelingen die finaal niet geselecteerd werden deze oriëntatie volgden. Bovendien diende deze culturele oriëntatie op korte termijn worden voorbereid, waardoor nog niet alle informatie (bv. over het traject in België) kon worden meegegeven aan de vluchtelingen.

In het resettlementinitiatief van 2011 (Tunesië) werd gezien de moeilijke veiligheidssituatie geen selectiemissie uitgestuurd naar de vluchtelingenkampen en gebeurde de selectie volledig op basis van de dossiers aangebracht door UNHCR. Dit betekende ook dat er geen voorbereiding of andere culturele oriëntatie van de vluchtelingen plaatsvond voor hun komst naar België. Ook in latere resettlementinitiatieven is het voorgekomen dat bepaalde groepen van vluchtelingen, omwille van de urgentie van de hervestiging en/of de veiligheidssituatie in het land waar de vluchtelingen op dat moment verbleven, geen culturele oriëntatie hebben gekregen.

4.3 Het opvangtraject van de hervestigde vluchtelingen in België

Bij aankomst worden de vluchtelingen eerst opgevangen in een collectief opvangcentrum voor asielaanvragers van Fedasil. In concreto werden de vluchtelingen die in het kader van hervestigingsprogramma's in 2009, 2011 en 2014 naar België gekomen zijn opgevangen in de opvangcentra van Sint-Truiden en Pondrôme (Beauraing); in 2015 werden ook de opvangcentra van Florennes en Kapellen hierbij betrokken.

De vluchtelingen verblijven in het opvangcentrum in een aparte vleugel gedurende een aantal weken (bij de resettlementinitiatieven in 2009 en 2011 was dit voor de meeste vluchtelingen een vrij lange periode, die zelfs voor één familie opliep tot een zestal maanden, waar dit voor de latere initiatieven beperkt werd tot een verblijf van een zestal weken). Tijdens dit verblijf in het collectieve opvangcentrum krijgen de volwassen vluchtelingen reeds een eerste cursus maatschappelijke oriëntatie georganiseerd in het centrum zelf, met inbegrip van sociaal-culturele oriëntatie en taallessen.

In de tweede fase van hun traject in België gaan de hervestigde vluchtelingen alleen wonen. Bij de resettlementinitiatieven van 2009 en 2011 werden zij in dit proces van zelfstandig wonen gedurende negen maanden (2011) tot anderhalf jaar (2009) begeleid door enkele niet-gouvernementele organisaties (NGO's), met name Caritas International (Brussel), Service Social de Solidarité Socialiste (SESO) (Brussel), het Protestants Sociaal Centrum (PSC) (Antwerpen) en Convivial (Brussel). In 2009 werd de werking van de betrokken NGO's overkoepeld door Vluchtelingenwerk Vlaanderen; deze laatste organisatie was dan ook het centrale aanspreekpunt voor Fedasil. Vanaf 2011 sloot Fedasil rechtstreekse contracten af met de betrokken NGO's. Eén van de redenen waarom de begeleiding van deze groep vluchtelingen in eerste instantie door NGO's werd opgenomen (en niet door OCMW's) in die periode 2009-2011 was de beperkte financiële ondersteuning die aangeboden werd aan de OCMW's om deze begeleiding op zich te nemen.

Deze werkwijze werd aangepast voor de initiatieven vanaf 2013 toen resettlement in België een structureel programma werd. De financiële ondersteuning van de hervestiging werd gevoelig verbeterd, waardoor OCMW's sneller bereid waren om hervestigde vluchtelingen te huisvesten en te ondersteunen. In 2013 waren er een 15-tal OCMW's die zich bereid verklaarden deze vluchtelingen op te vangen, in 2014 18 en in 2015 waren het er reeds 20. Dit vooraf uitgesproken engagement en de hieruit voortvloeiende samenwerking zorgt voor een betere doorstroming vanuit het collectieve opvangcentrum naar de fase van het zelfstandig wonen (nu normaalgezien nog een maximaal verblijf van zeven weken in het opvangcentrum), gezien de huisvesting reeds telkens voorhanden is (in tegenstelling tot de situatie in 2009 en 2011). Naast de ondersteuning van het OCMW blijven ook de NGO's betrokken in de ondersteuning van deze vluchtelingen, in principe gedurende twaalf maanden, maar dit kan langer (tot 24 maanden) indien de specifieke kwetsbaarheid van de desbetreffende vluchteling dit noodzaakt. In de huidige resettlementinitiatieven wordt deze ondersteuning opgenomen door de NGO's, Caritas International en Convivial (Brussel). Sinds 2014 is er ook een duidelijker taakomschrijving inzake de begeleiding door de betrokken NGO's en het betrokken OCMW.

De betrokkenheid van heel wat verschillende partners (CGVS, Fedasil, verschillende NGO's, verschillende OCMW's, IOM, Belgische ambassades in derde landen, UNHCR, Vluchtelingenwerk Vlaanderen) maakt dit toch een relatief complex programma voor een vrij kleine groep vluchtelingen. Bovendien zijn er in het ganse traject van de vluchtelingen die hervestigd worden in België nog heel wat meer actoren betrokken (bv. inburgeringsactoren) die echter in verschillende sectoren en gemeenschappen gevestigd zijn. De specifiek kwetsbare aard van de hervestigde vluchtelingen vraagt ook om de inzet van extra ondersteuning (bv. psychologische begeleiding, medische ondersteuning), wat het ganse begeleidingsproces en de samenwerking tussen de verschillende actoren nog een stuk complexer maakt. Toch is resettlement meer en meer tot een gevestigd programma aan het groeien, wat de samenwerking tussen de verschillende actoren steeds vlotter laat verlopen. Bovendien wordt hier ook extra op ingezet via bijvoorbeeld het aangaan van meerjarige contracten tussen de overheid (Fedasil) en de betrokken NGO's en het organiseren van regelmatige bijeenkomsten met alle betrokken actoren.

4.4 Concrete vormgeving van de ondersteuning door de betrokken NGO's

Het eerste contact tussen de hervestigde vluchtelingen en de betrokken NGO's vindt plaats in de collectieve opvangcentra. Vanaf dat eerste contact start de begeleiding van de vluchtelingen door de betrokken NGO's.

Bij de resettlementinitiatieven in 2009 en 2011 was één van de grootste obstakels de doorstroming van de vluchtelingen vanuit de collectieve opvangcentra naar het zelfstandig wonen. Gezien er vooraf geen woningen waren vrijgemaakt voor deze vluchtelingen en de NGO's rekening wensten te houden met de wensen van de vluchtelingen op het vlak van de keuze van de gemeente en de specifieke aard van de woning was dit vaak een lang proces, met een langdurig verblijf in het opvangcentrum tot gevolg. Vanaf 2013 wordt er vooraf gezocht naar OCMW's die vluchtelingen in het kader van hervestigingsinitiatieven willen opvangen en worden de vluchtelingen toegewezen aan deze OCMW's volgens de door het OCMW vooraf aangegeven mogelijkheden (bv. beschikbaarheid van een woning voor een gezin met drie kinderen).

Het begeleidingsproces vanuit de OCMW's na de doorstroming van de vluchtelingen vanuit het collectieve opvangcentrum naar het zelfstandig wonen verliep in 2009 en 2011 ook complex omdat er vooraf geen algemene informatieronde was gebeurd naar de OCMW's toe, waardoor zij weinig tot niet op de hoogte waren van dit programma en de specifieke noden van de vluchtelingen. OCMW's beschouwden deze vluchtelingen dan ook in eerste instantie als 'gewone' vluchtelingen, wat leidde tot bijvoorbeeld lange wachttijden vooraleer de inschrijving kon worden afgerond. De betrokken NGO's dienden hierin dus heel wat te investeren, alsook in de opvolging van heel wat verschillende levensdomeinen, zoals administratieve ondersteuning (ziekteverzekering, kinderbijslag, school,...), inburgering, huurwaarborg,...

Na het relatief urgente kader waarin de resettlementinitiatieven in 2009 en 2011 tot stand kwamen, zorgde de meer structurele uitwerking van het programma vanaf 2013 ook voor een betere communicatie met en 'awareness' bij alle betrokkenen rond deze specifieke doelgroep.

De meeste NGO's geven hun concrete begeleiding van de hervestigde vluchtelingen invulling volgens de eigen specifieke noden van de betrokken personen, dus als 'maatwerk'. De hervestigde vluchtelingen kunnen altijd zelf langskomen of telefoneren met vragen; een aantal NGO's gaat ook regelmatig (bv. maandelijks) op huisbezoek, waar bij andere organisaties de mensen eerder naar het kantoor van de organisatie komen. Veel van het werk – zeker in die eerste periodes – bestaat uit het faciliteren van contacten met andere organisaties, bv. gezondheidszorgvoorzieningen, OCMW, Rode Kruis in het kader van gezinshereniging,...

In de concrete organisatie van de ondersteuning bleken er zeker bij de eerste hervestigingsinitiatieven wel wat verschillen. Zo waren er NGO's waarbij één begeleider de vluchteling ondersteunde op alle domeinen, terwijl andere organisaties ervoor opteerden om de begeleiding op te delen in verschillende levensdomeinen, die dan door verschillende begeleiders werd ingevuld.

Sommige NGO's hebben medewerkers die zelf de taal van de betrokken vluchtelingen beheersen. Dit vergemakkelijkt de begeleiding uiteraard in belangrijke mate en zorgt wellicht ook voor een groter vertrouwen bij de betrokken vluchtelingen. Sinds 2013 werken de NGO's ook met ervaringsdeskundigen, iemand van dezelfde taalgroep en eventueel afkomst die al enige tijd als erkend vluchteling in België verblijft. Hoe deze ervaringsdeskundigen specifiek worden ingezet in de begeleiding van de hervestigde vluchtelingen, alsook hun werkstatuut, verschilt van NGO tot NGO, maar het wordt algemeen als een erg positieve aanvulling beschouwd van het werk van de sociaal werkers van de organisatie. Er wordt ook nagedacht om in de toekomst ook vrijwilligers in te schakelen bij de ondersteuning van de hervestigde vluchtelingen.

Alle NGO's geven wel aan dat de informatie die zij op voorhand krijgen over de te begeleiden vluchtelingen (het dossier opgesteld door UNHCR) vaak erg summier is en soms zelfs verkeerde informatie bevat, wat de begeleiding, zeker in de beginfase, niet vergemakkelijkt.

Alle NGO's geven eveneens aan dat deze vluchtelingen – gezien hun extra kwetsbare profiel en de (relatief) korte tijd die ze in het opvangcentrum doorbrengen – vaak heel wat meer begeleiding en ondersteuning nodig hebben in vergelijking met de 'andere' vluchtelingen. De meeste NGO's geven in die zin ook aan dat ze de begeleiding vaak niet 'formeel' stopzetten, ook al is de vooropgestelde periode van een jaar (of anderhalf jaar) begeleiding reeds verlopen – alle NGO's laten de mogelijkheid open om nog verder, 'op vraag' van de vluchteling zelf, begeleiding en ondersteuning te bieden. Sinds 2014 wordt deze gedifferentieerde aanpak dus ook formeel vertaald: de standaardbegeleiding beperkt zich voor alle hervestigde vluchtelingen tot het eerste jaar na aankomst in België; daarna kan de begeleiding, afhankelijk van de specifieke noden van de vluchteling, gedurende een tweede jaar worden verder gezet.

Naast de individuele begeleiding worden door de betrokken NGO's ook gezamenlijke activiteiten georganiseerd voor alle geresettlede vluchtelingen samen. Het aantal georganiseerde activiteiten neemt doorheen de verschillende resettlementinitiatieven duidelijk toe. Deze activiteiten worden voornamelijk georganiseerd tijdens de eerste maanden na aankomst (maximaal tot 12 maanden na aankomst). Bij de organisatie van deze activiteiten dient wel steeds rekening gehouden te worden met mogelijke spanningen tussen de betrokken vluchtelingen, bijvoorbeeld door het reeds vooraf bestaan van grote verschillen tussen de vluchtelingen qua socio-economische status en opleidingsachtergrond of door religieuze spanningen tussen verschillende groepen.

Tussen de betrokken NGO's was er in eerste instantie relatief weinig overleg, noch afstemming van de begeleidingsmodaliteiten, zeker in de eerste resettlementinitiatieven in 2009 en 2011. Gaandeweg is er een stuk meer overleg en afstemming ontstaan, in het bijzonder tussen NGO's die bij meerdere resettlementinitiatieven betrokken zijn.

HOOFDSTUK 5: DE BELEVING VAN HET PROCES VAN HERVESTIGING

5.1 Voor het vertrek naar België

5.1.1 De selectie van vluchtelingen

▪ De Iraakse vluchtelingen

Voor de Iraakse vluchtelingen had de Belgische overheid besloten zich te concentreren op “*women at risk*”, naast de opname van een aantal Palestijnse families die in precare omstandigheden verbleven in het vluchtelingenkamp te Al Tanf. Op basis van deze criteria werden voor dit hervestigingsprogramma van Iraakse vluchtelingen in eerste instantie 70 kandidaat-vluchtelingen voorgedragen door UNHCR.

Op basis van deze door UNHCR voorgedragen dossiers deden vertegenwoordigers van CGVS verdere selectie-interviews ter plaatse met de voorgedragen vluchtelingen (30 dossiers, 68 kandidaat-vluchtelingen). Dit gebeurde tijdens een 10-daagse selectiemissie (02.05.09 tot 13.05.09) door CGVS die doorging op drie locaties: in Damascus (Syrië), in het kamp van Al-Tanf aan de Syrische/Iraakse grens en in Amman (Jordanië). Deze missie had een mandaat voor een quota van vijftig vluchtelingen te hervestigen. Te Damascus en in het kamp van Al-Tanf namen ook leden van de selectiemissie uit Nederland deel aan de interviews. Ouder(s) en kind(eren) werden eerst apart geïnterviewd en daarna ook nog samen. Alhoewel de meeste vluchtelingen deze selectiemissie positief beoordeelden, hadden niet alle deelnemers even goede herinneringen aan deze dag. Zo geeft een participant aan:

“Dat duurde een hele dag. Was intensief. ik had hoofdpijn toen. Er waren teveel mensen, teveel lawaai.”

Op basis van deze interviews werd door CGVS beslist wie in het kader van het resettlement-programma naar België kon komen binnen het quota dat de Belgische regering had toegekend (50 personen). CGVS selecteerde de voorgedragen kandidaten naar nood aan bescherming en ging ook na of er eventueel informatie was die hen zou kunnen doen noodzaken de uitsluitingscriteria van de Conventie van Genève te hanteren. Mogelijk konden hooggeplaatsten van het Saddamregime zich kandidaat hebben gesteld, wat bij een vestiging in België een probleem zou kunnen vormen. Daarbovenop verifieerde de Staatsveiligheid de voorgedragen kandidaten of ze geen gevaar voor de openbare orde vormden.

Na het interview met CGVS werden de kandidaten ook gehoord door Fedasil waarbij nagegaan werd of er specifieke opvangnood waren (mobiliteit, psychische problemen,...), of de vluchtelingen familieleden hadden in België (Europa) en wat hun sociale, onderwijs- en professionele achtergrond was. Gedurende het onderhoud met de selectiecommissie werd vertaald door een Arabische tolk. Uiteindelijk werden 47 personen uit Irak hervestigd in België.

Tabel 5: De selectie van de voorgedragen kandidaten uit Irak voor hervestiging

Door UNHCR voorgedragen dossiers/ personen voor selectiemissie		
Locatie	Totaal aantal dossiers	Personen
Syrië	21	39
Jordanië	6	19
Al-Tanf	3	10
Totaal	30	68
Door selectiemissie weerhouden dossiers/personen		
Aanvaard	21	47
Ingetrokken aanvragen	4	6 (waarvan 3 na aanvaarding*)
Geweigerde aanvragen	4	15

* Een persoon kon zich hervestigen in Frankrijk. We hebben geen informatie over waarom de twee anderen verzaakt hebben aan hun hervestiging in België.

Een aantal hervestigde vluchtelingen benadrukte in het interview sterk dat ze zelf de keuze hebben gemaakt om naar België te komen. Ze gaven aan dat ze immers ook de mogelijkheid hadden om zich elders te hervestigen, zoals in andere Europese landen of in Canada of Australië. Alhoewel de Belgische samenleving voor hen grotendeels onbekend was, was de keuze voor België voor een aantal vluchtelingen vooral een negatieve keuze, bijvoorbeeld omdat men niet naar de Verenigde Staten (VS) wilde, gezien de Amerikanen hun land, Irak, waren binnengevallen. De keuze voor België als positieve keuze werd ook veelal gemaakt in vergelijking met de VS, waarbij bijvoorbeeld geprezen wordt dat in België familiebanden sterker zijn dan in de VS. Ook de aanwezigheid van familieleden in België zelf, maar ook in de buurlanden speelde een rol in de beslissing om te kiezen voor België. Die vluchtelingen die een familielid vervoegden die reeds woonachtig was in België beschouwden de hervestiging in België ook als hun eigen keuze.

“In samenwerking met de Verenigde Naties en het Ministerie van Binnenlandse Zaken in Jordanië heb ik subsidiaire bescherming gekregen, zowel voor mij als voor mijn zoon en dochter. Zo konden boetes en administratieve sancties vermeden worden voor het feit dat ik geen verblijfsdocumenten had in Jordanië. Er is een aanvraag ingediend bij het Amerikaans consulaat die geweigerd werd, en ook ik stond er persoonlijk niet echt voor open. Ook bij het Australische consulaat werd geen gevolg gegeven aan mijn aanvraag, en dan werd mijn dossier ingediend bij de Belgische overheid, in het kader van een kleiner programma dat gespecificeerd was voor vrouwen zonder echtgenoot, daarin ben ik dan opgenomen. Het voordeel hierbij was dat mijn drie broers al in België verbleven. De aanvraag in Amerika en Australië werd geweigerd en ik stond er ook niet echt voor open omdat ik daar geen familieleden had, en omdat mijn drie broers in België wonen kon ik familiebanden terug aanhechten. Het is ook op basis van de verslagen die in het dossier zaten waarin stond dat ik drie broers in België had dat ook mee als motivatie gediend heeft”.

De vluchtelingen die een familielid in België vervoegden wijzen hierbij op de informatie die ze via hen hadden over België om hun beslissing te motiveren. Ook de hervestigde vluchtelingen die geen dergelijke persoonlijke bronnen van informatie hadden wijzen op hun zoektocht naar informatie, vooral via het internet, om hun beslissing om naar België te komen te motiveren.

Een aantal Iraakse vluchtelingen, maar vooral de Palestijnse families die in het vluchtelingenkamp te Al-Tanf verbleven, vond dat gedurende het resettlementproces in geen enkele mate met hun wensen werd rekening gehouden. Zij stelden beduidend minder dan de andere vluchtelingen dat ze zelf voor

België gekozen hebben. Ze hadden zich liever in een ander land gevestigd, in het bijzonder in een land waar ze familieleden of geloofsgenoten hadden, want in België hadden ze geen enkel aanknopingspunt. Dat ze in België hervestigd werden, was voor hen uit gebrek aan alternatief, voor hen was het België of niets:

“We konden ons hervestigen in de VS, maar ik weigerde want ik wilde naar Australië of Zweden. In deze beide landen had ik immers familieleden. In Zweden woonde mijn zus alsook een broer. In Australië (en Jordanië) wonen vele familieleden van mijn echtgenoot, zij zijn daarheen gevlucht. Mijn aanvraag om naar Zweden of Australië te gaan kreeg geen gevolg. Ik kreeg wel het voorstel om naar België te gaan, maar ik weigerde want ik wist nauwelijks waar België lag. Ik wilde eventueel wel naar Duitsland want daar zijn vele leden van mijn geloofsgemeenschap en ook verre familieleden. Ook Nederland was een mogelijkheid want drie neven van mij wonen daar. Gezien ze zeiden “België of niets” heb ik dan maar aanvaard om naar België te komen. Ik had ook van verschillende Iraakse vluchtelingen in Syrië gehoord, zowel mensen van mijn geloof als anderen dat het in België goed was”.

“Oorspronkelijk was het de bedoeling om naar Canada te gaan, maar in 2009 hebben ze toch besloten om mij toe te wijzen aan de Belgische delegatie. Ook op verzoek van de Belgische delegatie zelf. Bij de Canadese delegatie heeft enkel het eerste interview plaatsgevonden en daar werd verder geen gevolg aan gegeven. Eens de Belgische delegatie aankwam in Syrië werd ervoor gekozen om mij te interviewen. Na drie maanden is de beslissing gevallen om mee te gaan met de Belgische delegatie”

Dit gebrek aan keuze werd vooral pijnlijk wanneer andere vluchtelingen waarmee ze bevriend of verwant waren tegelijk met hen hervestigd werden, maar in een ander land. Zo werden families in Al-Tanf verdeeld over Zweden en België. In één geval werden de ouders een kans aangeboden voor hervestiging in Zweden, terwijl het meerderjarig kind geselecteerd werd om zich te hervestigen in België. Zoals het volgende citaat aangeeft, betekende dit voor alleenstaande vrouwen uit Irak nog een verscherping van hun gevoel van kwetsbaarheid:

“Ik als alleenstaande vrouw met kinderen wilde naar Zweden, want mijn oom langs moederskant (die ook in het vluchtelingenkamp verbleef) werd toen geselecteerd voor Zweden en zijn zonen zouden mij hebben kunnen beschermen. Het was evenwel de medewerker van UNRWA (N.N.) die zei: Je gaat naar België en je hebt geen eigen keuze. Het is wij die beslissen’.”

Een belangrijk te weerhouden element is dat de vluchtelingen uit Irak voor het overgrote deel behoorden tot de beter gesitueerde Iraakse bevolking die nauw verbonden was met het Baath regime. Dat blijkt ook in de steekproef van de hervestigde vluchtelingen. Het scholingsniveau van de 14 gezinshoofden was voor zeven gezinshoofden hoger onderwijs en drie hadden een diploma middelbaar onderwijs. Slechts twee gezinshoofden hadden enkel een diploma lager onderwijs, twee andere hadden ook middelbaar onderwijs aanvangen. De Palestijnen stonden in vergaande mate in voor de lagere onderwijsniveaus (twee hadden een diploma lager onderwijs en één had een middelbaar onderwijsdiploma).

Ook het wooncomfort waaraan deze mensen voor de vlucht gewoon waren geeft duidelijk aan dat een belangrijk aantal van deze hervestigde vluchtelingen in Irak vermogend was.

In mijn land wij hadden groot huis. Hier, is het een villa: vijf slaapkamers, grote woonkamer, heel groot. Grote tuin, heel grote. Een garage voor zes auto's.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Voor de vluchtelingen uit Eritrea en DR Congo die in het Tunesische vluchtelingenkamp Choucha verbleven, boden zich ook vele mogelijkheden tot hervestiging aan.

“Most of the single mum then went to America, evacuated to America. But the family, most of the family came to Europe. At that time, Belgium, Norway, Holland, Portugal, Spain,... . But Switzerland and Canada gave another chance, not resettlement but a sponsor. If you have family that can make a sponsor for you, without any preconditions.”

Bij de hervestiging van **vluchtelingen** uit Eritrea en DR Congo die Libië ontvlucht waren en in het Tunesische vluchtelingenkamp Choucha verbleven, gebeurde de selectie, omwille van veiligheidsredenen, enkel op basis van het UNHCR-dossier en werd geen selectiemissie uitgestuurd. De vluchtelingen hadden in die zin weinig of geen input in de hervestigingsbeslissing.

De vluchtelingen bekritiseerden hun toewijzing aan België nauwelijks. De uiterst precaire omstandigheden in het Choucha-kamp, gelijkaardig aan die van Al-Tanf, en vooral het gegeven dat het hier ging om relatief jonge Afrikaanse vluchtelingen voor wie Europa de gedroomde eindbestemming leek, kan mogelijk het uitblijven van enige kritiek hieromtrent verklaren.

“I don't have any information over Belgium, but I know one thing, that is this is a country in Europe, so I'm sure it's a land of opportunity. So it's not paradise of heaven, but a land with many opportunities. I'm sure about this thing.”

Ondanks de administratieve procedure haalden toch enige vluchtelingen aan dat ze zelf wel enige invloed konden uitoefenen op de selectieprocedure:

“I was working for UNHCR as an interpreter. The regional resettlement officer of UNHCR was a woman from Ghent (...), I submitted my file to Belgium.”

“Mijn echtgenote heeft een aanvraag gedaan voor resettlement voor België, via een Belgische vrouw die werkte in ons vluchtelingenkamp (...).”

5.1.2 Culturele oriëntatie

▪ De vluchtelingen uit Irak

Tijdens het interview met de selectiemissie werd door vertegenwoordigers van Fedasil ook een “culturele oriëntatie” (*“predeparture cultural orientation course”*) gegeven aan de vluchtelingen. Hierbij werd gebruik gemaakt van een powerpointpresentatie en ontvingen de geïnterviewde vluchtelingen een brochure waarin de verstrekte gegevens werden samengevat. Zo kwam aan bod hoe de opvang voor hen georganiseerd zou worden, namelijk eerst opvang in een opvangcentrum, hetzij in het centrum van Sint-Truiden, hetzij in het centrum van Ponderôme, en dit gedurende enkele weken; waarna ze naar een woning in een gemeente konden vertrekken. Het interview had ook als doelstelling de verwachtingen van de vluchtelingen ten aanzien van hun verblijf in België realistisch te houden. Hiertoe werd de levensduurte, huisvesting en tewerkstelling in België toegelicht, als ook de talen, waarden en normen en het klimaat (Fedasil 2010: 15-16).

Dat ze een individueel onderhoud kregen waarbij informatie over België individueel en niet collectief werd medegedeeld werd positief beoordeeld, want dan konden ze eenvoudiger zelf vragen stellen. De informatie die hen is meegedeeld tijdens het selectie-interview is velen bijgebleven: De informatie over het regenweer, de beelden die werden getoond (streekgerechten, fruit, frieten, bier, chocolade,...) en de brochure in het Arabisch. Verschillende participanten wezen op de informatie die ze hadden gekregen tijdens dit interview over de mogelijkheid om relatief snel de Belgische nationaliteit te verwerven en dat ze snel na aankomst zouden kunnen intrekken in hun private woonst.

Veel vluchtelingen vonden deze informatie voldoende en ook meestal correct. Wel werd aangegeven dat de culturele oriëntatiemissie ook had kunnen vermelden dat er veel Arabisch-sprekenden in België wonen, wat op psychologisch vlak als een belangrijk gegeven werd beschouwd. Er had ook gerust nog meer informatie mogen gegeven worden, onder meer over werk en het vinden van een job. Ook een basiscursus Nederlands werd aangegeven als suggestie. Ten slotte vonden verschillende vluchtelingen dat ook de meer negatieve aspecten van het leven in België mochten benadrukt worden tijdens deze culturele oriëntatie, zoals bijvoorbeeld de geringe middelen waarover ze zouden kunnen beschikken (leefloon). Wat moeilijk was voor een aantal participanten was dat hen informatie werd aangereikt voor het vertrek naar België waarvan tijdens hun verblijf in België bleek dat die niet volledig correct was:

“Belgische delegatie moet eerlijk zijn. Geen rozengeur en maneschijn. Mogen geen dingen verbloemen. Beter open kaart spelen. Ze moeten zeggen dat regeringen komen en gaan, dat wetten kunnen veranderen. Dat het puur politiek is. Beloften die werden gemaakt [hierbij wordt verwezen naar de eenvoudige en snelle naturalisatie die hen werd voorgespiegeld], werden niet nageleefd.”

De 15 personen die geweigerd werden (4 dossiers) konden wij in het kader van deze evaluatie niet bevragen, maar, zoals trouwens door zowel CGVS als Fedasil aangegeven werd in hun interne evaluatie van het selectieproces, moet deze toelichting over het leven in België nadien een pijnlijke herinnering zijn voor deze geweigerde vluchtelingen.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Gezien de urgentie was er in Tunesië zelf geen informatiesessie⁴. De vluchtelingen probeerden informatie te vinden via allerhande kanalen, maar het leverde weinig op.

“They didn't give information, no orientation. Just, they submitted us, and gave us basic information about when we have to leave the camp, what we must do, what we must not do, the obligations,... But no detailed information. We came to Zaventem with koude kleren and something like that. At that time, we were in difficult situation. We were just hoping or prayed to go out from that hell.”

De belangrijkste informatiebron voor de Eritrese vluchtelingen in het vluchtelingenkamp van Choucha was evenwel een familielid van één van de geselecteerde vluchtelingen.

“We probeerden informatie te krijgen over België. Ik was niet waar België lag, in Europa of Amerika, de Arabieren spraken van Belgica en ik dacht dat een regio/stad was binnen

⁴ Fedasil had voorzien om een informatiebrochure te bezorgen aan de vluchtelingen, maar dit is omwille van operationele redenen ter plaatse niet kunnen doorgaan.

België. (...) We kregen wel wat informatie bij het bezoek van de schoonzus van een van de Eritrese vluchtelingen die was geselecteerd voor hervestiging en die al jaren in België woonde en die hem kwam opzoeken in Choucha."

"Interviewer: Toen jullie nog in Libië waren, welke informatie kreeg u toen over België?

Participant: Geen informatie

Interviewer: Dus voor jullie vertrokken wist u nog niets?

Participant: Nee.

Interviewer: Wisten jullie wat er ging gebeuren na de aankomst in België?

Participant: Zij hebben niks gezegd."

Een betere informatieverstrekking en een diepgaandere voorbereiding voor het vertrek naar België wordt door verschillende participanten aangehaald als een belangrijk punt van verbetering voor toekomstige hervestigingsinitiatieven.

5.1.3 De verwachtingen t.a.v. België bij de vluchtelingen

Wat waren de verwachtingen ten aanzien van het vestigingsland? Waren de verwachtingen van deze doelgroep realistisch of te hooggespannen?

▪ De vluchtelingen uit Irak

Bij deze interviews die plaatsvonden vier tot bijna vijf jaar na de aankomst in België peilden wij naar hun verwachtingen bij aankomst. Hoogstwaarschijnlijk is de herinnering aan deze verwachtingen in meerdere of mindere mate gekleurd door de ervaring van dit reeds langdurig verblijf in België. Enkele voorbeelden van wat door de geïnterviewde vluchtelingen werd aangegeven als verwachtingen:

- Opnieuw studeren en dan met Belgisch diploma hoger onderwijs werk vinden
- Opnieuw werken gezien de Belgische delegatie had gesteld dat met mijn diploma hoger onderwijs het geen probleem zou zijn om in België te werken
- Ik had geen duidelijk project, ik dacht te werken als zelfstandige naaister
- Ik wilde tot rust komen en het belangrijkste was een beter leven voor mijn kinderen
- Ik wil wat grond hebben om planten te kunnen kweken (67 jaar bij aankomst)
- Mijn ambities: tewerkstelling, kinderen op school en de Belgische nationaliteit

"Interviewer: Wat waren je plannen toen je vertrok naar België?

Participant: Eerst uitrusten. Het belangrijkste was het leven van de kinderen, dat ze goed zouden terecht komen. Het tweede was een rustig leven met rechten en plichten, onderwijs, medische verzorging,... zonder geïmigreerd te worden. Het was, gezien de omstandigheden waarin ik leefde, niet moeilijk om mij aan te passen aan de Belgische situatie."

"Ik had gehoord dat Europa heel mooi was en dat het leven er goed was en dat je onmiddellijk een job krijgt. Ik dacht dat ik eerst mijn kennis van de biologie ging verbeteren (had al diploma in biologie) en dat ik dan in een laboratorium van een hospitaal ging werken."

▪ De vluchtelingen uit Libië

Zoals hierboven aangegeven was de belangrijkste bekommernis van de vluchtelingen uit Libië om uit de hel van het vluchtelingenkamp te geraken.

“But here, what is important for us is security, safety. Yeah, really. This is our first demand. Freedom”.

De verwachtingen die deze vluchtelingen hadden van een hervestiging in Europa waren soms hooggespannen:

“Onder de mensen die naar België kwamen waren er die droomden van grootste dingen. Er waren er die dachten dat elk van ons 10 000 euro zou krijgen bij aankomst in België.”

Ook op het vlak van onderwijs waren er zeker grote verwachtingen, die niet altijd ingelost konden worden nadien.

“Ik denk mijn kinderen kunnen naar school, maar ik heb twee dochters die niet naar school kunnen. De oudste was 22, zij kan naar taalles, Nederlands, daarna hebben ze gezegd voor haar geen school, ze kan gaan werken. Ik zeg nee, ik kom naar België, mijn kinderen moeten studeren. OCMW zegt zij moeten opleiding volgen en werken.”

5.2 De reis naar België en het eerste onthaal

▪ De vluchtelingen uit Irak

Ongeveer een maand nadat de vluchtelingen de beslissing dat ze geselecteerd werden voor resettlement in België vernomen hadden, konden ze effectief migreren. Tijdens die maand werden eerst nog heel wat documenten, waaronder een reisvisum, in orde gebracht.

Het vertrek van de Palestijnse families die in het vluchtelingenkamp te Al-Tanf verbleven, heeft wat problemen opgeleverd, daar de Syrische autoriteiten de vluchtelingen onder politiebegeleiding plaatsten en streng bewaakten:

“Bij ons vertrek uit Syrië werden de volwassenen met handboeien naar de luchthaven gebracht. En we werden in de gevangenis van de luchthaven met handboeien vastgezet tot onze vlucht vertrok.”

Ook een aantal van de Iraakse vluchtelingen had problemen met de Syrische autoriteiten en werd voorafgaand aan hun vertrek gedurende een paar dagen opgesloten.

“Ik heb mijn paspoort afgehaald en dan moest ik naar de migratieautoriteiten om een uitreisvisum. Hij bracht mij naar politiegebouw en de politie zocht mijn naam in de computer en ik werd geboeid. Dat was de moeilijkste dag in mijn leven. Zij stopten mij met slechte mensen (in de gevangenis). In de Arabische wereld als meisje in de gevangenis dat is echt een groot probleem, als iemand dat hoort. Na anderhalve dag ontmoette ik andere vrouwen, wel elf die ik gezien had bij de UN. We werden allemaal samen gebracht in één kamer tot de volgende dag en dan de nacht daarop moesten we samen in de luchthaven in Syrië wachten.”

Bij het onthaal van de Iraakse vluchtelingen uit Jordanië en Syrië op de luchthaven van Zaventem waren de personen die aan de selectie- en oriëntatiemissie deelgenomen hadden, zowel de medewerkers van Fedasil als van CGVS, aanwezig. Veel van deze hervestigde vluchtelingen herinnerden zich de aanwezigheid van deze “bekenden” en dit “overgangsritueel” werd als erg positief gewaardeerd. Deze personen boden hen een eerste herkenningspunt en de wijze van onthaal gaf hen een duidelijk teken dat ze welkom waren. Het belang van dit ‘overgangsritueel’ als positieve ervaring van onthaal wordt ook geïllustreerd door de stelling van verschillende vluchtelingen uit Irak dat er ook pers aanwezig was en er foto’s en beelden werden gemaakt die dan waarschijnlijk die avond op het nieuws zijn geweest.

Dat was minder het geval bij de **Palestijnen** uit het vluchtelingenkamp te Al-Tanf die geen bekenden ontmoetten bij aankomst op de luchthaven in Zaventem. Deze vluchtelingen apprecieerden wel dat er twee mensen en een tolk hen met wagens opwachtten.

- **De vluchtelingen uit Libië**

De **vluchtelingen** uit Choucha hadden geen “bekenden” die hen konden onthalen in Zaventem, gezien er enkel “op dossier” werd beslist (met uitzondering van die vluchtelingen die familie hadden in België). De vluchtelingen uit Choucha herinnerden zich wel de korte toespraak in het Engels van de man in het pak die hen welkom heette. Ze meenden dat het een regeringsvertegenwoordiger was. Hij zei hen ook dat hun toekomst beter zal zijn dan hun verleden en deze toespraak maakte hen duidelijk dat ze welkom waren in België.

5.3 Opvang in een collectieve opvangstructuur

5.3.1 De infrastructuur

- **De vluchtelingen uit Irak**

Na hun aankomst in België voorzag Fedasil voor de **Iraakse vluchtelingen** een **verblijf in een collectief opvangcentrum** met de volgende verantwoording: *“De vluchtelingen dienen een aanpassingsproces te doorlopen in de Belgische samenleving. Om deze overgang zo vlot mogelijk te maken wordt hen een beschermende omgeving geboden waarin ze tot rust kunnen komen. Zij krijgen vorming rond de taal en het leven in België en worden begeleid bij hun eerste ervaringen met het leven in de Westerse wereld. Een gestructureerd dagprogramma biedt hierbij de mogelijkheid om deze overgang te doseren en vlot te laten lopen. Deze overgangsfase is een voorbereiding op de transfer naar het wonen in gemeenten. De vooropgestelde duur van het verblijf bedraagt drie weken.”*⁵

Een probleem stelde zich bij het verdelen van de hervestigde **Iraakse vluchtelingen** over de beide asielcentra die betrokken waren bij het resettlementprogramma, het opvangcentrum van Sint-Truiden en dat van Pondrôme.

Een opname in Pondrôme werd door verschillende geïnterviewden beschouwd als een toewijzing aan het Franstalig landsgedeelte, een regio waarvan de vluchtelingen meenden, uit de informatie waarover zij beschikten en die blijkbaar vooral door vluchtelingen die familieleden hadden in

⁵ Fedasil.projectresettlement.be, 2.9.2014.zie ook Nota Fedasil, 7.7.2014, p.2 & Fedasil (2010), Projet pilote de reinstallation de réfugiés irakiens, note d’évaluation à mi-parcours interne, p. 21.

Vlaanderen was gevoed, dat er minder opportuniteiten waren. Daarom waren sommigen vluchtelingen ontevreden met deze toewijzing aan Pondrôme. Uiteindelijk hebben de meeste hervestigde vluchtelingen, ook zij die in Pondrôme verbleven, zich gevestigd in Vlaanderen.

Dat de hervestigde vluchtelingen gehuisvest werden in een gescheiden vleugel van het opvangcentrum in Sint-Truiden werd gewaardeerd.

“Door de omstandigheden in het vluchtelingenkamp tussen Irak en Syrië was het een opluchting om te verblijven in Sint-Truiden. We werden hier heel goed onthaald. De opdeling was dat alleenstaanden en gezinnen apart verbleven, dit vonden we wel zeer goed. Het verblijf was op zich heel positief.”

Het regime in het centrum en het delen van een kamer en doucheruimte met (een) andere vluchteling/vluchtelingen werd evenwel minder geapprecieerd. Ook het gegeven dat mensen zelf geen maaltijden konden bereiden werd aangegeven als minpunt.

“Het was zoals in het leger...ik had veel stress.”

“We wilden daar niet te lang blijven want mensen van andere nationaliteiten. Ziektes en andere onaangenaamheden.”

Blijkbaar waren er ook onderling heel veel spanningen. Door de NGO's en de betrokkenen zelf wordt aangegeven dat dit vooral te maken had met de interne verschillen binnen de groep, bijvoorbeeld qua scholingsniveau en religie, maar ook doordat men teleurgesteld was door het (lange) verblijf in het opvangcentrum, iets wat de vluchtelingen niet verwacht hadden.

“Ze hadden gehoopt onmiddellijk een huis te krijgen en wat geld. Nu werden ze opgenomen in een asielcentra en werden ze behandeld als een groep terwijl ze die andere mensen niet kenden. Er waren ook binnen de groep heel wat spanningen, er werd veel ruzie gemaakt. De spanningen liepen verder op, toen ze uiteindelijk een woning aanvaardden, maar ze deden tegenover de anderen dat de woning uitstekend en groot was terwijl dat niet waar was. Ze wilden afgunst wekken. Voor mij die als sociaal assistent reeds had gewerkt met asielzoekers waren deze mensen enorm veeleisend”.

▪ De vluchtelingen uit Libië

De vluchtelingen uit Libië zijn bijna zonder uitzondering vrij positief over het verblijf in het Fedasil centrum.

“Fedasil is goed, goede staff, vriendelijke mensen. De assistent is goed. Ja, Fedasil is goed. Allemaal is goed. Respecteren ons.”

In het opvangcentrum hebben de vluchtelingen ook behoorlijk wat steun aan elkaar.

Gevraagd naar in welke mate een dergelijke collectieve opvang voor hervestigde vluchtelingen aangewezen is, dan wel of een directe doorverwijzing naar zelfstandig wonen meer aangewezen zou zijn, wordt door de meeste participanten aangegeven dat een – weliswaar beperkt – verblijf in een collectief opvangcentrum beter is, gezien dit de gelegenheid biedt om eerst wat te wennen aan de Belgische omgeving. Toch vinden enkele participanten – in tegenstelling met deze visie – dat een onmiddellijke huisvesting in een eigen woning (het liefst een sociale woning) meer aangewezen zou

zijn. Zij stippen hierbij aan dat ze in eerste instantie ontgoocheld waren over de aard van de huisvesting in het opvangcentrum.

“Toen we in Pondrôme toekwamen. was mijn eerste indruk ontgoocheling. Ga ik hier op het platteland de rest van mijn leven slijten? Opnieuw een vluchtelingencentrum. We verlaten een vluchtelingenkamp voor een ander kamp. We hadden de indruk dat bij resettlement de vluchtelingen direct naar hun woning gebracht worden en een huissleutel werd gegeven. Dat is het geval bij de mensen die naar Canada, Noorwegen, Zweden zijn getrokken voor hervestiging. Van de luchthaven naar hun thuis.”

“People want own house. They don’t want to go to centre. Big stress in these big places. And you don’t want to stress people (...). People from a centre, they have a lot of stress. We come from stress places. And then we all have to come together.”

5.3.2 Begeleiding en inburgeringsaanbod tijdens het verblijf in het opvangcentrum

▪ Vluchtelingen uit Irak

Administratief gezien was een eerste noodzakelijke formaliteit dat elke hervestigde vluchteling een asielaanvraag moest indienen om hen het statuut van erkende vluchteling naar Belgisch recht toe te kennen. Dit gebeurde reeds de eerste dag.

Over het algemeen spraken de vluchtelingen zich positief uit over de opvang en de ondersteuning in het centrum (activiteiten, leren fietsen, goede maaltijden, respect voor religie, toegankelijkheid van begeleiders en directie, beschikbaarheid van tolken, goede sociale context, respect voor eenieder,...).

Er werd ook medische en (indien nodig) psychologische ondersteuning voorzien. Hoewel er onder de groep nood aan psychologische ondersteuning was, werd hier echter nauwelijks van gebruik gemaakt. Slechts één vluchteling sprak lovend over de mogelijkheid van psychologische ondersteuning en maakte er dankbaar gebruik van.

Er was ook een soort ‘inburgeringscursus’. Deze voorbereiding op zelfstandig leven werd vooral geconcretiseerd door een cursus maatschappelijke oriëntatie. Deze bestond uit verschillende modules waarbinnen een aantal thema’s uit de Belgische samenleving aangebracht werd. Deze vorming werd gegeven in samenwerking met Onthaalbureaus voor Nieuwkomers en Centra voor Basiseducatie. Deze praktische informatie werd door de meeste deelnemers als erg positief ervaren. Sommige participanten gaven aan dat ze van deze lessenreeks weinig onthouden hebben gezien ze in een tussensituatie zaten toen nog heel veel onduidelijk was.

▪ Vluchtelingen uit Libië

Ook de vluchtelingen uit Libië zijn positief over het geboden aanbod aan inburgering en taalonderwijs in het collectieve opvangcentrum.

“Interviewer: Hebben jullie daar een inburgeringscursus gevolgd?”

Participant: Ja, integratie, studeren, leren een beetje Frans. De professor,... (naam lerares), is goed goed goed lerares! Allemaal hebben ze graag deze lerares. Ja, Fedasil is positive.”

“Yeah, I appreciated that (the teaching in the refugee centre). Because they gave us a special chance, compared with other refugees there in the camp, they gave us some extra teachings, extra services. Because the food, drink and sleep is the same. But they brought for us a Frans teacher, so we learned Frans. And they searched for a man from Ethiopia who could speak our language, and he came to the centre three or four times a week, and gave us a lecture, something like social orientation class.”

5.3.3 Zoeken naar een woning

▪ De vluchtelingen uit Irak

De drie NGO's die zich in 2009 geëngageerd hadden voor de begeleiding en het zoeken van huisvesting voor de hervestigde vluchtelingen werden reeds betrokken bij de begeleiding tijdens het verblijf in het centrum. Na een collectieve voorstelling van de verschillende begeleiders van de drie NGO's werd individueel gezocht naar een woonst aangepast aan de specifieke wensen van de betrokkenen.

De hervestigde vluchtelingen kregen de kans de voorgestelde woningen te weigeren, wat in grote mate gebeurde. De vluchtelingen hadden evenwel geen enkel notie van de huurmarkt in België en konden moeilijk inschatten wat hun financiële mogelijkheden waren binnen hun beschikbare budget. Slechts bij uitzondering aanvaardden vluchtelingen het eerste woningvoorstel. De vluchtelingen besloten in het opvangcentrum in Sint-Truiden in de derde week van hun verblijf zelfs tot een boycot als protest tegen het gegeven dat te weinig rekening werd gehouden met hun wensen inzake huisvesting. Dat de woningen in Wallonië gelegen waren, was hiertoe een eerste reden, want onder de groep was Vlaanderen duidelijk de favoriete bestemming. Ook voor zij die een woning aangeboden kregen in Limburg of West-Vlaanderen werd de locatie van de woning aangegrepen als reden om te weigeren, daar velen overtuigd waren dat Antwerpen omwille van zijn grote Iraakse gemeenschap en de volgens hun informatie grotere opportuniteiten een betere vestigingsplaats was. Naast de locatie was ook de kwaliteit van de woning de aanleiding tot het afwijzen van de voorstellen. De relatief hoge eisen die deze vluchtelingen stelden aan de kwaliteit van de woningen vloeiden voort uit de hoge levensstandaard die de meeste vluchtelingen hadden genoten in Irak.

“De eerste woning die ons voorgesteld was, was een woning in Menen. Er waren spinnen en zo, we hadden vrees voor mosquito's. Het was bouwvallig. We hebben het geweigerd. Het was ook te klein. (...) [de begeleider van de NGO] bleef maar aandringen, maar ik heb geweigerd, nog liever op straat. De tweede woonst was de woning waar we nu nog wonen. (...) [de begeleider van de NGO] zei dat het maar een tijdelijke oplossing was.”

Fedasil had ook een druk (en verplicht) oriënteringsprogramma uitgewerkt voor de hervestigde vluchtelingen, wat het voor de betrokken NGO's moeilijker maakte om het zoeken naar een woning te organiseren. Veelal werd slechts na drie of meer aanbiedingen de voorgestelde woning aanvaard. Ondertussen voelden de hervestigde vluchtelingen druk van de medewerkers van Fedasil en van de NGO's om het opvangcentrum te verlaten. Immers het verblijf in het opvangcentrum was voor velen uitgelopen tot 2 of 3 maanden en dit midden in een periode waarbij er een tekort aan plaatsen was in het opvangnetwerk van Fedasil. De intensieve oriënteringscursus was bovendien na drie weken afgelopen. Indien een woning werd aanvaard, gebeurde dit dan ook vaak omdat men zo snel mogelijk het opvangcentrum wou verlaten. Bijna alle hervestigde vluchtelingen aanvaardden de woningen als een “tijdelijke oplossing” en rekenden op een betere woning op termijn. De hervestigde vluchtelingen die in België familie hadden die hier reeds enige tijd gevestigd was, vonden dankzij hun familieleden veelal zelf een woonst. Slechts een kleine minderheid van de vluchtelingen

vonden een woonst buiten de grote stedelijke agglomeraties van Brussel en vooral Antwerpen. Drie vestigden zich in kleinere steden en drie in meer landelijke gemeenten.

Vele hervestigde vluchtelingen stellen dat bij het eerste onderhoud in Syrië of Jordanië hen toen verzekerd was dat ze onmiddellijk een eigen woning zouden kunnen betrekken of dat ze maar heel kort in een opvangcentrum zouden moeten verblijven.

“In de brochures die we kregen in Jordanië stond het duidelijk vermeld dat we slechts één dag zouden verblijven in het opvangtehuis, en dat het achteraf niet lang zou duren voor we een woonst zouden toegewezen krijgen. De mensen die in België zijn toegekomen, hebben allemaal hetzelfde probleem gehad, de mensen buiten België hadden hier niet mee te maken.”

“Eén persoon gaf info over het leven in België (tijdens het selectie-interview). Ik wist nog niets over België, hij toonde fruit in België en ook chocolade. Vertelde over het regenweer. Zij zeiden ook dat er woongelegenheid voorzien zou worden door het stadsbestuur. Ze hebben alle beloftes gehouden, behalve de woonst.”

“Wij dachten dat wij anders waren dan de andere vluchtelingen. Wij zijn uitgenodigd, wij hebben geen keuze, ze hebben ons naar hier gebracht, wij hebben niet gekozen. Wij dachten dat wij een sociale woning zouden krijgen.”

“Direct bij aankomst in België een sociale woning geven” is het belangrijkste advies dat de geïnterviewde vluchtelingen geven wanneer je hen vraagt naar wat er anders moet in het programma.

“Alle België is goed. De probleem was, eerste, de huis, daarna, de taal. Dan het werk. Zeker werk. Geen leven zonder werk.”

Los van het feit of dergelijke beloftes werden gedaan, was deze verwachting op het onmiddellijk intrekken in een relatief comfortabele privé-woonst onderdeel van het verwachtingspatroon van alle hervestigde vluchtelingen. In hun mentale wereld van hervestiging impliceerde hervestiging het starten van een nieuw leven, waarbij privaat wonen – in contrast met het wonen in een vluchtelingenkamp of opvangcentrum – de basis vormde van waaruit dit nieuw leven gestart werd. In die zin was de ervaring met huisvesting in België een negatieve ervaring, ook gezien de kwaliteit van de huurwoningen die de vluchtelingen betrokken – om toch maar het opvangcentrum te kunnen verlaten – volgens de participanten ondermaats was.

▪ De vluchtelingen uit Libië

De vluchtelingen uit het vluchtelingenkamp Choucha werden in Pondsôme tijdelijk opgevangen en de beide NGO's die deze vluchtelingen begeleidden, hebben eveneens, na een eerste collectief moment, individueel deze vluchtelingen geholpen bij het zoeken naar een woning.

Zoals reeds aangeven bij de vluchtelingen van Irak wordt het vrij vlug ter beschikking krijgen van een private woning om zo vlug als mogelijk het collectieve opvangcentrum te kunnen verlaten als erg belangrijk beschouwd. Ook hier hadden de hervestigde vluchtelingen de vrije woonkeuze – wat door verschillende participanten erg gewaardeerd werd, maar bij gebrek aan informatie konden de meerderheid weinig aanvangen met deze keuze en de beslissing werd in een aantal gevallen genomen door de medewerker van de NGO. Vanuit het opvangcentrum in Pondsôme zijn de meest

vluchtelingen naar Vlaanderen getrokken. De Afrikaanse asielzoekers in Ponderôme informeerden de hervestigde vluchtelingen dat er in Vlaanderen meer opportuniteiten waren en vooral in Antwerpen. De meerderheid heeft zich dan zijn dan ook in Vlaanderen (Antwerpen) gevestigd. De aanwezigheid van een kleine Eritrese gemeenschap in Antwerpen zal hierbij ook wel een rol gespeeld hebben.

Ook voor sommigen van deze vluchtelingen is het verblijf in het opvangcentrum uitgelopen tot meerdere maanden. De erg lange duur van de opvang in het opvangcentrum werd tijdens de interviews vrijwel unaniem bekritiseerd door de hervestigde vluchtelingen, net zoals bij de vluchtelingen uit Irak. Eén participant (dochter) gaf ook aan dat dit de onderwijskansen sterk beïnvloed heeft omdat ze als 17-jarige moest wachten om naar het gewone onderwijs te gaan tot ze alleen woonden, maar dit duurde tot na haar 18de verjaardag, dus kon ze niet meer in het onderwijs voor minderjarigen instromen.

5.4 Het zelfstandig wonen: jaar 1

Uiteindelijk stromen de hervestigde vluchtelingen door naar een woning in een gemeente of stad, al dan niet met een beperkte financiële steun vanuit het plaatselijke OCMW. Hier worden ze ook verder begeleid door de sociaal werker van de betrokken NGO's. Hieronder gaan we dieper in op hun woonsituatie, taalverwerving en hun psychosociaal welzijn tijdens het eerste jaar van het zelfstandig wonen.

5.4.1 Huisvesting

▪ De vluchtelingen uit Irak

De moeilijke start inzake huisvesting (cf. supra) had uiteraard een grote impact op hoe de geïnterviewde vluchtelingen het eerste jaar na het verblijf in het opvangcentrum evalueren. Zo goed als alle vluchtelingen geven aan dat ze toen slecht gehuisvest waren.

“Onze woning is te klein. We hebben wel een zolder, maar in de winter is die te koud. Toen we introkken hadden we geen dekens. We hebben dan een elektrisch verwarmingstoestel gekocht (dat het OCMW niet terugbetaalde). Het jaar nadien kregen we dan een elektriciteitsrekening van 2300 euro na een jaar (inclusief de tussentijdse factuur wordt dat 4000 euro). Er moest dan een afbetalingsplan komen. De OCMW assistente had niet gezegd dat elektriciteit zo duur was, we kregen geen hulp om de hoge elektriciteitsrekening te betalen.”

Vele begonnen een voortdurende zoektocht naar een andere, betere woning, al dan niet in een andere stad. De meeste vluchtelingen schreven zich in op een wachtlijst voor een sociale woning. Op de private markt merkten ze dat zij, bij gebrek aan economische zelfstandigheid, weinig gegeerde huurders waren. Zelfs als ze zichzelf nog als studenten zien, stellen ze vast dat ze voor het vinden van een woning toch het onderspit moeten delven ten opzichte van Belgische studenten.

“Ik zocht in Gent. Het was heel moeilijk want zij wilden alleen studenten. En zij zeggen wij bedoelen niet zoals jou, student Nederlands. Studenten die leren in universiteit of zo. Bijna 3 of 4 maanden zocht ik.”

Het zal slechts na het eerste jaar zijn dat deze zoektocht zich finaal concretiseerde in een verhuis.

- **De vluchtelingen uit Libië**

Het vinden van een huis was ook voor deze hervestigde vluchtelingen vaak een heel moeilijk proces. De beperkte eigen financiële mogelijkheden, de krapte op de huizenmarkt en de hoge huurprijzen, in combinatie met de beperkte kennis over België, ook inzake taal, maakte de zoektocht naar een huis een frustrerend en zwaar proces, wat vaak resulteerde in een woning die als onaangenaam werd ervaren en als niet aangepast werd beschouwd in het licht van de concrete gezinssituatie, noden en verwachtingen.

5.4.2 Begeleiding door NGO (en OCMW)

- **De vluchtelingen uit Irak**

Veel vluchtelingen gaven aan erg tevreden te zijn over de begeleiding door de NGO: de ondersteuning op elk vlak, allerhande praktische dingen die geregeld werden, het krijgen van informatie, de toeleiding tot diverse diensten,... Een begeleider hebben die de eigen taal spreekt werd zeker als pluspunt ervaren en vergemakkelijkte het zeker om nadien – nadat de begeleiding officieel was afgelopen – nog contact op te nemen en te houden. Een aantal vluchtelingen heeft nu nog steeds contact met de begeleider van de NGO, anderen niet meer (of enkel telefonisch). De uitnodiging dat ze nog steeds contact kunnen opnemen werd wel erg gewaardeerd.

De suggestie wordt ook gegeven om collectieve informatiemomenten te organiseren voor de vluchtelingen met informatie over België in de eigen taal. Nu werd veel informatie aan elkaar gevraagd en gegeven, maar deze blijkt niet steeds even betrouwbaar.

“Nu halen we onze informatie van elkaar, van de andere Irakezen in Sint-Truiden en van de medecursisten in de Nederlandse les. We zijn evenwel niet zeker of deze informatie wel klopt. We leven in onzekerheid en hebben zo veel vragen. Ik stel dezelfde vragen aan heel wat mensen en ik krijg steeds andere antwoorden. Bij mijn gesprekken bij het OCMW kan ik niet met al mijn vragen terecht. De mogelijkheid om collectief vragen te kunnen stellen bij een NGO met een tolk was beter geweest.”

Eén iemand is minder tevreden over de begeleiding die geboden werd:

“Tijdens het interview met de delegatie uit België kreeg ik het gevoel dat er altijd ondersteuning zou zijn indien ik dat nodig zou hebben. Dat dat niet enkel in het begin zou zijn, maar onbeperkt. In realiteit was er enkel tijdelijke ondersteuning door (NGO), en veel vragen bleven daar onbeantwoord.”

Enkele vluchtelingen vermeldden ook een aantal gezamenlijke activiteiten dat voor de hervestigde vluchtelingen werd georganiseerd en die als erg positief werden ervaren.

De geïnterviewde vluchtelingen gaven wel aan dat er soms verschillen zijn tussen wat vluchtelingen “krijgen” bij de verschillende NGO’s (bv. indien ze meubels krijgen van de NGO of niet), een gegeven wat toch wel voor onderlinge discussie en wrovel gezorgd heeft. Eén NGO heeft de begeleiding van haar vluchtelingen door een hiervoor vrijgesteld personeelslid vroegtijdig gestaakt daar dit personeelslid de organisatie verliet. De begeleiding van de hervestigde vluchtelingen werd daarna

opgenomen binnen hun algemene vluchtelingenwerking. Een aantal van deze vluchtelingen werd wel nog door een andere NGO opgevangen, maar de meesten kregen dus sneller (na zes maanden) enkel begeleiding door het OCMW wat toch als een nadeel werd ervaren.

“Mij werd gezegd dat ik een nieuwe assistent had voor als ik iets nodig heb. Eerste twee of drie maanden, ik ga naar het OCMW bij hem bijna elke week of twee keer per week (...). Daarna hij belt mij en zegt: ‘Je moet eerst afspraak maken en één keer per maand mag je een afspraak maken’. Ik zeg, ok maar ik heb veel brieven gekregen en ik wist niet wat ik moest doen.”

▪ De vluchtelingen uit Libië

Op zich wordt de duur van de begeleiding door de NGO door de meeste participanten als voldoende ervaren (hoewel anderzijds wordt aangegeven dat verdere ondersteuning nu absoluut welkom zou zijn – cf. infra); sommige vluchtelingen gaven wel aan dat ze liever nog wat langer en/of intensiever begeleid wilden worden. Hierbij werd ook gepleit voor een differentiatie in de ondersteuning, omdat sommige mensen meer en andere minder of andersoortige ondersteuning behoeven.

“It’s not enough. (...) Maybe for me it’s enough. Because I’m not always asking for fixed, permanent assistance. But there are people who need permanent assistance (...). People not only need material help. People not always need financial help. People also need other means of help: communicational help, social help.”

Eén participant geeft aan dat hij in eerste instantie erg tevreden was van de begeleiding door de NGO, maar dat hij het wel niet goed vond dat er verschillen waren tussen beide NGO’s in de benadering van bepaalde zaken (bv. terugbetalingen van bepaalde onkosten, verstrekken van meubels,...). De contacten zijn hier finaal ook spaak gelopen op verschillen in visie rond de financiële ondersteuning van medische kosten.

5.4.3 Andere begeleiding en ondersteuning

▪ De vluchtelingen uit Irak

Verschillende vluchtelingen volgden onmiddellijk taallessen Nederlands of Frans. De wachtlijsten en de hieraan verbonden lange wachttijden (soms tot anderhalf jaar) worden door verschillende geïnterviewden als een belangrijk negatief punt aangekaart. Het illustreert hoe deze vluchtelingen groot belang stelden in hun investeringen in menselijk kapitaal om op die manier hun kansen in België te versterken.

“De inschrijvingen voor de Nederlandse taal werden gestart toen we nog in Sint-Truiden verbleven. Mijn (meerderjarige) zoon en dochter konden zich inschrijven en na een jaar konden ze starten, en ik helaas pas na anderhalf jaar. Voor mijn zoon was het lastig dat hij een jaar moest wachten, ook al kon hij Engels. Mijn dochter heeft zich ingeschreven voor een snelcursus, een betalende cursus. Mijn familieleden hebben mij financieel ondersteund zodat mijn kinderen verder zouden kunnen studeren.”

Heel wat vluchtelingen volgden inburgeringscursussen, die over het algemeen erg positief geëvalueerd werden. De vluchtelingen die hervestigd werden buiten de grote stedelijke agglomeraties en zeker in de landelijke gemeenten klaagden over de verre verplaatsing die van hen

vereist was om een (verplichte) inburgeringscursus te volgen. Ook bieden landelijke gemeenten veelal geen taallessen aan waardoor de vluchtelingen die daar wonen genoodzaakt zijn ook een lange reis met het openbaar vervoer te ondernemen om naar de Nederlandse/Franse les te gaan. De vluchtelingen die verblijven in een landelijke gemeente zijn veelal ook verstoken van directe contacten met lot- en landgenoten. Het gevoel van sociaal isolement was bij hen dan ook groot.

“Gedurende het eerste jaar was de eenzaamheid heel zwaar. Die stadje is nogal gesloten en ik had hier weinig of geen contact met mensen. Ik dacht er zelf ernstig aan om terug te keren naar Irak. Ik dacht er ook aan naar Antwerpen te verhuizen.”

▪ De vluchtelingen uit Libië

De vluchtelingen uit Libië geven aan dat er naast de ‘gewone’ begeleiding ook nood is aan psychosociale en psychologische begeleiding, wat helaas bij hen toch wel ontbrak.

“It is important. Especially when people come from other countries, we are something like conservative, we are not openly discussing our problems. We try to live with our problems. So, if you get one specialist, psychologist, psychiatrist, or something like that, then they give you different ways of life and some advices.”

Eén participant benadrukte hierbij het belang van voldoende kansen en ondersteuning van bij het begin, gezien deze fase na aankomst in België ook op psychisch vlak een erg belastende periode is.

“The beginning is very important. It’s very important to stable the mental stability. We came with an unstable mind, feelings (...). So, if you make a good beginning, they are motivated for the rest of their life.”

Voor de Congoleze vluchtelingen zijn de hindernissen iets minder groot om in Franstalig België een opleiding te volgen daar zij het Frans beheersen. Er is daarbij ook meer vertrouwen dat een nieuwkomer een opleiding succesvol kan afsluiten, wat maakt dat het OCMW deze onderwijsstrategie ook sterker ondersteunt.

“J’ai obtenu un diplôme d’état dans les années nonante, mais c’est alors que j’ai dû fuir. En 2011, je vivais en Belgique et, sans diplôme, je n’avais pas la moindre chance de m’inscrire ici pour des études. Une amie me disait: “Ca fait bien trop longtemps que tu n’as plus travaillé, ce sera dur de te remettre aux études.” Elle m’a conseillé de suivre des cours de Néerlandais pour réapprendre la discipline. Je me suis donc inscrit à un cours de Néerlandais (...). J’ai appelé le directeur de mon ancienne école et je lui ai demandé de m’envoyer mon diplôme de secondaire. J’ai introduit ce diplôme auprès de la communauté française pour homologation. Il n’a pas été reconnu entièrement en tant que diplôme d’enseignement secondaire et c’est pourquoi je ne pouvais pas faire des études universitaires. Mais je pouvais bien suivre une formation d’infirmier. Depuis tout petit, j’avais toujours rêvé de devenir médecin (...), mais j’étais réaliste. En septembre 2012, j’ai entamé ces études. C’était très difficile (...). Je devais signer un contrat avec le CPAS et après les examens, je devais à chaque fois leur présenter mes résultats. Une assistante sociale est déchargée à cet effet pour assurer le suivi des étudiants. Le montant d’inscription est payé pour la moitié par le CPAS, et pour l’autre moitié par le service social de l’école. Il y avait aussi de grosses dépenses à faire pour les manuels et j’ai parfois dû utiliser à cet effet le peu d’argent destiné aux dépenses ménagères dont je disposais. Le CPAS refusait de suppléer à ces besoins.”

5.4.4 Het onderwijs voor de kinderen

- **De vluchtelingen uit Irak**

De jongere kinderen konden in de regel onmiddellijk naar de lagere school. De tienerkinderen volgden eerste onthaalklassen. De tienerkinderen die hervestigd werden in de landelijke gemeenten klaagden over de verre verplaatsingen die van hen vereist waren om van onthaalonderwijs te kunnen genieten. Na een jaar onthaalklas stroomden alle tienerkinderen door naar het reguliere onderwijs. Van de zes tienerkinderen in de steekproef stroomden er vier naar het ASO (Algemeen Secundair Onderwijs), één naar het TSO (Technisch Secundair Onderwijs) en één naar het BSO (Beroepssecundair Onderwijs). De keuze voor het BSO betrof een kind dat in Syrië tijdens twee jaar geen onderwijs had genoten. Vooral op basis van de informatie in de onthaalklassen opteelden de andere tienerkinderen voor ASO of TSO en dit in klassen met kinderen van hun leeftijd. Hun (hooggeschoolde) moeders hebben de kinderen hierbij ten volle ondersteund.

“De resultaten in de onthaalklassen waren uitstekend. Ook in het eerste asieland hadden ze goede resultaten. (...) De assistente van het OCMW zei dat de kinderen niet voldoende Nederlands konden en dat ze daarom beter langer in de onthaalklas bleven. (...) Ze stelde ook voor naar het BSO te gaan. (...) De lerares Islam zei dat ze de kinderen naar een lager niveau wilde brengen. (...) Ik heb toch geantwoord dat mijn kinderen wetenschappen moesten leren en dus ASO. We hebben informatie gekregen via inburgering en ook via websites en infodagen op school.”

- **De vluchtelingen uit Libië**

Ook bij deze groep gingen de minderjarige kinderen in eerste instantie naar het onthaalonderwijs en stroomden daarna door naar het reguliere onderwijs. Toch wordt het onderwijs en de toegankelijkheid ervan niet altijd als even gemakkelijk ervaren, ook omwille van de erg beperkte financiële situatie en de vaak nog eerder beperkte talenkennis.

“Eerst heb ik veel druk van de kinderen, soms mijn kinderen geen school, probleem van de school. Dit probleem, geen van geld. Vandaag ik heb geld, morgen ik heb geen geld. Na studeren, mijn kinderen. Misschien morgen dood, vandaag dood, maar mijn kinderen gaan naar school, dat is belangrijk voor mij. Ik heb drie kinderen studeren goed, dit is mijn dochter, OCMW zegt moet werken, maar ze ging naar de universiteit, twee jaar economie gedaan. Ze heeft een certificaat, ik heb het gegeven aan OCMW, maar OCMW zegt moet kijken naar werk...Mijn jongere dochter heeft cursus Nederlands gevolgd, in Universiteit Gent. Ik moet elke maand 375 euro betalen. Dat is een beetje heel duur”.

5.4.5 Gezinshereniging

- **De vluchtelingen uit Irak**

Een zestal vluchtelingen die naar België kwam, wilde zich laten vervoegen door hun partner of kinderen. Ze dachten dat dit snel (binnen een maand) kon geregeld worden, maar de alleenstaande moeder die volgens de reglementering recht had op gezinshereniging met haar kind moest toch beduidend langer wachten vooraleer ze in België herenigd werden. Anderen hebben hun pogingen gestaakt omdat zij niet in aanmerking kwamen voor gezinshereniging. Meerderjarige kinderen

konden via gezinshereniging niet naar België komen. Twee alleenstaande moeders zijn zelfs naar het Midden-Oosten gereisd om door een huwelijk hun verloofde de kans te geven hen te vervoegen in België. Eén huwelijk kon niet doorgaan en een ander koppel huwde in Syrië in 2011, maar gezien de hervestigde vluchteling leefde van een leefloon heeft haar echtgenoot haar niet kunnen vervoegen in het kader van gezinshereniging.

De NGO medewerkers die veelal met asielaanvragers hadden gewerkt, waren niet vertrouwd met deze problematiek. Veelal werd hiervoor door de NGO's juridische bijstand gevraagd. De hervestigde vluchtelingen wiens gezinshereniging geslaagd is, zijn de NGO's erkentelijk voor deze ondersteuning, maar voor de vluchtelingen wiens gezinsvorming faalde, droeg dit bij tot het ongenoegen over de Belgische resettlementoperatie.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Verschillende vluchtelingen hebben dadelijk na hun aankomst in België de procedure gestart opdat hun gezinsleden hen zouden kunnen vervoegen. Eén vluchteling is alleen hervestigd in België, zonder vrouw en kinderen, gezien zij tijdens de moeilijkheden in Libië gerepatriëerd werden. Hij heeft onmiddellijk na aankomst stappen ondernomen om zijn gezinsleden te laten overkomen. Hierin heeft hij wel heel wat ondersteuning gekregen van de betrokken NGO. Zijn echtgenote en zijn beide kinderen konden hem vervoegen in juni 2012, dus na bijna een jaar. Een koppel werd in 2014, drie jaar na hun aankomst in België, herenigd met hun kind. Dit kind was tussen 2008 en 2014 opgevoed door haar grootmoeder in Eritrea, gezien de beide ouders gevlucht waren. Ook zij hebben onmiddellijk na de aankomst in België, reeds in het collectieve opvangcentrum, de procedure opgestart. Dat deze gezinshereniging zo lang heeft geduurd zou het gevolg zijn van het feit dat België geen consulaat heeft in Eritrea of Soedan waardoor de visumtoekenning heel lang aansleepte.

De gezinshereniging kan voor de hervestigde vluchtelingen een zware financiële uitgave meebrengen.

Ik heb de overkomst van mijn vrouw en kinderen zelf georganiseerd en ook het vliegtuigticket betaald. (...) Ik moest met de hulp van de NGO heel wat instanties aflopen. (...) In Zweden en Noorwegen is het de autoriteiten die dat organiseren en betalen, maar de gezinshereniging duurt dan ook veel langer in die landen. Ik heb indertijd daarvoor 1 600 euro moeten lenen en ik heb dat afbetaald met een maandelijkse aflossing van 70 euro.

5.5 Huidige leefsituatie

De vluchtelingen uit Irak zijn ondertussen reeds zes jaar in België, terwijl de vluchtelingen uit Libië reeds vier jaar hervestigd zijn. Het onderscheid tussen de beide groepen vluchtelingen blijven we aanhouden daar de samenstelling van de beide groepen toch sterk onderscheiden is. In dit overzicht worden de minderjarige kinderen die de ouderlijke woonst hebben verlaten onder de volwassenen gecatalogeerd. De situatie van studerende kinderen, ook als ze reeds meerderjarig zijn en die in de regel nog in de ouderlijke woonst wonen, wordt op het einde van dit hoofdstuk behandeld.

5.5.1 Huisvesting

▪ De vluchtelingen uit Irak

Tabel 6: Steekproef van de hervestigde vluchtelingen uit Irak, 2009-2015 (huishoudens en personen)

	Alleenstaand	Koppel met kinderen	Alleenstaande moeder	Aantal huishoudens
Situatie in 2009 (huishoudens)	6	2	6	14
Situatie in 2015 (huishoudens)	6	6	6	18
Personen				
Situatie in 2009 (personen)	6	8	21	35
Situatie in 2015 (personen)	6	25	13	44

Huisvesting blijkt voor zo goed als alle vluchtelingen een groot knelpunt te zijn. Dat blijkt zeker ook bij de vluchtelingen die geen deel zijn van de steekproef, want een bezoek in 2013 aan de woning waar ze oorspronkelijk gehuisvest waren gaf aan dat ze daar niet langer vertoefden. Binnen de steekproef zijn slechts twee van de huishoudens tevreden over de woning waar ze in 2009 ingetrokken zijn. Toch bestaat bij één van hen ook de wens, maar dan omwille van de uitbreiding van het gezin en de drukte van de buurt zonder veel groen, om te verhuizen. De meeste vluchtelingen waren erg ontevreden over hun woning (niet aangepast aan de gezinssamenstelling, allerlei tekortkomingen,...). Het willen verhuizen en de zoektocht naar een nieuwe woning is dan ook iets dat heel veel geïnterviewden sterk bezighoudt. Niet alle vluchtelingen die ontevreden zijn over hun woonst verlaten deze ook. Zo woont de vluchteling die we hieronder het woord geven nog steeds in de woning die haar in 2009 werd toegewezen.

“Het is vooral de woonst die mij zorgen baart. Toen ik hier kwam wonen, was de kelder ondergelopen; het water stond een halve meter onder de schakelaars. Ook wat betreft het onderhoud: wanneer ik bel naar het woonbureau is er totaal geen goed contact, ze willen geen herstellingen doen (...). Verven, herstellingen zijn volledig op mijn kosten. Ook de lavabo's zijn een paar keer ondergelopen. Doordat de kelder regelmatig onderloopt, valt de stroom ook regelmatig uit.”

Ook het hieronder volgende citaat geeft aan dat het blijven wonen in de oorspronkelijk woning niet impliceert dat de woning aangepast is aan de noden van de vluchtelingen:

“We wilden een gelijkvloers appartement. Mijn moeder is 79 jaar oud en heeft zware hartproblemen. Zij kan niet zo goed stappen. Dankzij de NGO vonden we een woning, maar op het vierde verdiep en zonder lift. Het zijn 65 treden. Mijn moeder komt bijna het huis niet uit, want ze kan de smalle, steile trappen niet doen. (...) Het is ook wat te klein. Grootmoeder slaapt in de woonkamer en je moet door de kinderslaapkamer als je naar de badkamer moet.”

Tien van de vluchtelingen uit onze steekproef van vluchtelingen uit Irak hebben hun oorspronkelijke woning verlaten in 2011 of 2012. Slechts één van hen was gedwongen om te verhuizen gezien zij in 2009 slechts een niet vernieuwbaar huurcontract van een jaar had afgesloten. De negen anderen zijn op vrijwillige basis naar elders vertrokken. Bij vijf van de tien was dat een verhuis binnen dezelfde buurt, maar voor de vijf anderen impliceerde deze verhuis een breuk in hun eventuele nieuwe sociale contacten. De aantrekkingskracht van Antwerpen was groot. Zowel een vluchteling die oorspronkelijk

gevestigd was in Brussel als een andere die gestart was in een kleinere Vlaamse stad trok naar Antwerpen.

De wens om het wooncomfort te verhogen blijkt ook uit de aanvraag voor een sociale woning die quasi alle vluchtelingen en in het bijzonder alle alleenstaande moeders deden kort na hun vestiging. De nood aan een nieuw woonst was soms uitermate acuut.

“Eerst was er geen probleem met het appartement waar we introkken toen we Sint-Truiden verlieten, maar later regende het binnen... We hadden regen in de woonkamer. Ik gebruikte mijn paraplu in de woonkamer. Mijn mobiel, alles kapot. Mijn kleren allemaal schimmel... En wat moet ik doen? Niemand geeft appartement want ik heb alleen leefloon van OCMW. (...) Ik heb toch een appartement gevonden. Dit appartement is goed, maar in de winter is echt heel koud en een beetje duur. (...) Badkamer is echt een probleem. Ik altijd zeggen tegen eigenaar deze is niet goed. Maar hij zegt: kan niet alles doen. Want moet veel betalen... Nu wil ik ander huis. De trap is moeilijk.”

We noteerde onder onze steekproef 13 verhuisoperaties, waarvan slechts twee gedwongen waren (een jaarcontract dat teneinde liep en een eigenaar die zelf in de woning trok). Onder deze 13 verhuisoperatie waren er ook drie kinderen die de ouderlijke woning verlieten. Bij de verhuisoperaties waarvan we zicht hebben op de bemiddeling (8) blijkt dat de helft uitsluitend steunde op het netwerk van hervestigde Irakezen Hun sociaal netwerk is klein en vooral beperkt tot andere vluchtelingen met dezelfde etnische achtergrond. Dit impliceert dat hun woningsituatie bij verhuis niet fundamenteel verbeterde, want zij blijven binnen die zwakste segmenten van woningmarkt circuleren. Zij verhuisden veelal van slechte naar minder slechte, maar zeker geen goede woningen. Zij die beroep deden op de gewone huurmarkt namen contact op met eigenaars of verhuurkantoren om steeds opnieuw geweigerd te worden. Zo heeft een vluchteling slechts na tien maanden heel intensief zoeken op de huurmarkt een aanvaardbare woning gevonden waar ze kon intrekken. De sociale woningen zijn, binnen het budget en de sociale contacten waarover deze mensen beschikken, de mogelijkheid om te ontsnappen aan deze vicieuze cirkel. Evenwel slechts twee van de 13 verhuisoperaties waren richting sociale woning, respectievelijk in juni en eind 2013. De eerste transfer naar een sociale woning was een alleenstaande vluchteling in een landelijke gemeente die na 4 jaar in die gemeente te hebben verbleven en gewerkt een sociale woning kreeg. De tweede transfer betrof een alleenstaande moeder die met een zwaar medisch en psychologisch dossier in een landelijke gemeente, waar ze niet verbleef, maar dankzij lokale steun via een vluchtelingenorganisatie een sociale woning kreeg.

“Ik woonde eerst een jaar in een woning die vochtig was dan ben ik verhuisd naar een andere stad in een appartement op het derde verdiep, dat was ook geen goede woning. Ik had slechts twee kamers voor mij en mijn kind. Eén slaapkamer en een woonkamer met daarin de keuken. Mijn appartement was op de derde verdiep: op het tweede verdiep woonde een Syrische familie en ik moest door de gang van de Syrische familie om naar mijn appartement te kunnen.”

Voor beide vluchtelingen betekende de verhuis naar een sociale woning een spectaculaire verhoging van hun wooncomfort, maar ook een financiële ondersteuning. Bij de vluchtelingen op de privé-markt gaat zeker de helft van het leefloon naar hun huisvesting, terwijl bij de twee die een sociale woning betrokken de woonkosten slechts een derde van het leefloon bedragen. Veel van de hervestigde vluchtelingen zijn dan ook al jaren ingeschreven voor een sociale woning. Voor de alleenstaande moeders met meerdere kinderen stelt zich daarenboven het probleem dat de weinige sociale woningen die er zijn niet voorzien zijn op grote gezinnen. De niet adequate huisvesting en de onmogelijkheid om een sociale woning te krijgen stelt tieners in een moeilijk dilemma.

“Mijn moeder heeft ons ingeschreven voor een sociale woning, maar ze zeggen dat ze geen woningen hebben voor zo’n grote gezinnen. (...) Ik dacht eraan alleen te wonen om een plaats te vinden om te studeren. Hier hebben we geen eigen kamer. Ik zou het niet doen voor het leefloon... Het zou ook goed zijn dat ik alleen ga wonen want dat vindt de rest van de familie gemakkelijker een sociale woning. Bij ons ga je alleen wonen als je huwt, ik vind het niet leuk om alleen te gaan wonen... (dus ik ben bij mijn familie gebleven).”

Veel mensen geven aan dat het OCMW weinig doet/kan doen inzake het zoeken naar een betere huisvesting. Het is bovendien duidelijk dat huisvesting nauw samenhangt met de werksituatie en de financiële situatie (cf. infra), gezien de hoge huurprijzen en veel verhuurders een arbeidscontract vereisen.

Voor de vluchtelingen die in Brussel wonen hebben weinig hoop op het verbeteren van hun woonsituatie. De huurmarkt is krap en biedt weinig mogelijkheden voor mensen die enkel een leefloon hebben of algemeen over weinig kapitaalkracht beschikken. Weinigen die in Brussel hervestigd werden, rekenen erop een sociale woning te kunnen betrekken.

“Dat je een sociale woning kon krijgen wisten we niet, we kenden de taal niet. Als je hier nieuw bent weet je dat allemaal niet. Een meisje die met mij op de talenles zit, heeft daar iets over gezegd. De begeleiderster van het OCMW heeft daar niets over gezegd. Ik heb me vier jaar geleden ingeschreven in Elsene, drie maanden geleden ook in Etterbeek... Ze zeiden wacht maar af, het gaat om punten. Wacht maar af op een brief dat mag je komen. Er zijn mensen voor jullie die wachten al zes of zeven jaar. Er zijn 10 000 mensen, 8 000 voor u..... Ik ben daar nog eens heengegaan en toen zei de loketbediende dat ik het verkeerde adres had opgegeven waardoor we terug van nul moeten beginnen. Ik was reeds vier jaar ingeschreven en zo had ik vier punten verworven, maar nu heb ik nog maar één punt.”

▪ De vluchtelingen uit Libië

Tabel 7: Steekproef van de hervestigde vluchtelingen uit Libië, 2011-2015 (huishoudens en personen)

	Alleenstaand	Koppel (al dan niet met kinderen)	Alleenstaande moeder/vader	Aantal huishoudens
Situatie in 2011 (huishoudens)	1	4	1	6
Situatie in 2015 (huishoudens)	2	3	3	10
Personen				
Situatie in 2011 (personen)	1	18	3	19
Situatie in 2015 (personen)	2	17	7	26

Ook voor de vluchtelingen uit Libië is het vinden van een betaalbare en kwalitatief goede woning erg moeilijk. Vaak hebben zij hierbij ook het gevoel dat zij hier erg alleen in staan en te weinig ondersteund werden en worden.

“Interviewer: Hadden jullie graag meer hulp gekregen bij het zoeken naar een huis, en bij het inrichten?”

Participant: Ja zeker, zou beter zijn. Gemakkelijker ook. Wij hebben alles gedaan. Wij moeten aan alles denken. Het was heel moeilijk, want wij spreken geen Nederlands, de taal was ook heel moeilijk. Wij moeten plaatsen zoeken, vragen aan mensen,... Het was heel zwaar.”

Verschillende participanten geven aan dat de huurprijs veel te hoog is, zeker in vergelijking met hun beperkte inkomen en dat er bovendien tal van mankementen aan de woning zijn of dat deze onaangepast is aan de specifieke gezinssituatie. Ook de buurt vinden de geïnterviewden vaak niet aangenaam of niet aangepast aan hun specifieke gezinssituatie.

“This is not a house for a family, this is not for children. But I came here since I didn’t know, and at that time I didn’t have an alternative. But I really face many problems here. It has only one bedroom and three of us are sleeping in it (...). Even the place is very small, there is no place for the children to play”.

Eén participant geeft zelfs aan dat men is langsgesproken van de woninginspectie en dat werd aangegeven dat het huis niet bewoonbaar is, net als een andere participant die aangeeft dat er muizen, kakkerlakken en vochtproblemen zijn in het huis.

“Also they (the NGO) can help in issues like the housing here, some time ago, the stad Antwerpen came here to do control, and they say, this housing is not good to live in, and they’re talking that I have to go out. But for me, it’s difficult to look for a house, because I don’t work and it’s not easy for me to look for a house. So, they (the NGO) can help in things like this also.”

Ondanks de niet zo beste woonomstandigheden slagen weinig geïnterviewde vluchtelingen er in om daadwerkelijk te verhuizen naar een betere en (meer) betaalbare woning in een meer gepaste omgeving. Toch wonen nog slechts weinig vluchtelingen uit de steekproef nog steeds in de eerste woning waar ze zich gevestigd hadden na hun verblijf in het collectieve opvangcentrum. Onder de zes huishoudens noteren we zes verhuisoperaties. Geen enkele van deze vluchtelingen verhuisde naar een sociale woning. De helft van deze verhuizingen zijn gedwongen: een familiehereniging leidde ertoe dat de eerste woning veel te klein was en twee echtscheidingen zorgden ervoor dat telkens één van de partners een andere woning diende te zoeken. Zij die vrijwillig verhuisden, deden dit slechts na twee tot drie jaar: een niet adequate woning of een te dure woning werd zo verlaten. Bij deze vrijwillige verhuis bemiddelde in twee gevallen (op de drie) een sociaal verhuurkantoor voor de verhuis binnen de private verhuurmarkt. De huisvestingssituatie wordt nu nog steeds als ondermaats beschouwd door zowat alle geïnterviewde vluchtelingen. Als mogelijke oplossing geeft een participant aan dat het veel beter zou zijn als hervestigde vluchtelingen onmiddellijk een sociale woning zouden krijgen.

5.5.2 Taal

▪ De vluchtelingen uit Irak

De vluchtelingen hebben de laatste 5 jaar vooral geïnvesteerd in taalverwerving. Voor de vluchtelingen in landelijke gemeenten impliceert dit meestal een lange verplaatsing met het openbaar vervoer. Bij wijlen kan er niet onmiddellijk aangesloten worden op een nieuw niveau. Tijdens de tweede reeks interviews volgden allen nog talencursussen of hadden ze zich ingeschreven om binnenkort een cursus te volgen. Slechts in één geval was sprake van enige druk i.e. een

hervestigde vluchteling schreef zich in september 2014 in voor een taal cursus daar zonder dat bewijs een inschrijving op de wachtlijst voor een sociale woning niet mogelijk was. Elders worden de vluchtelingen aangezet om hun taalkennis te verbeteren: een tewerkstelling op basis van artikel 60 wordt soms afhankelijk gesteld van het taalniveau 2.1.

Zij die als jongvolwassenen naar België zijn gekomen volgen in de regel, naast hun arbeid, avondonderwijs, terwijl de oudere vrouwen dagonderwijs volgen. Verschillende vluchtelingen zijn ingestapt in taalbegeleidingsprojecten waarbij ze met een Nederlandstalige persoon georganiseerde taalcontacten hebben. Toch is het taalniveau vooral bij de oudere personen (+55) tot op heden nog betrekkelijk laag. De oudere vrouwen bereikten tot nu toe vooral het niveau Nederlands 2.1 en 2.2. of Frans 2. De taalopleiding werd bij vele van deze vrouwen onderbroken door medische problemen, ook het verhuizen en de kinderzorg heeft hun taalverwerving vertraagd. Ook de oudere hooggeschoolden kampen met trage vorderingen in hun kennis van een landstaal, maar bij de laaggeschoolden die in de regel geen ander taal dan het Arabisch beheersen is dat nog meer uitgesproken. Veel vluchtelingen geven aan dat taal een grote barrière is en zouden – tot op heden – meer en intensievere taalcursussen willen volgen. Zij betreuren ook dat zij weinig contact hebben met autochtone Belgen waardoor zij hun taalkennis ook weinig kunnen oefenen. De sociale contacten die zij hebben verlopen vooral in het Arabisch.

Een uitzondering hierop is een alleenstaande moeder in een landelijke gemeente die, op doktersadvies zelfs de Arabische zenders die teveel geweld tonen uit haar huiskamer heeft gebannen. Haar kinderen die school lopen in een school met bijna uitsluitend Nederlandstalige kinderen praten ook thuis in het Nederlands. Ook de moeder praat bij wijlen Nederlands met de kinderen.

Heel wat van de vluchtelingen zien in het beter beheersen van een landstaal de noodzakelijke voorwaarde om hun moeilijkheden te baas te kunnen.

▪ De vluchtelingen uit Libië

De meeste van deze groep hervestigde vluchtelingen heeft zich in Vlaanderen gevestigd, wat betekende dat de meesten onder hen Nederlands diende te leren. Voor een aantal vluchtelingen was (en is) dit een zware opdracht, ondanks het feit dat de meeste vluchtelingen erg tevreden zijn over het geboden taalonderwijs binnen de inburgeringscursussen. De Congolezen hebben, voornamelijk omwille van het taalaspect, voornamelijk voor Brussel gekozen, alhoewel in eerste instantie één Congolees huishouden ook voor Antwerpen heeft gekozen. Een keuze waar ze later op zijn teruggekomen.

Alle participanten uit Eritrea volgen – vier jaar na aankomst in België – nog steeds Nederlandse of Franse lessen, in het bijzonder uit de overtuiging dat betere kennis van een landstaal hen zal helpen om een (betere) job te vinden. Maar het aanleren van de taal wordt door iedereen wel als erg zwaar en moeilijk ervaren.

5.5.3 Opleiding voor de volwassen vluchtelingen

▪ De vluchtelingen uit Irak

Om werk te kunnen vinden zetten de meeste vluchtelingen alles in op het leren van Nederlands en het dan proberen te behalen van een beroepsopleiding bij de VDAB of in een hogeschool.

“Ik wil werk zoeken, deeltijds en dan kan ik studeren en werken. Ik wil mijn diploma halen, biologie. Dan zal ik zeker een job vinden.”

“België is echt goed voor ons, er is vrede voor ons. Maar onze probleem is, de job, de taal,... Wij moeten eerst een jaar of twee jaar met de taal werken, dan een opleiding volgen of zo en dan moeten wij goede job vinden.”

Een alleenstaande moeder met meerderjarige kinderen die ondertussen het ouderlijk huis hebben verlaten betreurt dat haar kinderen weinig onderwijskansen hebben gekregen in België.

“Ik heb alles op alles gezet zodat mijn kinderen een opleiding hadden, een behaalde een A2 diploma en een ander heeft universiteit gedaan. Beiden hebben hun kansen verkeken door naar België te komen. Er was geen ondersteuning naar onderwijs toe. Mijn zoon heeft een opleiding gevolgd, maar dan moest hij werken in de Kringwinkel, anders werd zijn leefloon stopgezet. ... ik wou dat mijn kinderen konden werken op niveau van de studies die zij gedaan hebben. ...Ze spreken goed Nederlands, maar krijgen niet de kansen die ze verdienen. De inspanningen die ik deed zijn door naar België te komen teniet gedaan.”

Ondertussen volgen deze kinderen een beroepsopleiding in avondonderwijs.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Ook voor de meerderjarige vluchtelingen uit Libië zijn onderwijs en opleiding geen gemakkelijk verhaal. Velen hopen heel sterk om alsnog een diploma hoger onderwijs te behalen, maar voelen tegelijk aan dat er vele barrières zijn om deze dromen te kunnen realiseren, zoals te weinig (Nederlandse) taalkennis en financiële beperkingen. Opleiding en een diploma worden wel als het belangrijkste toegangsticket beschouwd voor het vinden van (een betere) job.

Eén geïnterviewde studeerde op het moment van het eerst interview binnen het hoger onderwijs en heeft een diploma behaald in juni 2015, waarmee hij onmiddellijk aan de slag kon.

De meeste participanten spreken zich wel positief uit over het aanbod van inburgeringslessen binnen hun traject; één participant geeft aan dat deze cursus niet goed gegeven was, zowel qua informatie als qua taal, en verkoos de inburgeringscursus die gegeven werd in het collectief centrum na aankomst.

5.5.4 Werk

▪ De vluchtelingen uit Irak

Toegang tot werk is erg problematisch voor de meeste hervestigde vluchtelingen, ondanks het feit dat velen van hen in eigen land hooggeschoold zijn en er ook op het niveau van hun diploma tewerkgesteld waren (leerkracht, arts,...). Bij hun aankomst in België hadden ze gehoopt op een tewerkstelling met hun diploma en verschillende kregen een homologatie van hun diploma (in de regel bachelor) zonder dat dit hun tewerkstellingskansen heeft vergroot.

De minderheid die tewerkgesteld is, begon in het statuut van “artikel 60”. Voor twee was dit een opstap naar vaster werk. Twee gezinshoofden uit onze steekproef zijn er in geslaagd een vaste (kortgeschoolde) baan te krijgen, maar heel wat hervestigde vluchtelingen hebben medische problemen die een integratie op de arbeidsmarkt bemoeilijken. Dat de alleenstaande moeders daarenboven er ook willen zijn voor hun kinderen verklaart de zwakke economische integratie. Tenslotte is de zwakke beheersing van een Belgische landstaal een belangrijke hindernis voor hun

economische integratie. Zelfs voor een artikel 60 komen de oudere gezinshoofden niet in aanmerking in een aantal gemeenten, aangezien in deze gemeenten, voorafgaand aan een tewerkstelling, een minimale taalbeheersing wordt vereist (vb. voor het Nederlands niveau 2.1⁶).

Tabel 8: Werksituatie steekproef 14 hervestigde gezinshoofden uit Irak, 2009-2015

9 werken niet			5 werken		
Zorgtaak	Medische situatie (kunnen enkel halftijds en/of licht werk doen)	Medische situatie en hoge leeftijd (60+)	Art.60, gecombineerd met deeltijds leefloon	Art.60 dat uitmondde in een beter contract	Art. 60 dat eindigde in werkloosheid en later in beroepsopleiding
4	5*	3	2	2	1

* Drie hervestigde gezinshoofden hebben naast een zorgtaak voor minderjarige kinderen ook medische problemen die hun tewerkstelling bemoeilijken. Eén van hen werkte gedurende twee maanden met artikel 60, maar moest omwille van medische redenen haar ontslag geven.

De hooggeschoolde gezinshoofden in het bijzonder zijn verbolgen over de beperkte mogelijkheden die er zijn. Het enige werk dat hen aangeboden wordt of waar zij in een aantal (Antwerpse) gemeenten zelfs toe verplicht werden, is poetswerk.

“Ze (OCMW) vragen mij als poetshulp te werken. (...) Zij zetten mij onder druk om te werken voor hetzelfde loon als het leefloon dat ik nu ontvang. (...) De nut voor mijn immigratie is er vooral voor mijn kind. Ik wil er zijn voor mijn kind. Die voortdurende druk van het OCMW om te werken is vernederend. Ze vragen mij als poetshulp te werken en ik was een (...) (beroep met aanzien). Ik had naam en faam in Irak. (...) Ik wil mijn kind aanmoedigen in haar ambities.”

“Als ik hier kom zeggen ze, oh, je hebt geen taal, je moet poetsen. Maar ik zeg nee, ik kan niet poetsen. Ik was leraar in mijn land.”

De druk om aan de slag te gaan als poetshulp wordt door alle hervestigde gezinshoofden gevoeld, hoewel die druk niet overal als even sterk wordt aanvoeld:

“Ik krijg brieven van de VDAB voor tewerkstelling en in het bijzonder voor poetshulp bij mensen thuis. Het is niet gepast volgens mijn religie om in een privéwoning te werken, ik wil wel poetsen in publieke ruimtes (kantoren, gebouwen,...). Er is veel druk om snel te gaan werken. Als ik, als alleenstaande vrouw ga werken, wat moet er dan met de kinderen gebeuren? Wie begeleidt ze dan bij huiswerk, als ouder. Ik moet er toch zijn als ouder. (...) Het OCMW zet mij wel niet onder druk, maar stelt voor eerst de Nederlandse taalcursus af te werken en slechts dan naar werk te zoeken.”

De kinderen (+16) die wel middelbaar of hoger onderwijs volgen en die ondertussen het (gesproken) Nederlands of Frans uitstekend beheersen willen hun koopkracht verhogen door een studentenjob, zeker tijdens de zomer. Slechts één studente werd tewerkgesteld in de zomer van 2014 en dit als administratief medewerkster bij het OCMW. De anderen hadden zich wel gemeld bij interimkantoren en dergelijk, maar zonder gevolg. In de zomer van 2015 heeft deze studente opnieuw kunnen werken

⁶ Niveau 2.1 verwijst naar een goede (mondelinge en schriftelijke) basiskennis van het Nederlands.

bij het OCMW en vier andere studenten vonden werk in de zomer, drie via een interimkantoor en één via de schoolstage die hij deed in een onderneming.

Een alleenstaande moeder zijn – in combinatie met een erg beperkt sociaal netwerk (cf. infra) – bemoeilijkt heel duidelijk de mogelijkheden tot het vinden van werk of het volgen van een opleiding, gezien men alleen dient in te staan voor de opvang, opvoeding en ondersteuning van de kinderen. Ook een beperkte mobiliteit (door de zorg voor kinderen, door beperkte financiële middelen, door de concrete wooncontext) wordt als barrière aangegeven, zowel voor het vinden van een job als het volgen van een opleiding.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Tabel 9: Werksituatie steekproef 11 hervestigde volwassenen** uit Libië, 2011-2015

Niet werken		Art. 60	Regulier arbeidscontract
Nog niet in België gewerkt; vooral zorg voor de kinderen	Werkloos na art. 60		
7	1	3*	2*

* Twee werkende volwassen vrouwen poetsen, maar het is onduidelijk of ze tewerkgesteld zijn als art. 60. Daarom werd één van beide vermeld als persoon met een regulier arbeidscontract en de andere als werkend in het kader van art. 60.

** Deze groep van hervestigde volwassenen verwijst naar alle meerderjarige mannen en vrouwen uit de steekproef.

Ook de hervestigde Eritrese en Congolese vluchtelingen ervaren heel veel barrières in hun zoektocht naar werk. Ondanks hun diploma en werksituatie in het land van herkomst, ondanks vaak meerdere verschillende beroepsopleidingen in België zijn de meesten er nog niet in geslaagd om een job te vinden. Dit is voor velen een erg frustrerende en negatieve situatie. De meeste vluchtelingen wijten dit aan hun taalproblemen, aan het gebrek aan diploma en/of werkervaring. Ook de zorgtaak voor de kinderen wordt aangehaald als oorzaak van hun afwezigheid op de arbeidsmarkt.

Eén iemand staat in voor personenvervoer van personen met een handicap en is hier erg tevreden mee, maar deze job is enkel tijdelijk, gezien hij deze uitoefent in het kader van het zogenaamde 'artikel 60'. Net zoals de jobs van verschillende andere vluchtelingen die werken in dienstencentra of in kringloopwinkels. Het zoeken naar een vastere job verloopt dan ook niet zo vlot, ondanks bijkomende opleidingen. Sinds september 2015 werkt één vluchteling als verpleger, dankzij het A1-diploma dat hij behaalde aan het Brusselse Franstalig hoger onderwijs (2012-2015).

5.5.5 Financiële situatie

▪ De vluchtelingen uit Irak

Heel wat participanten kampen met erg beperkte financiële mogelijkheden omdat ze enkel een leefloon als inkomen hebben (of een erg klein loon voor een kortgeschoolde baan) en bovendien vaak hoge huurprijzen dienen te betalen.

"Momenteel ontvang ik een leefloon van 870 euro en de huur van de woning is 600 Euro, dan is de rekening snel gemaakt."

- **De vluchtelingen uit Libië**

Ook de vluchtelingen uit Libië hebben het financieel vaak moeilijk, gezien een leefloon of hun werkloosheidsuitkering hun enige inkomen is, dit uiteraard erg beperkt is en ze tegelijkertijd hoge huurprijzen dienen te betalen. De langdurige afhankelijkheid van deze financiële ondersteuning, gelinkt aan het niet vinden van een (stabiele) job, weegt erg zwaar.

“We come to Belgium, we think to beter te leven in Belgium. But we are still here in social benefit. So 1,060 euro. So it is not coming to change my life.”

5.5.6 Onderwijs aan minderjarigen

- **De vluchtelingen uit Irak**

Een iemand uit zijn tevredenheid over ondersteuning van het OCMW op het vlak van scholing van de kinderen. Deze vluchteling vindt het ook positief dat hij zelf de school kon kiezen voor zijn kinderen en vindt dat zijn kinderen reeds heel goed Nederlands spreken.

Voor de alleenstaande moeders met een hoog cultureel kapitaal (de hogeschoolden) zagen in het onderwijs in België de kans om hun kinderen de sociale declassering waarvan zij door de vlucht het slachtoffer waren te besparen. Evenwel ze geven aan dat hun tienerkinderen veel taalproblemen ervaren, waardoor ze in zwakkere studierichtingen terechtkomen (ondanks vaak sterke studieresultaten in het thuisland of in het eerste land waar de mensen naartoe vluchtten) of één of meerdere jaren moeten overdoen.

Er wordt ook aangegeven dat bij de gezinnen die gevestigd zijn buiten de grootsteden de kinderen soms erg verre verplaatsingen moeten doen om aangepast onderwijs, bijvoorbeeld Onthaalonderwijs voor Anderstalige Nieuwkomers, te kunnen genieten. Ook wordt aangeklaagd dat de kinderen op school met racisme en discriminatie worden geconfronteerd.

Zoals reeds aangegeven stroomden na het eerste jaar vier van de zes tienerkinderen in de steekproef door naar het ASO, één naar het TSO en één naar het BSO. Ondertussen zijn met uitzondering van de tiener in het BSO deze tieners afgestudeerd: één in het ASO, drie in het TSO en één kind heeft zonder diploma de school verlaten, maar volgt nu tweedekansonderwijs om alsnog een diploma te behalen. De vier die succesvol afstudeerden in het secundair onderwijs blijven verder studeren: drie volgen een hogeschoolopleiding en één doet een zevende jaar TSO.

- **De vluchtelingen uit Libië**

De onderwijstrajecten van de minderjarige kinderen van de hervestigde vluchtelingen uit Eritrea en DR Congo zijn erg divers, maar verlopen over het algemeen vrij voorspoedig. Dit wordt dan ook erg gewaardeerd door de betrokken vluchtelingen. Wel wordt er een aantal problemen gemeld met het equivalent kunnen laten verklaren van eerder behaalde diploma's, zoals bijvoorbeeld diploma lager onderwijs, waardoor kinderen vaak in een lager leerjaar moeten starten dan wat aansluit bij hun eerdere opleiding of leeftijd.

5.5.7. Medische verzorging

De waardering onder de hervestigde vluchtelingen voor de gezondheidszorg in België is groot.

▪ Vluchtelingen uit Irak

Voor de vluchtelingen met chronische medische problemen was het leven in Syrië of Jordanië nog beduidend moeilijker dan voor andere vluchtelingen. Medische problemen waren dan ook een criterium voor België om deze personen als ‘kwetsbare vluchtelingen’ te selecteren. De relatief hoge leeftijd van de meerderjarige hervestigde vluchtelingen, samen met de aanwezige chronische medische problemen en de gevolgen van het vluchten op hun gezondheid maken dat de hervestigde vluchtelingen veelvuldig en intensief gebruik hebben gemaakt van de medische zorg in België. Dit blijkt ook uit het feit dat verschillende hervestigde vluchtelingen hun werk als poetshulp hebben moeten staken als gevolg van medische problemen.

Eén vluchteling geeft wel aan geen voldoende geld te hebben om de medische zorg die ze nodig heeft te kunnen betalen.

▪ Vluchtelingen uit Libië

De medische problematiek is minder zwaar bij deze hervestigde vluchtelingen daar zij veelal jonger (en gezonder) zijn. Toch heeft ook bij deze groep de vlucht geleid tot een aantal medische problemen.

Ook hier wordt door één participant aangegeven dat hij niet in staat is de medische kosten te betalen voor één van zijn kinderen. Bovendien ervaren verschillende participanten moeilijkheden in de toegankelijkheid van gezondheidszorgdiensten. Zelf wijten ze dit heel sterk aan hun beperkte talenkennis.

“Since I have a language problem, it’s a little bit difficult for me in the hospital. Maybe since I don’t know the language, I couldn’t able to explain properly what’s their (the children’s) problem, and that’s why still now they aren’t able to identify what’s their problem. Still now, I have to go to the hospital.”

5.5.8. Sociaal netwerk

▪ De vluchtelingen uit Irak

De meeste Iraakse vluchtelingen hebben erg weinig sociale contacten in de buurt of verder weg. Voor een belangrijk aantal zijn hun menselijke contacten beperkt tot de taallessen (en het inburgeringsprogramma). Familieleden zijn vaak in het kader van verschillende resettlement-programma’s verspreid geraakt over meerdere Europese en/of Noord-Amerikaanse landen. Onderlinge contacten – indien bestaand – gebeuren voornamelijk en veelal vrij intensief (iedere dag, iedere week) via virtuele weg of telefoon; er zijn, voornamelijk door de financiële moeilijkheden, weinig mogelijkheden om elkaar regelmatig te bezoeken. Zij die familie hebben in een buurland bezoeken deze of worden door deze bezocht tijdens de feestdagen of de vakanties.

Binnen de groepen van de hervestigde vluchtelingen hebben vooral de alleenstaanden wat onderlinge contacten, de alleenstaande moeders en de koppels hebben weinig of geen onderlinge contacten.

▪ De vluchtelingen uit Libië

Sommige vluchtelingen uit Libië hebben eerder een beperkt sociaal netwerk en vinden contact leggen met 'Belgische' mensen niet zo gemakkelijk – wat de vluchtelingen meestal aan hun gebrekkige taalkennis toeschrijven, waar andere vluchtelingen aangeven dat ze vrij veel contact hebben (hoewel taal ook hier soms een beperkende factor is).

“Interviewer: What has been the main difficulty?”

Participant: The mentality is totally different. For example, here the people. They are individualistic people. It's also hard to convince them to identify your identify. You have to do a lot of work, to convince for one person. (...) In the beginning, it is difficult to have contact with the Belgian people. It's not they have a negative attitude or something. It's their culture. A closed culture. But they are also helping us in one or another way.”

“Je wil connection met andere mensen maar geen taal. De andere mensen wil praten met jou, maar geen taal. Maar nu proberen een beetje. Maar de kinderen spreken, is beter voor mij.”

Vele van de vluchtelingen geven aan dat ze wel graag meer contacten zouden hebben met 'Belgen'.

“Yes, I would like to have contact with anyone. In my opinion, it is good to have more contacts. It's good for the language, you can improve your language skills. And also, it's good to increase your networks, maybe that can increase your opportunity to find a job also.”

Velen hebben contacten met andere mensen met een migratieachtergrond. De aanwezige diversiteit in Antwerpen wordt in die zin bijzonder gewaardeerd. Toch zijn er ook participanten die aangeven dat ook op dit vlak hun sociaal netwerk erg beperkt is. Zo stelt één participant voor om vluchtelingen veel meer in dezelfde stad te huisvesten zodanig dat er meer sociale steun onderling kan gegeven worden.

De banden tussen de vluchtelingen die samen hervestigd werden binnen dit resettlementinitiatief zijn over het algemeen erg goed en bieden veel onderlinge ondersteuning.

“Interviewer: Hebben jullie nog contact met andere mensen die samen met jullie naar België gekomen zijn?”

Participant: Ja ja, zij komen naar mij, ik komen naar hen. Telefoon, gsm,... ja, wij hebben goed connection. Soms feestdag, wij doen samen. Eten, drank maken, dansen samen. Groot feesten, komen samen. Wij hebben connection, good connection”.

Contacten met landgenoten in België worden over het algemeen erg gewaardeerd, bijvoorbeeld in kerkgemeenschappen, waar de vluchtelingen ook de mogelijkheid krijgen om hun moedertaal te spreken of om hun kinderen les te laten krijgen in de eigen taal.

“And in our Eritrean friends, we have church, every two weeks, we can do some religious activities. Also, our children can learn their mother language there, they can do some activities, they can introduce with their cultures”.

Alle participanten hebben nog contacten met familieleden of vrienden van vroeger, hetzij in Eritrea of DR Congo, hetzij in Libië of Tunesië. Deze contacten worden heel erg gewaardeerd, maar zijn soms

ook belastend voor de reeds precare financiële situatie, bijvoorbeeld omdat men geld wenst op te sturen naar achtergebleven familieleden die vaak in een nog veel moeilijker leefsituatie trachten te overleven.

5.5.9 Nationaliteitsverwerving

▪ De vluchtelingen uit Irak

Alle vluchtelingen geven aan dat tijdens de informatiesessie vooraf gezegd werd dat ze na twee jaar de Belgische nationaliteit zouden kunnen verwerven, maar alhoewel ze bijna allen kort na het tweejarig verblijf, eind 2011 of 2012, de nationaliteit hebben aangevraagd, heeft slechts tegen eind 2015 een minderheid de Belgische nationaliteit via naturalisatie verworven. Hoewel effectief de mogelijkheid bestond op dat moment om als vluchteling na twee jaar verblijf een verzoek in te dienen bij het Belgische Parlement om de Belgische nationaliteit te verwerven,⁷ werd op 4 december 2012 een wijziging van de nationaliteitswetgeving ingevoerd, die in voege is getreden vanaf 01.01.2013, wat de verwerving van de Belgische nationaliteit heel wat moeilijker gemaakt heeft voor deze vluchtelingen. De vluchtelingen bekritiseren de organisatoren van hun resettlement dat ze onjuiste informatie gaven en vinden het ook heel erg dat hun kinderen die geboren zijn in België de Belgische nationaliteit niet krijgen bij geboorte.

Alle vluchtelingen willen heel graag en zo snel mogelijk de Belgische nationaliteit verwerven. De Belgische nationaliteit geeft hen de absolute zekerheid dat ze in België kunnen blijven. Bovendien kunnen zij als vluchteling moeilijk naar Irak of Jordanië reizen om daar hun familieleden te ontmoeten; het verwerven van de Belgische nationaliteit zou dat een stuk eenvoudiger en veiliger maken. Zoals uit de citaten blijkt, zijn deze pragmatische overwegingen echter niet de essentie van hun wens om Belg te worden:

“Interviewer: Waarom wil u zo graag de Belgische nationaliteit hebben? Wat zou dat veranderen?”

Participant: De meerwaarde van het verwerven van de Belgische nationaliteit is dat ik dan aanvaard word door de Belgische gemeenschap. Ik ben dan een Belgische die in België woont. Ik voel nu dat ik behandeld ben als een vluchteling en dat is kwetsend. (...) Ik wil aanvaard worden als Belg, via de nationaliteit, en ik wel zeker niet als vluchteling aangesproken worden.”

“Mijn grote bekommernis is dat ik nog steeds het gevoel heb dat ik als vluchteling word beschouwd. Dit is een minpunt waar dringend iets moet aan gedaan worden. Ik moet me hier ongemakkelijk bij. Zelfs mijn jongste zoon, die hier geboren is, wordt nog als vluchteling beschouwd. ...Ik heb mijn kinderen gezegd: dit is jullie land, hier moeten jullie het maken. Maar op hun documenten staat nog steeds dat ze vluchteling zijn. Het woord vluchteling is “statenloos”, je behoort nergens toe.”

De minderheid die door het Parlement de Belgische nationaliteit werd verleend is hier opgetogen over.

“Wij houden van België, ik voel ik ben Belg nu. Ik ben zo proud dat ik ook Belg ben”.

⁷ Artikel 19 van de nationaliteitswet voorzag voor vluchtelingen (en staatlozen) een verblijfstermijn van twee jaar opdat hun naturalisatieverzoek zou ontvankelijk zijn. Deze uitzondering op de regel van drie jaar verblijf werd geschrapt in de wet van 4 december 2012.

“Op (geeft exacte datum aan) heb ik de Belgische nationaliteit verworven, dat is voor mij een heel belangrijke dag. Ik ben nu Belg zoals alle andere Belgen. Dat maakt dat ik me nu hier thuis voel. Ik ben aanvaard door de Belgische gemeenschap. Ik ben Belgische die in België woont.”

Zij die de naturalisatie werden geweigerd of die een beslissing van uitstel hebben gekregen wijten dat aan de lokale politieautoriteiten die een te negatief verslag hadden geschreven over hun kennis van de taal. De wrevel dat zij de nationaliteit niet kregen, terwijl de kennis van de landstalen van de nieuwe Belgen bij andere vluchtelingen die wel de nationaliteit kregen niet beter is, brengt onbegrip mee.

- **De vluchtelingen uit Libië**

Dit thema werd slechts aangebracht door twee participanten die beiden aangaven van plan te zijn om binnenkort, eenmaal de verblijfsduur van vijf jaar bereikt is, de Belgische nationaliteit aan te vragen.

5.5.10 Psychisch en fysiek welbevinden

- **De vluchtelingen uit Irak**

Verschillende vluchtelingen geven aan dat ze medische klachten en gezondheidsproblemen hebben, zaken die het opnieuw bemoeilijken om werk te vinden. Op psychisch vlak is het omgaan met de vele moeilijkheden en uitdagingen (huisvesting, werk, onbekendheid met de samenleving, moeilijkheden om informatie te vinden, taalbarrières, eenzaamheid, alleenstaand ouderschap,...) niet altijd even gemakkelijk. Meerdere vluchtelingen geven aan dat ze zich psychisch vaak niet goed voelen. Eén vluchteling neemt antidepressiva.

- **De vluchtelingen uit Libië**

Ook hier kampen verschillende vluchtelingen met gezondheidsproblemen, hetzij zichzelf, hetzij één van hun kinderen. Deze problemen bemoeilijken de zoektocht naar werk, maar staan ook op gespannen voet met de reeds precaire financiële situatie.

Gelinkt aan deze gezondheids- en financiële problemen geven verschillende vluchtelingen aan dat ze heel veel stress ervaren.

“Graag werken, niet zitten thuis, niet goed. Zitten thuis, altijd denken. Slecht, slecht. Mensen drinken. Maar altijd werken, van maandag tot zaterdag werken, zondag naar de mis. Altijd stress. Best geen stress. Ik elke zondag naar de mis. Beter voor mij.”

Bovendien kampen alle participanten met een groot gemis, van familieleden, van hun land, hun taal, eten, klimaat,... Dit grote gemis is uiteraard ook op psychisch vlak belastend.

Eén participant benadrukt heel sterk het belang van vrijheid en vrije meningsuiting in België, waarbij wordt aangegeven dat dit zijn psychisch welbevinden in belangrijke mate versterkt.

5.5.11 Evaluatie van de huidige begeleiding

▪ De vluchtelingen uit Irak

De evaluatie van de huidige ondersteuning door het OCMW (voor mensen die nog een leefloon ontvangen) is erg wisselend. Sommige vluchtelingen zijn vrij tevreden.

“Ik ben tevreden over de hulp van het OCMW. Evenwel voor het zoeken naar een nieuwe woning is er weinig moeite van het OCMW.”

“Het OCMW in (...), daar heb ik alleen maar lof voor. Ten eerste, het leefloon. Ten tweede, wanneer ik contact moet leggen met een bepaalde dienst, dan bellen zij voor mij, als ik iets nodig heb of wat dan ook.”

Andere vluchtelingen zijn erg ontevreden, gebrek aan begeleiding bij het zoeken naar een woning, de druk om te werken terwijl dit medisch niet verantwoord is,...

“Het contact met het CPAS is erg moeilijk omdat ik geen Frans praat. Dus kan ik me niet uitdrukken. Bovendien ben ik alleen, ik heb geen familie.”

Het is opvallend dat mensen met heel veel vragen kwamen waar ze nergens een antwoord op kunnen vinden, ondanks het feit dat ze reeds meerdere jaren in België wonen.

“Ik leef hier al vier jaar en vind het nog steeds moeilijk om informatie te vinden. Zo heb ik nog steeds vragen over mijn pensioen, de arbeidsvoorwaarden, de verblijfsregeling, gezinshereniging,... Ik kan wel zoeken naar antwoorden op internet, maar dat is allemaal in het Nederlands en dus niet altijd duidelijk.”

▪ De vluchtelingen uit Libië

Ook bij deze groep hervestigde vluchtelingen zijn de visies op de gekregen ondersteuning erg wisselend. Sommige vluchtelingen zijn erg positief, waar bij anderen het beeld eerder negatief of op zijn minst gemengd is.

“Het OCMW in is als een gevangenis. Voor een afspraak met mijn sociaal assistente (...) moet ik drie maanden wachten. Het OCMW heeft ook geen middelen om mij te steunen.”

Verschillende participanten geven wel aan dat ze nog steeds terecht kunnen bij de begeleidende NGO voor adviezen, voor wat extra ondersteuning, voor bemiddeling t.a.v. het OCMW, enzovoort. Deze ‘open deur’ wordt heel erg gewaardeerd. Eén van de geïnterviewden stelde hier wel voor dat het goed zou zijn moest er nog een systematisch contact worden ingebouwd, bijvoorbeeld om het half jaar, waarbij de NGO-medewerker zelf contact opneemt om te vragen hoe het loopt en waar eventuele problemen zijn. Eén participant vertelt ook tevreden te zijn met de ondersteuning die hij krijgt van de RVA in zijn zoektocht naar een job.

Andere participanten echter geven aan dat er steeds minder en minder ondersteuning is, terwijl ze nog steeds met erg grote – en zelfs toenemende – problemen kampen, zoals medische problemen, het gebrek aan een job, de onaangepastheid van de woning en/of de te hoge huurprijs (en het niet beschikbaar zijn van een sociale woning), en zo verder.

5.6 Algemene evaluatie van het hervestigingsproces

Wanneer de hervestigde vluchtelingen expliciet gevraagd wordt naar hun globale evaluatie van het hervestigingsproces en of ze het al dan niet opnieuw zouden zijn, zijn de meesten erg beslist: Ja, ze zouden het zeker opnieuw doen en het is allemaal vrij goed verlopen, maar op zich is het leven nu wel niet zo gemakkelijk.

“Ik heb het beter dan in Jordanië, De kinderen vinden hun rust hier. Twee minpunten: Woning en gezinshereniging. Goed is de gezondheidszorg, openbaar verover. Vlaanderen is beter dan Wallonië.”

Zoals ook uit de bovenstaande quote blijkt vinden heel veel geïnterviewde vluchtelingen het cruciaal dat dit hervestigingsproces tot een betere toekomst leidt voor hun kinderen; dat ze zelf in een moeilijke leefsituatie zitten, is voor hen hier, soms zelfs volledig, ondergeschikt aan.

“Ik ben hier voor de toekomst van mijn kinderen.”

Wel wordt door heel wat participanten aangehaald dat hun situatie anders is dan deze van de ‘gewone’ vluchtelingen en dat zij van daaruit andere en intensievere ondersteuning moeten krijgen, met inbegrip van een gemakkelijkere toegang tot diensten, zoals een sociale woning, inburgeringscursussen, administratieve formaliteiten en nationaliteitsverwerving.

Er wordt een aantal kritische bedenkingen gemaakt bij het gevoerde beleid van de Belgische overheid inzake resettlement. Zo wordt aangegeven dat de keuzes die door de regering gemaakt worden (bv. het hervestigen van grote families) zich ook zou moeten weerspiegelen in de concrete ondersteuning (bv. grote huizen in het woningaanbod, extra ondersteuning). De verschillen die worden vastgesteld in de aard van de ondersteuning die geboden wordt tussen de verschillende NGO's, alsook de verschillen die men ziet tussen de hervestigingsprogramma's in verschillende Europese landen worden erg kritisch bekeken en zijn erg moeilijk te begrijpen, in het bijzonder wanneer het Belgische programma minder ondersteuning schijnt te bieden dan de andere Europese hervestigingsprogramma's, maar ook in de zin dat België meer ondersteuning biedt dan andere Europese programma's.

“Wat betreft de integratie loopt alles vlot. In vergelijking met Zweden, hebben we ondervonden dat er een goede ondersteuning was en nog is. Ook omdat er een tolk wordt voorzien, bepaalde organisaties die ons bijstaan in het zoeken van informatie en inschrijvingen ziekenfonds, scholen, Atlas, in cursussen,... Uiteindelijk is het ook een open maatschappij. (...) Gewoon omwille van de sociale rust, desondanks dat er wel racisme is. Het is eigenlijk ieder voor zich en het is niet dat er zichtbaar racisme is. De kinderen zijn nu ook aangepast aan de school en de Nederlandse taal, ze kunnen zich goed integreren en we zijn tevreden. Het positieve in de Belgische samenleving vind ik dat, ondanks dat er racisme is, kiest de meerderheid niet voor het racisme, maar gewoon voor het onthaal van de persoon als mens, daarom blijft het eigenlijk zeer interessant om makkelijk je weg te kunnen vinden in de Belgische samenleving, gewoon omdat de personen worden behandeld als mens.”

Bij alle vluchtelingen is er, zonder onderscheid en naast de moeilijkheden die ze toch dagdagelijks ondervinden en de bedenkingen die dit met zich meebrengt, een erg grote dankbaarheid ten aanzien

van de Belgische regering, de organisaties die hen begeleidden en ook algemeen ten aanzien van de Belgische bevolking om alle kansen die hen te beurt vallen en alle mogelijkheden die ze krijgen.

“For us, we know about the taste of freedom, which is very important. We suffered from lack of freedom, we suffered from lack of security? But, we get all these things, all the opportunities, here in Belgium. So I would like to appreciate for the government and for the country and for the people also”.

Bij een vergelijking met de andere landen waar hun vrienden of familie zich hebben hervestigd komt hun resettlement in België er zeker niet slecht uit.

“Ik heb vrienden in VS en Canada en ze zeggen dat ik het beter heb in België, zij kunnen niet studeren, zij moeten werken om hun studies te betalen. Ik kan hier voltijds hogere studies doen, in Canada/VS kan dat niet zo”.

“Het goede aan de VS is dat je de taal al wat kent, dus om studies te starten is dat beter dan hier. Hier moest mijn dochter eerst Nederlands leren. Toch is de hervestiging in België beter, hier krijgen en kregen we hulp”.

DEEL 3: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

HOOFDSTUK 5: CONCLUSIES

Dit onderzoek naar de hervestiging van twee groepen vluchtelingen in België, 47 uit Irak in 2009 en 25 uit Libië in 2011, heeft een beeld geschetst over een vrij lange termijn – een periode van zes jaar voor de vluchtelingen uit Irak en vier jaar voor de vluchtelingen uit Libië – over hoe de hervestigde vluchtelingen dit proces en de ondersteuning die ze hierbij hebben gekregen hebben ervaren. Niet alle vluchtelingen werden bevraagd, maar de 42 interviews geven ons een duidelijk beeld van hun ervaringen.

De twee groepen vluchtelingen zijn duidelijk te onderscheiden. Terwijl de vluchtelingen uit Irak vooral ‘women at risk’ waren, in het bijzonder alleenstaande vrouwen met medische problemen en/of kinderen, zijn de vluchtelingen uit Libië eerder jonge mannen of koppels die in een situatie van urgentie een nieuw toevluchtsoord nodig hadden. De kwetsbaarheid van de vluchtelingen uit Irak hoort zeker weerhouden te worden bij deze conclusies. Tegelijkertijd dient ook gewezen te worden op het feit dat deze Iraakse vluchtelingen veelal afkomstig waren uit een hogere sociaal-economische klasse, met dus een sterk cultureel (en economisch) kapitaal, terwijl de vluchtelingen uit Libië veelal jong hun land waren ontvlucht en minder kans hadden gehad hun cultureel en economisch kapitaal op te bouwen.

In de eerste plaats willen we benadrukken dat alle geïnterviewde vluchtelingen België erg erkentelijk zijn voor de bescherming die hen werd geboden en de (extra) ondersteuning die hen bij hun vestiging in België werd verleend. Zij voelden zich welkom in België, daar zij geselecteerd werden door België in het land waar zij in eerste instantie naartoe waren gevlucht en hartelijk ontvangen werden op de luchthaven en in het opvangcentrum waar zij direct na aankomst voor een zekere periode verbleven hebben. Ook de individuele begeleiding werd ten eerste geapprecieerd. In wat volgt gaan we dieper in op de meest centrale bevindingen uit het onderzoek.

Verwachtingen voor een nieuwe toekomst

De verwachtingen van de hervestigde vluchtelingen waren duidelijk hooggespannen bij aankomst in België. Allen hoopten ze snel in te trekken in hun eigen woning, waarna zijzelf en zeker hun kinderen via het onderwijs zich zouden kunnen voorbereiden op een voorspoedige economische integratie.

De verwachting om een nieuw leven te kunnen starten vanuit een eigen woning die ze bij aankomst konden betrekken, deelden alle hervestigde vluchtelingen. In hun mentale wereld van hervestiging was het collectief wonen – het verblijf in een opvangcentrum - eigen aan een vlucht. Nu België hen de kans bood een nieuw leven te starten en het vluchten voorbij was, werden ze toch (en dit voor bepaalde vluchtelingen in deze bestudeerde hervestigingsinitiatieven toch gedurende een aantal maanden) opnieuw als mensen op de vlucht gehuisvest. De verwachting inzake private huisvesting sluit ook aan bij de hervestigingspraktijken van een aantal traditionele hervestigingslanden (Scandinavië, Noord-Amerika en Nederland). Dat model, vooral gekend door de ervaringen van lotgenoten die zich in deze landen hervestigden, heeft een overduidelijke aantrekkingskracht. Het trekken van een streep onder een verleden van vlucht en onzekerheid met de hervestiging vereist voor de hervestigde vluchtelingen dan ook een stabiele huisvesting. Alhoewel deze vluchtelingen hun hervestiging in België in vergelijking met de hervestiging van lotgenoten in andere veilige landen op heel wat punten beter vinden, blijft een degelijke private huisvesting bij aankomst het kwetsbare punt van het Belgische programma. De wijzigingen die intussen aan het hervestigingsprogramma zijn aangebracht (inschakelen van lokale opvanginitiatieven die vooraf reeds een engagement nemen om hervestigde vluchtelingen te huisvesten en te begeleiden) kunnen hier zeker zorgen voor positieve evoluties.

Voor de vluchtelingen uit Irak, maar niet voor zij uit Libië, was de snelle verwerving van de Belgische nationaliteit een integraal onderdeel van hun hervestigingsverwachtingen, wellicht mede ingegeven door de informatie die zij hierrond gekregen hadden. Een wijziging in de nationaliteitswetgeving heeft dit proces echter heel wat moeizamer gemaakt, waardoor deze verwachting op het verwerven van de Belgische nationaliteit dan ook slechts ingelost werd voor een minderheid van de vluchtelingen uit Irak. Ook de verwachting met betrekking tot gezinshereniging is voor verschillende hervestigde vluchtelingen niet ingelost. Partner en minderjarige kinderen konden hen wel vervoegen, alhoewel dit ook soms lang kon aanslepen, maar verloofde, meerderjarige kinderen, ouders, ... konden dan niet.

Verschillende geïnterviewde sleutelfiguren gaven aan dat de verwachtingen bij hervestigde vluchtelingen een stuk groter zouden zijn dan bij vluchtelingen die zelf (niet in het kader van een hervestigingsinitiatief) naar België zijn gekomen. Eén verklarende factor hier zou kunnen zijn dat hervestigde vluchtelingen hun resettlement zien als een 'uitnodiging' vanuit België, als het 'gevraagd worden' om in België te komen wonen. Hun verwachtingen zouden in die zin ook nog veel meer intact zijn bij aankomst in België in vergelijking met andere vluchtelingen die reeds tijdens de vlucht hun verwachtingen door persoonlijke ervaringen bijstellen. Uit de interviews met de hervestigde vluchtelingen zelf is dit echter onvoldoende duidelijk om hierover een duidelijke uitspraak te kunnen doen; verder onderzoek hieromtrent is dus nodig.

De realiteit op middellange termijn

De verwachting bij de participanten dat zichzelf en hun meerderjarige kinderen zich economisch voorspoedig zouden integreren op korte of zelfs middellange termijn wordt bemoeilijkt door heel wat praktische problemen. Het gaat om praktische problemen waarmee ook vluchtelingen die niet via hervestigingsprogramma's naar België komen geconfronteerd worden. De voor velen blijvende precare huisvestingssituatie, ook na verschillende jaren verblijf in België, het moeizame taalverwervingsproces (en de soms moeilijke toegang tot taalcursussen), de medische problematiek, het gegeven dat men alleenstaande ouder is/was, het tekort aan informatie over en de financiële problemen die zich stellen bij het schoollopen en/of het volgen van een beroepsopleiding en de beperkte of niet op hun profiel afgestemde vraag op de arbeidsmarkt vormen enkele factoren die maken dat de financiële afhankelijkheid van deze personen en gezinnen relatief groot blijft. Zeker voor de Iraakse volwassen vrouwen is deze financiële beperkte zelfstandigheid in belangrijke mate ook het gevolg van hun medische problemen. Daarenboven was het voor vele van de geïnterviewde vluchtelingen niet evident om inzicht te krijgen in het functioneren van de Belgische maatschappij, wat ook soms leidde tot weinig realistische verwachtingen ten aanzien van hun mogelijke participatie aan de arbeidsmarkt.

Deze arbeidssituatie en de hieraan gelinkte vaak erg beperkte financiële draagkracht (met onder meer ook een problematische huisvestingssituatie tot gevolg) stond daarenboven voor veel hervestigde vluchtelingen uit Irak in groot contrast met hun leefsituatie in het land van herkomst, wat misschien nog bijgedragen heeft aan de soms grote ontgoocheling over hun maatschappelijke participatie en hun algehele financiële situatie in België.

Anderzijds dienen we deze bevindingen op het vlak van de economische participatie ook in perspectief te plaatsen. Voor vele nieuwkomers in ons land – ongeacht de wijze waarop men naar België komt – is participatie aan de arbeidsmarkt geen evident gegeven. Bovendien wordt in de hervestigingsinitiatieven in België geopteerd voor 'kwetsbare' doelgroepen (alleenstaande ouders, medische en/of psychische problemen,...), wat er automatisch toe leidt dat de mogelijkheden tot arbeidsmarktparticipatie wat minder duidelijk aanwezig zijn.

Ondanks deze vaststelling bleek uit het onderzoek erg duidelijk dat alle hervestigde vluchtelingen bijzonder veel inspanningen leveren om aan de Belgische samenleving te participeren en een definitieve toekomst in België te realiseren. Dit uit zich bijvoorbeeld in het gegeven dat quasi alle gezinshoofden langdurig taallessen volgen of instappen in diverse beroepsopleidingen. Bovendien dient de participatie op de arbeidsmarkt in een breder en meer lange-termijn-perspectief gezien te worden: de kinderen van de hervestigde vluchtelingen slagen er wel vrij goed in om succesvol beroepsopleidingen of opleidingen in het hoger onderwijs te volgen en hun weg te vinden naar de arbeidsmarkt. Hervestigingsinitiatieven dienen in die zin misschien veel meer in een lange-termijn-perspectief te worden gezet, wat ook vaak – zeker na verloop van tijd – het perspectief wordt van de vluchtelingen zelf: de hervestiging wordt dan veel meer het creëren en uitbouw van een ‘betere’ toekomst voor de kinderen, eerder dan voor zichzelf.

Problematisch doorheen vele verhalen van de vluchtelingen was het schrille contrast tussen de grote behoefte aan het uitbouwen van een sociaal netwerk, zeker ook met Belgische landgenoten en de concrete realiteit van een erg beperkt sociaal netwerk, met heel veel moeite om contact te leggen met mensen uit de buurt en de ruimere context. De recente initiatieven om vrijwilligers en ervaringsdeskundigen mee in te schakelen bij de begeleiding van hervestigde vluchtelingen kan hier misschien een stap zijn om een antwoord te bieden op deze discrepantie. Ook de activiteiten die voor de ganse groep hervestigde vluchtelingen werden georganiseerd worden door participanten gewaardeerd, hoewel hier grote verschillen zijn tussen de beide groepen hervestigde vluchtelingen.

Het psychosociaal welzijn van de hervestigde vluchtelingen staat bij verschillende mensen sterk onder druk door de huidige veelheid aan stressoren (gebrekkige huisvesting, beperkte financiële situatie, klein sociaal netwerk,...), maar ook door een groot gemis aan familieleden waarvan men gescheiden is of aan het (leven in het) thuisland in zijn geheel. Ook de medische problemen waar verschillende hervestigde vluchtelingen nog mee kampen vormen hierbij een extra bron van psychologische stress.

Evaluatie van de begeleiding

Zowat alle participanten geven aan dat zij tevreden zijn over de ondersteuning en begeleiding die zij gekregen hebben doorheen gans het proces, gaande van de informatiesessies voor vertrek in België, tot het welkom op de luchthaven, de taal- en inburgeringscursussen in het opvangcentrum, de intensieve begeleiding door de NGO's en de begeleiding door andere betrokken actoren, zoals het OCMW. De geïnterviewde vluchtelingen besteden in hun verhaal uiteraard veel aandacht aan de begeleiding door de NGO's omdat deze intensief aanwezig waren in de eerste maanden na aankomst. De verschillen in de wijze waarop de betrokken NGO's invulling geven aan deze begeleiding wordt niet echt gereflecteerd in de evaluaties van de vluchtelingen. Wel geven verschillende participanten aan dat een jaar begeleiding relatief kort is en dat deze begeleiding dus gerust nog wat langer had mogen duren. Over de begeleiding door andere diensten zijn de meningen meer verdeeld, waarbij sommige participanten hun grote tevredenheid uitdrukken en andere geïnterviewden duidelijk aangeven dat zij te weinig ondersteuning ervaren, moeilijk toegang krijgen tot bepaalde diensten of ernstige moeilijkheden ervaren in bijvoorbeeld het communiceren met hulpverleners. Wat de toeleiding naar en de ondersteuning door de reguliere hulpverlening betreft is er dus zeker nog ruimte voor verbetering, wat wellicht gelijkaardig zal zijn als voor andere doelgroepen van nieuwkomers in België.

Tot slot

Als we de eindbalans opmaken van wat de geïnterviewde vluchtelingen ons laten horen over hun ganse migratieproces en in het bijzonder de laatste ‘fase’ ervan, de hervestiging in België, dan is het heel duidelijk dat dit voor alle betrokkenen een levensreddende fase was. ‘Levensreddend’ niet per se in de ‘fysieke’ betekenis van het woord, maar wel in de betekenis dat deze resettlementfase hen de mogelijkheid kon bieden om een nieuw, menswaardig leven op te bouwen in een andere context. De situatie waarin de vluchtelingen zich – soms reeds erg lange tijd – bevonden voor hun hervestiging naar en in België, was voor hen nog steeds een ‘op de vlucht’ zijn, een ‘protracted refugee situation’. De hervestiging in België was het begin van een totaal nieuwe fase van ‘settlement’, waarbij het voortdurende ‘op de vlucht zijn’ kon beëindigd worden. Dit betekent niet dat alles in België voorspoedig verliep en verloopt: de hervestigde vluchtelingen bevinden zich, zeker op het vlak van arbeid, inkomen en huisvesting en op sociaal vlak (sociaal netwerk), in soms relatief preciaire situaties, punten waarop het resettlementprogramma en de algehele ondersteuning voor vluchtelingen kan worden verbeterd. Niettemin biedt een dergelijke hervestiging voor veel mensen een veilige, legale manier om een lang vluchtelingenbestaan in zekere mate te beëindigen en de mogelijkheden te openen om een nieuwe, menswaardige toekomst op te bouwen. Dit duidt op het belang van het hervestigingsprogramma in België en daarmee ook op de noodzaak om dit programma verder uit te breiden en te onderbouwen.

We willen tot slot nogmaals benadrukken dat het belangrijk is om de bevindingen uit deze studie niet te generaliseren naar alle hervestigde vluchtelingen en naar de verschillende resettlementinitiatieven door de jaren heen. In dit onderzoek werden participanten geïnterviewd uit twee verschillende hervestigingsprogramma’s, waarbij er onderling tussen deze groepen ook heel wat verschillen waren. Het Belgische hervestigingsprogramma heeft in de navolgende jaren ook grote wijzigingen ondergaan. De bevroagde vluchtelingen zijn gekomen op een moment dat er nog weinig ervaring was met hervestigingsprogramma’s in België en dat alles erg snel diende te worden georganiseerd. Dit kader van een soort ‘urgentie’, waarbij er bij de opstart van het programma nog veel onbekende factoren waren in het verdere verloop van het traject van de vluchtelingen, zorgde toch wel voor wat problemen, wat ook duidelijk werd in de verhalen van de hier geïnterviewde participanten. Door de jaren heen heeft het programma een structureel karakter gekregen en is de begeleiding ook in belangrijke mate veranderd. Naast het structureel betrekken van OCMW’s, waardoor het probleem van de eerste huisvesting meer werd aangepakt, is ook het meer systematisch inzetten van ervaringsdeskundigen (andere vluchtelingen) en vrijwilligers (niet-vluchtelingen) een belangrijke evolutie. Niettemin kan dit onderzoek ons toch heel wat leren over hoe hervestigde vluchtelingen dit ganse proces van hun (verdere) migratie ervaren en waar nog ruimte is om (ook) de Belgische hervestigingsprogramma’s te optimaliseren. Deze suggesties en aanbevelingen worden besproken in het hiernavolgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK 6: AANBEVELINGEN

De aanbevelingen willen we samenbrengen rond vijf grote pijlers: het voorbereidend traject; de huisvestingssituatie; een gedifferentieerd, geïndividualiseerd en flexibel begeleidingstraject met aandacht voor het psychosociaal welzijn van de hervestigde vluchtelingen; de administratieve situatie en nationaliteitsverwerving; en langdurige monitoring en opvolging van de hervestigingsinitiatieven in België.

Voorbereidend traject

De voorbereiding van de vluchtelingen die zullen hervestigd worden vooraleer ze naar België komen is een belangrijke fase in het hervestigingsproces. De informatie en 'culturele oriëntatie' die aan de geselecteerde vluchtelingen geboden wordt, wordt als erg waardevol ervaren. Waar sommige actoren aangaven dat deze culturele oriëntatie nog uitgebreider zou mogen, wordt door de geïnterviewde vluchtelingen vooral sterk de nadruk gelegd op het geven (en herhalen) van correcte informatie, die zo veel als mogelijk kan vermijden dat (te) onrealistische verwachtingen (bv. t.a.v. nationaliteitsverwerving, arbeidsmarktparticipatie of gezinshereniging) groeien bij de vluchtelingen die zullen hervestigd worden.

De culturele oriëntatie en de selectiemissie zijn momenten van persoonlijke contact tussen de vluchteling en zijn hervestigingsland, waarbij de boodschap die wordt meegegeven in de eerste plaats is dat zij welkom zijn in België. Tegelijk kan deze culturele oriëntatie de vluchteling ook de kans geven om voor zichzelf te vertalen dat de hervestiging in België zijn/haar eigen, goed geïnformeerde keuze is. De culturele oriëntatie heeft hierbij een belangrijke dimensie van 'agency'. Bij de culturele oriëntatiemissie kan ook een dialoog tot stand komen waarbij de geselecteerde vluchtelingen worden bevraagd waarom ze precies naar België willen komen, om op die manier na te gaan of de verwachtingen niet te hoog gespannen zijn en deze eventueel bij te sturen. In het bijzonder kan hier aandacht gegeven worden aan de verwachtingen op het vlak van levensstandaard, huisvesting, onderwijs- en tewerkstellingsmogelijkheden. Niettemin kunnen we wellicht niet vermijden dat hier toch soms andere verwachtingen of perspectieven groeien of blijven bestaan.

Daarnaast lijken de vrijheid van godsdienst en van meningsuiting, die aan bod komen in de Fedasil-informatiebrochure voor de geselecteerde vluchtelingen, Belgische kwaliteiten die nog sterker in de verf kunnen gezet worden bij de sociaal-culturele oriëntatie. Deze culturele oriëntatie gebaseerd op een grondwetpatriottisme lijkt een sterke formule. Bij de vrijheid van godsdienst kan ook gewezen worden op de mogelijkheid om in het publiek onderwijsnet verschillende godsdiensten te onderwijzen. Ook België als linguïstisch, raciaal en etnisch divers land is een troef die kan uitgespeeld worden. Dat sluit in België wervend voor te stellen als een immigratieland met een sterke diversiteit.

Tot slot werd tijdens de interviews duidelijk aangegeven dat het voor de betrokken vluchtelingen een belangrijk moment was om een zekere continuïteit in het ganse proces te ervaren: in het bijzonder de aanwezigheid van mensen die reeds bij de culturele oriëntatie en/of de selectiemissie betrokken waren op de luchthaven in Brussel, op het moment dat de hervestigde vluchtelingen in België aankwamen (en dus de 'herkenning' van mensen) werd als een belangrijk en geruststellend moment ervaren.

De huisvestingssituatie

Bij beide groepen van geïnterviewde vluchtelingen vormde de vrij onmiddellijke private huisvesting één van de essentiële elementen van hun hervestigingstraject. Het verblijf in een collectief opvangcentrum moet daarom zo kort mogelijk gehouden worden. Het collectief wonen in een opvangcentrum botst immers met het concept van hervestiging zoals dat ervaren wordt door de betrokken vluchtelingen.

Indien omwille van bepaalde (externe) redenen het niet mogelijk is om de hervestiging met vrijwel onmiddellijk ter beschikking stellen van een private woning te realiseren, is het belangrijk om de redenen hiervan en de duur van het verblijf in het opvangcentrum duidelijk te communiceren naar de betrokkenen toe.

Gezien de Belgische overheid bij de selectie kiest voor hervestiging van kwetsbare groepen en de beschermingsnood bij deze selectie centraal stelt, dient met deze kwetsbaarheid ook rekening te worden gehouden bij de huisvesting van deze vluchtelingen. De locatie van de ter beschikking gestelde huisvesting dient dus met hun specifieke noden rekening te houden, bijvoorbeeld door de nabijheid, beschikbaarheid en toegankelijkheid van basisdiensten (bv. taallessen, sociale diensten, inburgeringslessen,...) die de ondersteuning van de vluchtelingen kunnen garanderen.

Ten derde dient ook op lange termijn blijvend geïnvesteerd te worden in kwalitatieve huisvesting. Uiteraard betreft dit niet alleen hervestigde vluchtelingen en dient dit basisrecht voor eenieder te worden gegarandeerd, maar het zal duidelijk zijn uit dit onderzoek dat een precaire inkomenssituatie er ook vaak toe leidt dat mensen in erg beperkte omstandigheden gehuisvest zijn, wat ook de andere levensdomeinen (opleiding, fysiek welzijn, psychisch welbevinden, uitbouw van een sociaal netwerk, zorg voor de kinderen,...) in negatieve zin beïnvloedt. De – vaak vrij langdurende – onbekendheid met de Belgische samenleving, in combinatie met ervaringen van beperkte toegang van de private huizenmarkt duiden op de noodzaak om deze ‘nieuwkomers’ op lange termijn (dus ook na het afronden) – soms intensief – te begeleiden in hun zoektocht naar een kwalitatieve huisvesting.

Nood aan gedifferentieerde, geïndividualiseerde en flexibele ondersteuning met aandacht voor het psychosociaal welzijn

De ondersteuning die de hervestigde vluchtelingen krijgen is erg belangrijk in het ganse traject. De wijze waarop de ondersteuning in de beginfase na aankomst wordt vormgegeven, in het bijzonder de ondersteuning door de betrokken NGO's, wordt bijzonder gewaardeerd. Dit betekent dat deze vorm van ondersteuning in toekomstige hervestigingsprogramma's zeker aangehouden dient te worden. Toch blijkt dat de meeste vluchtelingen blijvend nood ervaren aan ondersteuning, ook op lange termijn. Dit pleit ervoor om de ondersteuning vanuit de NGO's ook op langere termijn in te zetten, weliswaar meer op een ad hoc basis, waar er vragen en specifieke noden zijn. Dit houdt ook onmiddellijk in dat het noodzakelijk is om de ondersteuning sterk te differentiëren en te individualiseren, naargelang de specifieke noden van elke vluchteling, maar ook flexibel in te zetten omdat de mate van ondersteuning die iemand nodig heeft sterk kan veranderen doorheen de tijd (dus ook kan toenemen na enige tijd in België).

Uit het onderzoek blijkt dat de toegankelijkheid van reguliere diensten en de ondersteuning die men daar ervaart erg wisselend is. De hervestigde vluchtelingen gaven aan dat zij als 'uitgenodigde' vluchtelingen terecht extra ondersteuning kregen. Sommigen onder hen hadden deze bijkomende ondersteuning graag intensiever en langer zien lopen, in het bijzonder (maar niet uitsluitend) inzake het zoeken naar een betere woning. Wij treden deze vraag voor een langere ondersteuning, op maat

van specifieke noden van hervestigde vluchtelingen bij. Evenwel, deze ondersteuning op maat van individuele noden steunt niet zozeer op het feit dat deze hervestigde vluchtelingen uitgenodigd waren, maar omdat deze uitnodiging gebaseerd was op het kwetsbaar profiel van deze vluchtelingen en een aantal van deze vluchtelingen, juist door deze kwetsbaarheid, nood heeft aan een intensievere en/of langere ondersteuning. Dat de Belgische autoriteiten bij de selectie van vluchtelingen die België wil hervestigen kiezen voor kwetsbare profielen, zoals dat het geval was bij de vluchtelingen uit Irak, ging uit van de vaststelling dat kwetsbare individuen het in vluchtsituaties immers steeds uiterst moeilijk hebben om effectieve bescherming te krijgen. Daarenboven heeft hervestiging steeds ook als doel de landen waar vluchtelingen massaal heen vluchten te ontlasten en het overnemen van vluchtelingen met bijvoorbeeld medische problemen is voor deze landen in het bijzonder welkom.

Een hervestigingsbeleid gericht op kwetsbaar profielen mag zich evenwel niet beperken tot de selectie van deze vluchtelingen, maar vereist dat deze vluchtelingen, gedurende het hervestigingsproces, een begeleiding op maat van de specifieke noden van deze vluchtelingen krijgen. De samenwerking tussen Fedasil en de NGO's en/of OCMW's in de hierboven geanalyseerde hervestigingsprocessen, maar ook, en zeker, de nieuwe vormen van samenwerking vertrekken ook vanuit deze vaststelling. De nieuwe vormen van samenwerking bieden openingen voor een sterker geïndividualiseerde ondersteuning. Een ondersteuning op maat van de noden kan de mogelijkheden van deze hervestigde vluchtelingen om op kwalitatieve wijze te participeren aan de samenleving, op verschillende levensdomeinen (werk, opleiding, taal, sociaal netwerk, voldoende huisvesting, religie,...) sterk bevorderen en op die manier zowel hun interactie met de samenleving als het individuele welzijn van de betrokken vluchtelingen sterk verhogen. Vooral de huisvesting verdient hier bijzonder aandacht te krijgen gezien dit door de vluchtelingen zelf als een cruciaal ingrediënt van hervestiging wordt beschouwd en de toch veelal preciaire huisvestingssituatie van de vluchtelingen die in dit onderzoek geïnterviewd werden.

Dit beleid voor hervestigde vluchtelingen die nood hebben aan een intensievere ondersteuning, ook vanuit de reguliere diensten, zouden wij graag uitgebreid zien tot alle kwetsbare vluchtelingen, ongeachte hun traject of wijze van aankomst.

De toeleiding naar de arbeidsmarkt is geen gemakkelijke opdracht. Hierbij dient er te worden gezocht naar een betere match tussen de competenties en ervaring van de vluchtelingen, zoals ze deze verworven hebben in hun vroegere bezigheden, en de Belgische arbeidsmarkt, met ook hier het pleidooi voor een flexibele aanpak waarbij naar maximale openheid wordt gestreefd om beide elementen op elkaar af te stemmen (bv. in het (h)erkennen van diploma's en eerder verworven competenties, laten meedraaien op de arbeidsvloer als wijze van 'toetsing' van competenties,...).

Daarnaast dient, zeker waar het gaat om vluchtelingen met in specifieke levenssituaties (bv. alleenstaande ouders, oudere vluchtelingen) of met specifieke noden (bv. medische noden), meer dan nu het geval is, ingezet te worden op de toeleiding naar en ondersteuning bij taalcursussen en andere opleidingsvormen en dient er gezocht te worden naar alternatieve vormen van tewerkstelling (bv. vrijwilligerswerk, flexibele jobs,...).

De inzet van ervaringsdeskundigen en vrijwilligers in de begeleiding van hervestigde vluchtelingen (en wellicht ook voor andere doelgroepen van vluchtelingen) is wellicht (dit was nog geen deel van de ondersteuning van de in dit onderzoek geïnterviewde vluchtelingen) een belangrijke meerwaarde in het ganse traject, ook wat betreft het leren van de taal en de toeleiding naar kwalitatieve huisvesting, naar de arbeidsmarkt en naar andere diensten. We pleiten er dan ook voor om de huidige evoluties om meer ervaringsdeskundigen en vrijwilligers te betrekken bij de begeleiding van hervestigde vluchtelingen door de NGO's verder te zetten en te verstevigen, maar tegelijk ook om het werken met ervaringsdeskundigen en vrijwilligers ook waar mogelijk en zinvol verder uit te

bouwen in de andere ondersteuning van (hervestigde) vluchtelingen (bv. initiatieven van taalondersteuning door vrijwilligers, ervaringsdeskundigen bij inburgeringscursussen en ondersteuning door reguliere diensten, enzovoort).

Dit werken met ervaringsdeskundigen en vrijwilligers kan ook een belangrijke meerwaarde hebben in het ondersteunen van de hervestigde vluchtelingen in het uitbouwen van een sociaal netwerk, een belangrijk pijnpunt in de verhalen van de geïnterviewde vluchtelingen. Het is duidelijk dat hier in de begeleiding, ook op langere termijn, meer dient op ingezet te worden, bijvoorbeeld via vrijwilligersinitiatieven, toeleiding naar vrijetijdsinitiatieven, uitwerken van systemen van buddy's, leggen van contacten in de buurt, enzovoort.

Een groter sociaal netwerk kan ook het psychisch welzijn van de hervestigde vluchtelingen sterk bevorderen. Daarnaast kan er ook meer ingezet worden op dit vaak onderbelichte aspect van het welzijn van vluchtelingen door het meer en breder aanbieden van psychische ondersteuning.

Administratieve situatie en nationaliteitsverwerving

Wegwijs geraken in de vaak complexe administratieve vereisten en procedures is voor nieuwkomers niet eenvoudig. Nochtans is dit een erg belangrijk facet in het uitbouwen van een nieuw leven, het garanderen van een goede levenskwaliteit en daarmee ook het ondersteunen van het welzijn van de hervestigde vluchtelingen. Ook hier is een continu en langdurige ondersteuning erg belangrijk en kunnen vrijwilligers een bijkomende ondersteunende rol spelen. Daarnaast dient er ook nagedacht te worden over de nationaliteitsverwerving voor personen met definitieve verblijfsdocumenten, zeker in het kader van het nog verder ondersteunen van een gevoel van 'belonging', een gevoel van thuishoren en -zijn in de Belgische samenleving. De rechtbanken en parlementaire commissies kunnen bij het behandelen van de verzoeken om de Belgische nationaliteit te verwerven de overweging dat het hier gaat om mensen die België heeft uitgenodigd mee opnemen in hun beslissingen.

Continue monitoring en evaluatie

Het in kaart brengen van de leefsituatie van hervestigde vluchtelingen op verschillende levensdomeinen (huisvestiging, werk, opleiding, toegankelijkheid tot diensten, sociaal netwerk, medische ondersteuning,...) en het bevragen van hervestigde vluchtelingen over hun evaluatie van hun (verder) migratietraject en van de geboden ondersteuning doorheen dit traject kan ons bijzonder waardevolle informatie verschaffen over welke de levensdomeinen zijn die extra aandacht en ondersteuning vragen en welke bronnen van ondersteuning waardevol zijn of welke bronnen van ondersteuning nog ontbreken. Een dergelijke monitoring en opvolging van de vluchtelingen die hervestigd worden in België is dus een noodzaak om de verdere uitbouw van het hervestigingsprogramma zo goed mogelijk af te stemmen op de concrete noden, vragen en verwachtingen van de betrokkenen. We willen daarom aanbevelen dat de overheid initiatieven neemt om voorbij, lopende en toekomstige hervestigingsinitiatieven wetenschappelijk op te volgen. We willen hierbij twee benaderingen naar voren schuiven die in hun combinatie de meest waardevolle informatie zullen opleveren en het beste kunnen leiden tot het waar nodig aanpassen van de bestaande begeleidings- en ondersteuningsmodaliteiten.

Een eerste model is een kwantitatieve opvolging van de betrokken hervestigde vluchtelingen, waarbij alle betrokken ondersteuningsactoren, mits toestemming van de betrokken vluchteling uiteraard, informatie over de concrete leefsituatie ingeven in een geanonimiseerde database.

In de database kan onder meer informatie worden opgenomen over (zie tabel 10 als voorbeeld):

- socio-demografische informatie over de hervestigde vluchteling: nationaliteit, gender, leeftijd, andere landen waar men verbleven heeft, datum van aankomst in België,...
- gezinssamenstelling,
- administratieve informatie: nationaliteitsverwerving, gezinshereniging, datum van toekenning van de vluchtelingenstatus, sociale zekerheidsstatuut, burgerlijke stand...
- aard van de huisvesting: eigenaar, huurder, sociale woning, woning uit de privémarkt, toestand van de woning,...
- medische situatie: specifieke medische noden, geestelijke gezondheid,...
- werksituatie en/of andere bronnen van inkomsten en algemene socio-economische status (voldoende inkomsten volgens de leefcontext en gezinssamenstelling)
- voorbije en lopende opleidingen en gewenste leertrajecten
- taalcompetenties (alle talen)
- ondersteunende diensten: OCMW, NGO's, gezondheidszorg, opleidingsinstituten,...
- bijzondere aandachtspunten: bv. sociaal netwerk, vrije tijd,...

Bij voorkeur wordt deze informatie bijgehouden voor de verschillende gezinsleden, dus niet enkel voor het gezinshoofd.

Deze database dient uiteraard geanonimiseerd te worden en de toegang ertoe dient strikt afgebakend te worden met voldoende overleg en coördinatie tussen de verschillende betrokken actoren. Waar mogelijk dient afstemming te worden gezocht met bestaande cliëntvolgsystemen binnen de hulpverlening of met informatie uit andere databases (bv. informatie uit het Rijksregister, Kruispuntbank,...).

Indien het niet mogelijk blijkt dat de betrokken professionele ondersteuners/hulpverleners deze data bijhouden kan ook volledig beroep gedaan worden op de administratieve databanken zoals hierboven vermeld, maar uiteraard is de beschikbare informatie (bv. rond de aard van de hulpverlening, opleidingen, talenkennis,...) zo eerder beperkt.

De analyse van de data gebeurt bij voorkeur door een onafhankelijke onderzoeksinstelling. In deze analyse is het de bedoeling dat longitudinale evoluties worden nagegaan, dus dat geanalyseerd wordt hoe de leefsituaties van hervestigde vluchtelingen, in de verschillende levensdomeinen, evolueert doorheen de tijd.

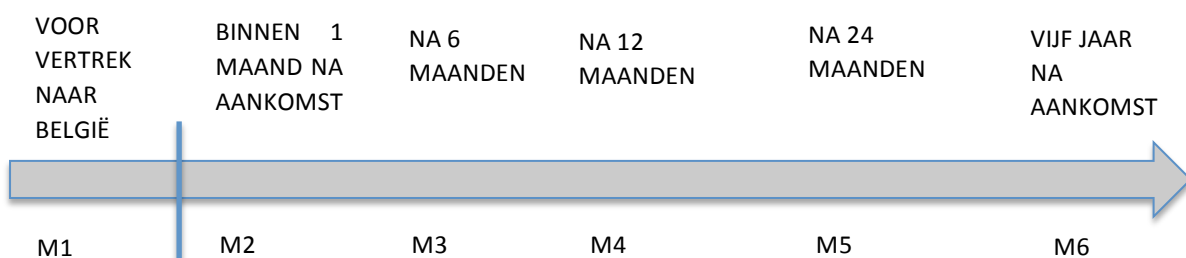
Tabel 10: Voorbeeld van database om kwantitatieve data over hervestigde vluchtelingen bij te houden

Code	Socio-demografische informatie		Administratieve informatie		Huisvesting	
	<i>Geslacht</i>	<i>Nationaliteit</i>	<i>Datum erkenning</i>	<i>Sociale zekerheid</i>	<i>Eigenaar?</i>	<i>Toestand woning</i>
Gezin A						
Familielid A1						
Familielid A2						
Familielid A3						

Een tweede model – nogmaals, bij voorkeur in een gecombineerde opzet met het eerste model – is een kwalitatieve opvolging van de betrokken hervestigde vluchtelingen waarbij ruimte wordt vrijgemaakt voor hun eigen inschatting en evaluatie van hun traject en van hun huidige leefsituatie en waarbij zij ook gevraagd worden om de ondersteuning die zij gekregen hebben doorheen het ganse traject en in het heden te evalueren. Een dergelijke kwalitatieve opvolging kan enkel gebeuren door het uitvoeren van interviews met (een deel van) de hervestigde vluchtelingen. Zo kan er voor geopteerd worden om de gezinshoofden op te volgen in dit kwalitatieve luik (zoals in dit onderzoek gebeurd is) of er kan voor gekozen worden om at random een aantal volledige gezinnen op te volgen. Een derde mogelijkheid is om – al dan niet op basis van de kwantitatieve data – bepaalde subgroepen kwalitatief te gaan opvolgen.

Deze kwalitatieve opvolging gebeurt bij voorkeur in een longitudinale opzet, wat betekent dat de vluchtelingen een eerste keer worden bevraagd zo vroeg mogelijk in het traject (zelfs bij voorkeur nog voor hun vertrek naar België) en daarna op regelmatige tijdstippen terug worden geïnterviewd (zie figuur 1). Een dergelijke longitudinale opvolging laat toe om heel nauwkeurig de evoluties in kaart te brengen van de verschillende noden die mensen ervaren doorheen het ganse (verdere) migratietraject en de rol die ondersteuning hierin kan spelen. Door deze opvolging ook vroeg in het traject te starten worden ook de nadelen van het terugkijken naar het voorbije traject (recall bias, sociale wenselijkheid,...) ondervangen.

FIGUUR 1: Schematische weergave van de meetmomenten bij de kwalitatieve opvolging

Zoals in dit onderzoek ook gebeurd is, dienen interviews plaats te vinden in een taal die toegankelijk is of gemaakt wordt (m.b.v. een tolk bijvoorbeeld) voor zowel de geïnterviewde als de interviewer en dient er uiteraard de nodige aandacht te gaan naar de ethische aspecten van het onderzoek (informed consent, doorverwijsmogelijkheden,...).

Inhoudelijk dient in deze interviews vooral gefocust te worden op hoe de hervestigde vluchtelingen hun leefsituatie beleven, wat voor hen als positieve elementen gelden en waar er knelpunten, barrières en noden ervaren worden. In het bijzonder dient aandacht besteed te worden aan de wijze waarop ze de geboden ondersteuning ervaren. De interviewleidraad zoals gebruikt in dit onderzoek kan hierin richtinggevend zijn.

Deze longitudinale opvolging en de analyse van de verkregen data dient te worden uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoeksinstituting om de mogelijke vertekening van de data, zowel in de dataverzamelfase (sociale wenselijkheid, blind spots,...) als bij de analyse van de data (interpretatie van de bevindingen, bepaalde nadrukken,...), zo veel als mogelijk te vermijden.

Bij voorkeur vindt er een combinatie plaats van de kwantitatieve en de kwalitatieve data, waardoor er bij het kwalitatieve gedeelte vooral naar verdieping kan gezocht worden van bepaalde trends die in de kwantitatieve data worden vastgesteld en ook bepaalde doelgroepen (bv. mensen met gezondheidsproblemen, oudere hervestigde vluchtelingen,...) extra kunnen belicht worden in het kwalitatieve luik.

REFERENTIELIJST

- Bevelander, P., Hagström, M., & Rönqvist, S. (2009). *Resettled and Included? The employment integration of resettled refugees in Sweden*. Malmö: Malmö University.
- Caestecker, F. (1992). *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*. Brussel: VUBpress.
- Caestecker, F. (1995). De opvang in 1956-1957 van Hongaarse vluchtelingen in België, een katalysator voor een liberaler vluchtelingenbeleid? *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, Special number*, 89-103.
- Caestecker, F. (1998). Holocaust Survivors in Belgium 1944-49. Belgian Refugee Policy and the Tragedy of the Endlösung. *Tel Aviver Jahrbuch für Deutsche Geschichte*, XXVII, 353-381.
- Caestecker, F. (2000). *Alien Policy in Belgium, 1840-1940. The Creation of Guest workers, Refugees and Illegal Aliens*. Oxford: Berghahn.
- Caestecker, F. & Luyckx, L. (2015). Inclusion, exclusion and autonomy of Displaced Persons in the Dutch and Belgian political economies, 1944-1952. In: C. Defrance, J. Denis & J. Maspero (ed.), *Personnes déplacées et guerre froide en Allemagne occupée*. Brussel: Peter Lang, pp.177-196
- CGVS (2010). *Pilootproject hervestiging. Tussentijdse evaluatie CGVS*. Brussel: CGVS.
- CGVS (2011). Jaarverslag 2011. CGVS (2015). *Resettlement naar België in 2015 presentatie op Stakeholders meeting hervestiging*. Brussel, 23.6.2015.
- Cieters, Y. (2002). *Chileens ballingen in België, 1973-1980. een studie van hun migratieproces, opvang en integratie*. Brussel: VUBPress.
- Citizenship and Immigration Canada (2011). *Evaluation of Government Assisted Refugees (GAR) and Resettlement Assistance Program (RAP)*. Toronto: Citizenship and Immigration Canada – Evaluation Division.
- Courtland Robinson, W. (1998). *Terms of Refuge. The Indochinese Exodus and the International Response*. London: Zed Books.
- Cramb Maggie & Jo Hudek (2005). *An evaluation of the Gateway Protection Programme*. London: Home Office.
- Ekhom, E., Magennis S., & Salmelin L. (eds.) (2005). *Shaping Our Future. A Practical Guide to the Selection, Reception and Integration of Resettled Refugees*. Helsinki
- Evans, O. & Murray R. (2009). *The Gateway Protection Programme: An Evaluation*. London: Home Office.
- Fedasil (2010). *Projet pilote de reinstallation de réfugiés irakiens, note d'évaluation à mi-parcours*, 83p.
- France Terre d'Asile (2011). *Le Réinstallation Des Réfugiés: Bonnes Pratiques et Propositions pour favoriser l'Intégration*. FTDA.
- Guiaux M., Uiters, A.H., Wubs, H., Beenackers, E.M.Th. (2008). *Uitgenodigde vluchtelingen. Beleid en de maatschappelijke positie in nationaal en internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Platts-Fowler, D. & Robinson, D. (2011). *An evaluation of the Gateway Protection Programme*. London: Home Office.
- Robinson, D., Walshaw, A., Uwimana, M., Bahati, B., Reeve, K., & Bashir, N. (2011). *Evaluation of the Trans-national Resettlement Project: UK and Ireland*. Sheffield Hallam University - Centre for the Regional Economic and Social Research.
- Vluchtelingenwerk (2011) *Evaluatie pilootproject resettlement*, 12 p. (intern document).

BIJLAGEN

Bijlage 1: Overzicht geïnterviewde organisaties en actoren *(alfabetisch)*

- Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen: Dhr. Ewout Adriaens en Dhr. Christophe Jansen
- Caritas International: Mevr. Anne Dussart, Mevr. Sofie De Mot en Mevr. Elisabeth Verniers
- Convivial: Dhr. Lionel Defraigne en Davide Grosso
- Fedasil: Mevr. Melanie Hostaux en Mevr. Vinciane Masurelle
- Protestants Sociaal Centrum: Dhr. Mohamed Benguin en Mevr. Tetty Rooze
- Service Social de Solidarité Socialiste: Dhr. Brahim Benhaddou en Mevr. Ina Quintyn & Barbele Vandermeersch
- Vluchtelingenwerk Vlaanderen: Mevr. Kathelijne Houben en Claudia Bonamini.

Bijlage 2: Interviewschema organisaties

1. Ontstaansgeschiedenis resettlement begeleidingsprogramma (historische schets)
2. Welke vluchtelingen begeleid? (programma's, nationaliteiten, aantallen,...)
3. Aard van de begeleiding (frequentie contacten, wat soort ondersteuning (op welke levensterreinen)? Wie deed begeleiding? (aantal begeleiders, profiel, ondersteuning vanuit de organisatie,...)
4. Sterktes van de begeleiding, meerwaarde, impact (succesverhalen?)
5. Barrières van de begeleiding, problemen, tekortkomingen – intern, extern (samenwerking, funding,...)
6. Afronden van de begeleiding (hoe, doorverwijzing, nadien nog contact,...)
7. Samenwerking met andere organisaties; doorverwijzingen
8. Funding van het programma (aard, voldoende,...)
9. Toekomst van het programma – wat anders aanpakken, belang van programma in organisatie-aanbod,...
10. Perspectieven van betrokken begeleiders op begeleide vluchtelingen

Bijlage 3: Interviewleidraad hervestigde vluchtelingen

1. Schets van het leven in het herkomstland (arbeid, levensstandaard)

- Vlucht uit het herkomstland; verblijf in andere landen (verwanten/vrienden die meevluchten of er al waren; hoe contact houden met familieleden in het land van herkomst en andere familieleden in andere landen?; sociaal netwerk in ballingschap)
- Hoe in contact gekomen met Belgische selectiemissie?
- Ervaring met de Belgische selectiemissie en uiteindelijke selectie

2. Voorbereiding op komst naar België

- Wat voor beeld had je van België toen je vertrok naar België? Wist je al iets van België?
- Is België zoals je het verwacht had?
- Was je liever naar een ander land gegaan en waarom?
- De informatie die je kreeg over België en onze maatschappij, was dat relevant?
- Wat dat individuele informatie of in groep?
- Had je graag aanvullende, andere informatie gekregen?
- Wist je wat resettlement was en verwachtte je dat er ging gebeuren eenmaal in België? Op vlak van werk, studies, huisvesting?

3. Reis en onthaal

- Hoe verliep de reis zelf?
- Hoe was het onthaal op de luchthaven?
- Op de luchthaven bij aankomst, wie was daar om jullie op te vangen?
- Wat voor informatie heb je daar gekregen?
- Heb je toen informatie gekregen over wat jullie de komende dagen te wachten stond?

4. Verblijf in het opvangcentrum

- Wat vond je van het verblijf in het centrum, over het algemeen?
- Kon je in dat opvangcentrum wat tot rust komen? Was het er niet te druk?
- Wilde je niet liever onmiddellijk alleen wonen?
- Wat vond je ervan dat, naast jullie groep die uit (...)kwam, er ook nog andere mensen woonden in het centrum?
- Wat vond je van de begeleiding in het centrum? (taalcursus Nederlands/Frans; cursus maatschappelijke oriëntatie)
- Heb je bepaalde problemen gehad waarmee je bij niemand terecht kon?
- Was er een iemand (psycholoog?) in het centrum die kon/wou luisteren? Heb je met hem/haar gepraat?
- Was het voldoende wat je in het centrum hebt geleerd of had je meer nodig om je eerste stappen te kunnen zetten?
- Als je een advies zou moeten geven voor een groep in de toekomst, zou je dan zeggen dat het goed is om eerst in een centrum te verblijven voor de individuele huisvesting of denk je dat het beter is om meteen naar individuele huisvesting te gaan?
- Wanneer heb je je begeleidster van de NGO voor het eerste ontmoet? Herinner je die ontmoeting nog?

5. Individuele huisvesting

- Hoe vond je de zoektocht naar een huis, hoe verliep dat?
- Kreeg je daar begeleiding bij?
- Wilde je in deze stad wonen, waar had je eventueel ergens anders willen wonen?

- Wat vind je nu van deze woning? Is deze woning nu al je thuis? Hoe lang heeft het geduurd voor je deze woning als je thuis hebt beschouwd?
- Wonen hier in de buurt ook andere vluchtelingen?
- Hoe heb je je huis ingericht? Heb je alles voor de inrichting gekocht?

6. Toeleiding

- Hoe verliep de toeleiding naar het OCMW? Hoe verloopt het contact?
- Hoe verliep de toeleiding naar school? Hoe verloopt het contact?
- Hoe verliep de toeleiding naar de mutualiteit? Hoe verloopt het contact?
- Inburgeringscursus gevolgd? Was dat niet teveel hetzelfde van in het centrum?
- Talenkennis?
- Heb je werk kunnen vinden? Hoe?
- Hoe zie je je toekomst de komende jaren? Verloopt je integratie hier vlot of moeilijker dan je had voorgesteld?

7. Ben je tevreden over de begeleiding door de sociaal werker van de NGO?

- Denk je dat het ook zou lukken met alleen het OCMW en het onthaalbureau, of is deze extra begeleiding nuttig?
- Tot hoe lang zou begeleiding je helpen? Had het korter gekund of had het beter nog wat langer geduurd?

8. Contact met familie in België of Europa

- *Heb je nog contact met familie of kennissen/vrienden van vroeger hier, in België of in Europa? In je land van herkomst? In andere transitlanden? (terug aanknopen met relaas in deel 1 over het land van herkomst en de vlucht)*
- *Helpt het om familieleden of kennissen/vrienden van vroeger dicht bij jou te hebben?*
- *Heb je vrienden in België leren kennen?*
- Heb je nog contacten met de andere geresetteerde vluchtelingen? Zou je meer contacten willen? Waarom wel/niet?

9. Steunpersonen?

- Als je een probleem hebt of een vraag of je zit met iets, naar wie zou je dan gaan?

10. Vrije tijd

- Wat doe je zoal in je vrije tijd?

11. Afsluiting

- Heb je spijt van je beslissing om naar België te komen?
- Als je alleen zou kunnen beslissen, zou je terug naar België komen of zou je iets anders doen?
- Heimwee naar het leven in het land van herkomst?
- Heb je nog opmerkingen voor als er in de toekomst andere projecten zouden zijn voor andere mensen?

Bijlage 4: Het begeleidingscomité

Ewout Adriaens	CGRA/CGVS
Frank Caestecker	Universiteit Gent
Helene De Clerck	Fedasil
Koen Dewulf	Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding / Myria
Lionel Defraigne	Convival
Ilse Derluyn	Universiteit Gent
Anne Dussart	Caritas International
Kathelijne Houben	Vluchtelingenwerk
Vinciane Masurelle	Fedasil
Tetty Rooze	CAW Antwerpen, Vluchtelingenwerk
Wout Van Doren	UNHCR
Nathalie Vanparys	Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding / Myria

Bijlage 5: Lijst van tabellen

Tabel 1: Hervestigde vluchtelingen uit Irak en de steekproef, 2009-2015 (huishoudens)

Tabel 2: Hervestigde vluchtelingen uit Irak en de steekproef, 2009-2015 (personen)

Tabel 3: Hervestigde vluchtelingen uit Libië en de steekproef, 2011-2015 (huishoudens)

Tabel 4: Hervestigde vluchtelingen uit Libië en de steekproef, 2011-2015 (personen)

Tabel 5: De selectie van de voorgedragen kandidaten uit Irak voor hervestiging

Tabel 6: Steekproef van de hervestigde vluchtelingen uit Irak, 2009-2015

Tabel 7: Steekproef van de hervestigde vluchtelingen uit Libië, 2011-2015

Tabel 8: Werksituatie steekproef 14 hervestigde gezinshoofden uit Irak, 2009-2015

Tabel 9: Werksituatie steekproef 11 hervestigde volwassenen uit Libië, 2011-2015

Inhoudstafel

VOORWOORD	2
LIJST VAN AFKORTINGEN	3
SAMENVATTING	4
SUMMARY	13
DEEL 1 : ACHTERGROND, PROBLEEMSTELLING EN METHODE.....	21
HOOFDSTUK 1: EEN KORTE SCHETS VAN HERVESTIGING	22
HOOFDSTUK 2: EEN KORTE LITERATUURSTUDIE.....	24
HOOFDSTUK 3: PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLINGEN EN METHODE	26
3.1 Probleemstelling en doelstellingen	26
3.2 Methodologie	27
3.2.1 Interviews met de betrokken actoren en bijwonen van stakeholders-meetings	27
3.2.2 Interviews met de hervestigde vluchtelingen	29
3.2.3 Het begeleidingscomité	32
3.2.4 Beperkingen van het onderzoek	33
DEEL 2: RESULTATEN.....	34
HOOFDSTUK 4: ORGANISATIE VAN HET PROGRAMMA EN DE BETROKKEN ACTOREN IN BELGIË	35
4.1 Cijfergegevens en profiel.....	35
4.2 Selectie van de vluchtelingen en voorbereiding voor het vertrek naar België	35
4.3 Het opvangtraject van de hervestigde vluchtelingen in België	36
4.4 Concrete vormgeving van de ondersteuning door de betrokken NGO's.....	38
HOOFDSTUK 5: DE BELEVING VAN HET PROCES VAN HERVESTIGING	40
5.1 Voor het vertrek naar België	40
5.1.1 De selectie van vluchtelingen.....	40
5.1.2 Culturele oriëntatie	43
5.1.3 De verwachtingen t.a.v. België bij de vluchtelingen	45
5.2 De reis naar België en het eerste onthaal	46
5.3 Opvang in een collectieve opvangstructuur.....	47

5.3.1 De infrastructuur	47
5.3.2 Begeleiding en inburgeringsaanbod tijdens het verblijf in het opvangcentrum	49
5.3.3 Zoeken naar een woning	50
5.4 Het zelfstandig wonen: jaar 1	52
5.4.1 Huisvesting	52
5.4.2 Begeleiding door NGO (en OCMW)	53
5.4.3 Andere begeleiding en ondersteuning	54
5.4.4 Het onderwijs voor de kinderen	56
5.4.5 Gezinshereniging	56
5.5 Huidige leefsituatie	57
5.5.1 Huisvesting	58
5.5.2 Taal	61
5.5.3 Opleiding voor de volwassen vluchtelingen	62
5.5.4 Werk	63
5.5.5 Financiële situatie	65
5.5.6 Onderwijs aan minderjarigen	66
5.5.7. Medische verzorging	67
5.5.8. Sociaal netwerk	67
5.5.9 Nationaliteitsverwerving	69
5.5.10 Psychisch en fysiek welbevinden	70
5.5.11 Evaluatie van de huidige begeleiding	71
5.6 Algemene evaluatie van het hervestigingsproces	72
DEEL 3: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	74
HOOFDSTUK 5: CONCLUSIES	75
HOOFDSTUK 6: AANBEVELINGEN	79
REFERENTIELIJST	86
BIJLAGEN	87
Bijlage 1: Overzicht geïnterviewde organisaties en actoren (<i>alfabetisch</i>)	87
Bijlage 2: Interviewschema organisaties	88
Bijlage 3: Interviewleidraad hervestigde vluchtelingen	89
Bijlage 4: Het begeleidingscomité	91
Bijlage 5: Lijst van tabellen	92